

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEYMA ÇETİNKAYA

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ

ANKARA – 2019

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ

KUR'AN-İKERİMDE CİHAD KAVRAMI
(MEÂNİ İLMİ AÇISINDAN SEMANTİK BİR
İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEYMA ÇETİNKAYA

TEMELİSLAM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ

Tez Danışmanı
PROF. DR. YAKUP CİVELEK

ANKARA – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Şeyma ÇETİNKAYA tarafından hazırlanan Kur'an-ı Kerimde Cihâd Kavramı Meâni İlmî Açısından Semantik Bir İnceleme ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü’nde Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Yakup CİVELEK	AYBU İİF TİB	
Doç Dr. Yasin YILMAZ	AYBU İİF TİB	
Doç Dr. Ömer ACAR	Ankara Üniv. İF TİB	

Tez Savunma Tarihi: 26.11.2019

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Bilimleri Bölümü’nde Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç Dr. Seyfullah YILDIRIM

.....

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunfu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 06.11.2019

İmza

Şeyma ÇETİNKAYA

TEŞEKKÜR

Bu teze başlarken beni her anlamda özgür bırakan, bilimsel düşünceyi yaşam biçimi olarak algılamamı sağlayan her zaman beni destekleyen, takdir ve taltif eden bir öğrencisi olarak değil meslektaşı olarak gören bana hep güvenen sayın hocam Prof. Dr. Yakup CİVELEK'e, yine yardım ve desteklerini eksik etmeyen Doç. Dr. Yasin YILMAZ, Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Mücahit ASUTAY, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Kıluy ARAZ, Doç. Dr. Ömer ACAR hocalarıma ve biricik aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL ONAY SAYFASI.....	i
BEYAN	ii
TEŞEKKÜR SAYFASI	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı	4
2. Araştırmanın Yöntemi.....	4
3. Konuya Işık Tutan Çalışmalar.....	5
4. Meâni'nin ve Semantiğin Tanımları	7
4.1. Meâni Nedir.....	7
4.2. Semantik Nedir?	8
BİRİNCİ BÖLÜM: KUR'AN-I KERİM'DE CİHAD KAVRAMI.....	10
1.1.Cihadın Tanımı ve Amacı	10
1.1.1.Cihâd–fî Sebilillah İlişkisi.....	17
1.1.2. Cihâd–Peygamber İlişkisi	20
1.1.3. Cihâd–Îman İlişkisi	21
1.1.4. Cihâd–Mal İlişkisi	22
1.1.5. Cihâd–Nefis İlişkisi.....	26
1.1.6. Cihâd–Hicret İlişkisi	26
1.1.7. Cihâd–Sabır İlişkisi	27
1.2. Kur'ân-ı Kerîm'de Savaşmak Anlamında Cihâd ile Aynı Anlamda Kullanılan Kavramlar.....	29
1.2.1. Kıtâl.....	29
1.2.2. Harb	30
1.2.3. Nefer.....	32
İKİNCİ BÖLÜM: MEÂNÎ'NİN KONULARI BAĞLAMINDA CİHAD AYETLERİNİN İNCELENMESİ	36
2.1. İsnâd	36

2.1.1. Müsned	37
2.1.2. Müsnedün İleyh.....	37
2.2. Haber	42
2.2.1. Haber Cümlesinin Amaçları	43
2.2.2. Haber Çeşitleri.....	48
2.2.2.1. İbtidâî Haber	48
2.2.2.2. Talebî Haber	49
2.2.2.3. İnkârî Haber.....	50
2.2.3. Haber Cümlelerinde Te'kîd.....	52
2.2.3.1. Lafzî Te'kîd	53
2.2.3.2. Manevi Te'kîd	54
2.3. İnşâ	65
2.3.1. Talebî İnşâ	66
2.3.1.1. Emir	66
2.3.1.2. Nehiy	68
2.3.1.3. Temenni.....	69
2.3.1.4. İstifhâm/Soru.....	69
2.3.1.5. Nidâ	74
2.3.2. Gayr-i Talebî İnşâ.....	74
2.4. Kasr.....	75
2.5. Vasl ve Fasl	79
2.6. Âcâz, İtnâb, Müsâvât	80
SONUÇ	83
KAYNAKÇA.....	86

ÖZET

Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'de geçen cihâd ile ilgili ayetlerin Meâni bilimi ve Semantik yönünden incelemesi yapılmıştır. İncelemede cihâd ayetlerinde geçen bütün kelime ve kavramlar değil, cihâd ve içeriği ile ilgili olan ifadeler değerlendirilmiş, Meâni bilimi açısından bu ayetler haber ve inşâ yönünden ele alınmıştır. Klasik ve modern çalışmalar gözden geçirilmiş ve bu çalışmalardan yararlanılmıştır. Söz konusu yöntemle ayetlerde geçen cihâd ve ilgili kavramların yerine ve zamanına göre değerlendirmesi yapılmıştır. Cihâd ayetlerinin sadece bir savaşı değil, hayatın her anını kapsadığı ve ilgilendirdiği görülmüştür. Kur'ân'ın ifadesiyle, hoşlanmadıkları halde Müslümanlara yüklenen en önemli bir görev de savaş anlamında cihâddır. Bu görevi özürsüz olarak yerine getirmeyenler hakkında inen ayetler konunun ne kadar ciddi olduğunu daha açıkça ortaya koymaktadır. İnanç uğruna yapılan her türlü çaba ve gayretin, hangi şekilde olursa olsun cihâd kapsamında değerlendirildiği cihâd âyetleri dikkatle incelendiğinde daha iyi anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Cihâd, fi Sebilillah, Meâni, Kur'ân-ı Kerim, Âyet, Semantik.

ABSTRACT

In this study, the verses related to jihad in Quran are examined in terms of Mean science and Semantics. In this study, not all words and concepts in jihad verses, but expressions related to jihad and its contents were evaluated and in terms of Mean science, these verses were discussed in terms of news and construction. Classical and modern works were reviewed and benefited from these works. With this method, the jihad and related concepts in the verses are evaluated according to the place and time. In this context, it has been seen that the verses of Jihad cover not only a war but every moment of life. In the words of the Qur'an, jihad in the sense of war is one of the most important tasks that Muslims place on Muslims. The verses descending on those who do not fulfill this duty without excuse clearly show how serious the matter is. Jihad's verses that all kinds of efforts and efforts made for the sake of faith are evaluated within the scope of jihad in any way is better understood when examined carefully.

Key words: Jihad, Fi Sebilillah, Mean, Quran, Verses, Semantics.

KISALTMALAR

b.: bin.

c.: Cilt.

çev: Çeviren.

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Hz.: Hazreti

İFAV: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.

Mad.: Maddesi

s.: Sayfa.

s.a.v.: Sallahu Aleyhi Vesellem.

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı.

thk: Tahkik.

ts: Tarihsiz.

GİRİŞ

İslâm inancının en önemli emirlerinden biri olan cihâd konusu, Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde işlenmiştir. Bu durum cihâd kavramının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Allah yolunda gösterilen maddi ve manevi gayretin bir ifadesi olan cihâd ile ilgili âyetlerde Müslümanlar, birçok mükâfât; cihâd sırasında hayatını kaybedenler ise en yüce makam olan şehitlik makamı ile müjdelenmişlerdir.

Cihâd/جهاد kelimesi Cehede/جهد kökünden türetilmiş bir kelimedir. Cehede/جهد kökünden mufâale kipindeki Câhede/جاهد fiili işteşlik bildirir. Bu fiil ve mastarı olan مَجَاهِدَة/mücâhede ve جهاد kelimesi, karşılıklı bir eylemi ifade ettiği için mutlak surette kendisi ile cihâd edilen ikinci bir varlığı gerektirmektedir. Bu varlık, insanın bizatihi kendisi olduğu gibi kendi dışında bir varlık da olabilir. O halde mücahede, cehede/جهد fiil kökünün bildirdiği anlamın karşılıklı bir şekilde gerçekleştirildiği eylemlerin genel adıdır. Ancak bu fiili, Kur'ân genellikle anlam aralığını daraltarak kullanmıştır. Bunun için de cümleye fiilden sonra tahsis edici bir kayıt koymuştur. O kayıt, *fi sebîlillah* tır. Böylelikle cihâd kavramının eylem formlarından biri olan mücahede, amacı belirlenmiş bir eylem özelliği kazanarak diğer mücahedelerden ayrılmış; Müslümanlar açısından sadece Allah uğrunda sarfedilen çabanın, harcanan emeğin, maddi ve manevi gayretin özel ismi olmuştur. Bu tespiti Kur'ân'ın kendine özgü nazmı da desteklemektedir.

Bugün Kur'ân'ın bir ibadet ve ahlak ilkesi olarak sunduğu cihâd kavramının farklı şekillerde yorumlandığı ve bu kavrama her dînî grubun kendi düşünce dünyasındaki ideolojileri giydirdiği bilinen bir husustur. Bu kavram, şiddetten, hatta Kur'ân'ın yasakladığı bir takım davranışların mubah kılınmasından, terör ve şiddetin meşrulaştırılmasından, nefisle bireyin kendisi ile mücadelesine kadar çok geniş bir yelpazede anlamlandırılmaktadır.

Bu sebeple tarihî süreç içinde söz konusu kavramın anlam genişlemesine uğradığı anlaşılmaktadır. Cihâd ve bu dînî yükümlülüğü terk edenlerin hükmü hakkındaki tartışmalar ve ayrıştırıcı (tekfir edici) söylemler, ilgili kavramın mecrasından uzaklaştırıldığı ve Müslüman toplumun tehlikeli bir çatışma zeminine çekilmek istendiği endişesini doğurmaktadır. Dolayısıyla zaman zaman bir problem hâline getirilen bu kavram üzerinde çalışmak ve bilimsel bir araştırma yapmak gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Zira Kur'ân-ı Kerîm, hem اغجاز/i'câz hem de ايجاز/îcâz vasfına sahip kendisini Arapça

bir beyan olarak tarif eden¹ ilâhî bir vahiydir. Arapça olması ile beyan olması arasındaki bağıntı, onun anlaşılacak üzere vahyedildiğini göstermektedir. Ancak beyan olma özelliği, aynı zamanda her isteyenine ona dilediği anlamı yükleyebileceği anlamına gelmemektedir. Zira beyan, o dili konuşan toplumun üzerinde uzlaştığı lügavî esasları iletişimin odağı olarak görür. Dolayısıyla keyfî bir anlamın ötesinde kaide ve usulü belirli bir anlama ve açıklama faaliyeti olarak ortaya çıkar. Şu hâlde - Kur'ân-ı Kerîm'den kaynaklı ya da değil- herhangi Arapça bir ifade (kavram, terim veya ibare) yine Arapçanın dil ve belagat esasları çerçevesinde, Arabın dil konusundaki örfüne riayet edilerek çözümlenmelidir.²

Kur'ân-ı Kerîm bu vahiy sayesinde, nâzil olduğu çağda yaşayan insanların problemlerini çözecek prensipler getirerek onları bilgilendirmiştir. Aynı zamanda gelecek nesillerin karşılaştığı sıkıntılara da çare olacak temel ilke ve esaslar da beraberinde gönderilmiş ve hedef kitle olarak seçilen insanları bilgilendirme amaç edinilmiştir.³

İslam dinine göre Müslümanların asıl amaçlarından olması gereken konu, iyiliği emretmek ve kötülüğü men etmektir. Bu durum Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifade edilmektedir: “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz”.⁴ Bu âyette Müslümanların üzerlerine düşen önemli görevler yer almıştır.

Sanıldığı gibi sadece savaş anlamına gelmeyen “Cihâd, insanlara Hakkı anlatmak ve insanların gerçeği görmelerini engelleyen perdeleri kaldırmak, bu perdeleri ortaya koyan kimselerle mücadele etmektir.”⁵ Ancak bunlar yapılırken hangi kurallara uyulacağını belirlenmesi de önemlidir.

İyiliği emretmek ve kötülüğü engellemek noktasında insanlar değişik sıkıntılarla karşılaşabilir. Zira sonuçta muhatap olan varlık insandır ve her insanın her söz ve davranışa karşı farklı bir tepkisinin olması da normaldir. Bu tepkinin çatışmaya varacak boyutta olması olası bir durumdur. Nitekim bugün dünyanın farklı kesimlerinde Müslümanlar cihâd ettiklerini sanarak birbirleriyle savaşmaktadırlar. Bu durum, İslam'ın temel kavramlarına –ki cihâd da buna dâhildir- ideolojik anlamların yüklenmesinden kaynaklanan arızî bir durumdur. Özellikle cihâd algısı, şiddetle sonuçlanması nedeniyle anlama ve açıklama ile ilgili problemlerimizin ne derece büyük olduğunu gösteren çarpıcı bir örnektir. Oysa cihâd,

¹ Yusuf, 12/2; R'ad, 13/37; Nahl, 16/103; Taha, 20/113; Zümer, 39/28.

² Ebu'l-Berekât en-Nesefî (1998). *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku'Te'vil*, Beyrut: Daru'l-Kelimi't-Tayyib, c:II, s. 229.

³ Ali Galip Gezgin (2018). *Tefsirde Semantik Metod*, 3. Baskı, İstanbul, Rağbet Yayınları, s. 314.

⁴ Âl-i İmran, 3/110.

⁵ Mehmet Fatih İldeş (2008). *Kur'ân-ı Kerîm'in Cihadve Teröre Bakışı* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 5.

doğruyu savunmak ve yerleştirmek, bu uğurda elden gelen her türlü güç ve kuvveti ortaya koymak, gerekirse bu yolda canını ortaya koyarak çalışmaktır.⁶ Karşı tarafın tutumuna göre bu durumun silahlı çatışmaya dönüşebilme durumu da olabilir.

Kur'ân-ı Kerim'de cihâd âyetlerini anlamak ve bilgi bütünlüğünü sağlamak için bu âyetlerin okunmaya ihtiyacı vardır. Zira Kur'ân âyetleri birbirinden bağımsız değildir. Âyetler arasında siyâk ve sibâk ilişkisi vardır. Ayrıca Kur'an'ın kelam/söz formunda fasıllı bir şekilde yaklaşık 23 yıllık bir zamana yayılarak inen bir metin olması sebebiyle metin içi bağlamın dışında daha ziyade hâl karinesi terimi ile ifade edilen bir de metin dışı bağlamı vardır. Yani ilgili âyetler, sade metin olarak okunamazlar. Ne zaman, nerede, kiminle ilgili olarak indi ve indiği kültürel vasatın bu metinden anladığı anlam nedir? gibi metni, tarihe ve kültüre bağlayan kodlarla birlikte okunmalıdır. Çünkü sözü gerek tarihi gerekse metin içi kontekstinden çıkarmak, onun kastettiği manaların dışında bir içerikle doldurulmasına neden olabilmektedir. Öte yandan bu, sadece Kur'an metni için değil; söz, söylem, yazı veya işaret formundaki tüm iletişimsel araçlar için geçerlidir.

Bu durumda denilebilir ki bütün bunlar muktazâyı hâle/duruma uygun düşen ifade ve anlamın belirlenmesi açısından önemlidir. Odak ya da anahtar kavramlar söz konusu olduğunda durum daha da ciddiyet arz etmektedir.⁷ Zira “Kur'ân, kendi sistematigi içinde âyetleri birbiriyle tefsir etmekte, bir âyete verilen anlamın diğer âyetlerle tevfihi vurgulanmakta ve insanoğlu âyetler üzerinde tefekküre davet edilmektedir.”⁸

İnsanlar arasında hakkın, adaletin ve güvenin yerleşmesi için yapılacak çalışma ve çabaların genel ifadesi olarak cihâd, temelleri olmayan, kuralsız ve keyfi bir eylem değildir. Cihâd âyetleri incelendiğinde bu durum daha net olarak belirginleşmektedir. Bu çalışmada cihâd kavramının semantik analizi yapılmış, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen cihâd ile ilgili âyetler Meânî ilmi açısından incelenmiştir. Zira bu kavram, bir kelimenin tarih içinde anlamının değişmesi, genişleme veya daralması ya da müspet anlamdan menfî anlama doğru kayması noktasında oldukça önemli bulguları içermektedir. Dolayısıyla buradan elde edeceğimiz bilgiler, edebî söylem ve metinleri inceleme noktasında bize bir bakış açısı kazandırabilir.

Bu çalışmamızda meâl olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan “Kur'ân Yolu Meâli” kaynak olarak kullanılmıştır.

---

⁶ Nisa, 4/95.

⁷ İsmail Yakıt (1994). Doğru Bir Kur'ân Tercümesinde Semantik Metodun Önemi, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:1, s. 21.

⁸Fadl Hasan Abbâs (1997). *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuha*, 4. Baskı, Amman, Dâru'l-Furkân, s. 95.

1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen cihâd ile ilgili âyetleri Meânî ilmi açısından incelemeyi amaçlamıştır. Çünkü;

- Bu konuda günümüze kadar herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Meânî ve semantik ilimleri açısından Kur'ân âyetlerinin incelenmesi ile ilgili birçok makale, yüksek lisans ve doktora tezi yazılmışsa da cihâd âyetlerinin, Me'ânî ilmi açısından incelendiği bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür.

-Ayrıca cihâd lafzının geçtiği âyetlerde, bu lafza birbirinden farklı anlamlar yüklenmektedir.

-Özellikle fundamentalist/aşırı söylemlerde cihâdın ideolojik saiklerle yorumlandığı görülmektedir,

-Neticede farklı akım ve ideolojiler, bu kavramı, İslam'ın kaynaklarından –ki Arapça, İslâmi ilimlerin en önemli alet ilmidir-, orijinal hâliyle değil de 'Kur'ân'ın maslahat doğrultusunda konuşurulması' yöntemi ile yorumlamaktadırlar.

Bu çalışmada” cihâd”, “kıtal”, “harb” ve “nefer” kelimelerinin geçtiği âyetler birbirleriyle anlam ilişkileri bakımından ele alınarak, bu kavramların doğru olarak nasıl anlaşılması gerektiği işlenmeye gayret edilmiştir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma tarihî metinler üzerinde tahakkuk ettiği için zorunlu olarak betimleyici yöntem esas alınmıştır. Zira bir kelimenin kavramlaşma süreci, tarihî bir vakıa olduğu için yoruma açık değildir. Bu bağlamda öncelikle cihâd kavramının Kur'ân'daki ve ilgili metinlerdeki durumu olduğu gibi betimlenecek, buradan bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışma iki ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde cihâdın tanımı ve amacına yer verilmiş, cihadla ilgisi olan kavramlar incelenmiş ve Kur'ân-ı Kerîm'de savaşmak anlamında cihâd ile aynı anlamda kullanılan kelimeler belirtilerek tanımları yapılmıştır.

Daha sonra konu ile ilgili Kur'ân âyetleri Kur'ân-ı Kerîm fihristinden yararlanarak okunup tespit edilmiş ve Meânî ilmi konuları, ilgili âyetler çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Sonrasında çoğunlukla klasik dönem âlimlerinin konuyla ilgili incelemeleri, araştırmaları taranarak açıklamalarda bulunulmaya çalışılmıştır.

3. Konuya Işıktutan Çalışmalar

Bu çalışmada yapılan birçok araştırmadan faydalanılmaya çalışılmıştır. Meânî ve semantik ilimleri ile ilgili olarak yayınlanan gerek klasik gerekse modern çalışmalardan ve eserlerden yararlanılmıştır. Bu eserler ve çalışmalar şunlardır:

A-Belâgat Eserleri:

- 1- İbn-i Faris: *es-Sâhibî fî Fıkhı'l-Lugati'l-Arabiyye ve Mesâilihâ ve Suneni'l-Arabî fî Kelâmihâ*.
- 2- İbn-i Sîde: *el-Muhassas*.
- 3- ez-Zemahşerî: *Esâsu'l-Belâga*.
- 4- es-Sekkâkî: *Miftâhu'l-'ulûm*.
- 5- el-Kazvînî: *el-İzah fî Ulûmi'l-Belâga el-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedi'*.
- 6- Fadl Hasan Abbâs: *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuhâ*.
- 7- Ali el-Cârim ve Mustafa Emin: *el Belagatu'l-Vâdıha*.
- 8- Nusrettin Bolelli: *Belâgat*.
- 9- Ali Bulut: *Belâgat Terimleri Sözlüğü*.
- 10- Ali Bulut: *Belağat-ı Müyessera*.

B- Sözlükler:

- 1- er-Râgib el-İsfahânî: *el-Mufredât fî Garîbi'l Kur'ân*.
- 2- İbn-i Manzûr: *Lisânu'l-'Arab*.
- 3- el-Feyrûzâbâdî: *el-Kâmûsu'l-Muhît*.
- 4- el-Cürcânî: *Mu'cemu't-Ta'rîfât*.
- 5- et-Tehânevî: *Mevsûatu Keşşâfi İstilâhâti'l-Funûn ve'l-Ulûm*.
- 6- Abdulhamîd el-Ferâhî: *Mufredâtu'l-Kur'ân*.
- 7- İbrahîm Mustafa, Ahmed Hasan ez-Zeyyâd, Hamîd Abdulkâdir ve Muhammed Ali en-Neccâr: *el-Mu'cemu'l-Vasît*.
- 8- Ahmed Muhtâr Umar: *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyye*.
- 9- Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye: *el-Mu'cemu'l-Vasît*.
- 10- İn'âm Fevvâl Akkâvî: *el-Mu'cemu'l-Mufassal*.

C- Tefsir Kitapları:

- 1- er-Râzî: *Tefsîru Garîbi 'l-Kur 'ân.*
- 2- Ebu'l-Berekât en-Nesefî: *Medâriku 't-Tenzîl ve Hakâiku 't-Te 'vîl.*
- 3- ez-Zemahşeri: *el- Keşşâf.*
- 4- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır: *Hak Dini Kur 'ân Dili.*
- 5- İbn-i 'Âşûr: *Tefsîru 't-Tahrîr ve 't-Tenvîr.*

D- Dil Bilgisi Kitapları:

- 1- Mustafa el Galâyînî: *Camiu 'd-Durûsi 'l-Arabiyye.*
- 2- M. Mucahit Asutay: *Arap Dilinin 100'ü.*

E- Makale, Tez ve Diğer Kitaplar:

- 1- Mukâtil b. Süleymân: *el-vücûh ve 'n-Nazâir f'l-Kur 'âni 'l-Kerîm.*
- 2- Ebû Abdillâh el-Huseyn b. Muhammed ed-Damgânî: *el-Vucûh ve 'n-Nazâir*
- 3- Toshihiko İzutsu: *Kur 'ân 'da Allah ve İnsan.*
- 4- Yasin Yılmaz: *Cihâd Kavramı ve Hz. Peygamber'in (sav) Mekke ile Medine'deki Uygulamaları.*
- 5- Abdullah Hacıbekiroğlu: *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler.*
- 6- M. Fatih İldeş: *Kur 'ân-ı Kerîm 'in Cihâd ve Teröre Bakışı.*
- 7- Nâsır b. Abdirrahmân b. Nâsır el-Huneyn: *en-Nuzumu 'l-Kur 'ânî fî Âyâti 'l-Cihâd.*
- 8- Ali Galip Gezgin: *Tefsirde Semantik Metod.*
- 9- Hasan Yılmaz: *Modern Kur 'ân Yorumunda Dilbilimsel ve Semantik Yöneliş.*
- 10- Hüseyin Çelik: *Kuran 'da Savaşla İlgili Getirilen Düzenlemeler.*
- 11- Işıl Arpacı: *Terörizm ve Cihâd Üzerine Kavramsal Bir Mukayese.*
- 12- Ünal Kılıç: *Düşmanlarına Bile Merhametli Muhammed (sav) (Savaşlar Çerçevesinde).*
- 13- Veysel Nargül: *İslam Hukukunda Çevrenin Savaş Sırasında Korunması.*
- 14- Mehmet Paçacı: *Kur 'ânda Şiddete Karşı "Haklı Savaş".*
- 15- Muhammed Fatih Ergen: *Tevbe Sûresinin Meâni İlmi Açısından Tahlili.*
- 16- İsmail Yakıt: *Doğru Bir Kur 'ân Tercümesinde Semantik Metodun Önemi.*
- 17- TDV: *İslam Ansiklopedisi.*
- 18- Doğan Aksan: *Her Yönüyle Dil.*

4. Meânî'nin ve Semantiğin Tanımları

Kur'ân-ı Kerîm'de cihâd kavramına geçmeden önce meânî ve semantik kavramlarının ne anlama geldikleri üzerinde durulması gerekmektedir. Zira bu yapılmadan cihâd kavramının anlaşılması kolay olmayacaktır.

4.1. Meânî Nedir?

Meânî ilmi belâgat ilminin bölümlerinden biridir. el-Meâni/المعاني, lafızlara karşılık gelen zihindeki suretlerdir.⁹ Meânî kelimesi Arapça عَنَى fiilinden türetilmiş olan مَعْنَى kelimesinin çoğuludur.¹⁰ Kelime anlamıyla “söylenen sözle bir şeyin kastedilmesi, istenmesi, murad edilmesi,¹¹ bir şeyin açığa çıkarılmasıdır.”¹² Meânî kelimesinin türetildiği عَنَى fiili, عَنَتِ فَلَانٌ şeklinde toprağa nispet edildiğinde toprağın iyi ürün vermesini anlatırken فَلَانٌ حَسَنٌ الْمَعَانِي şeklinde insana nispet edildiğinde o insanın iyi, güzel, üstün ve övgüye değer özelliklerinin olduğunu anlatır.¹³

Bütün bunlardan Meânî kelimesinin kastetmek, istemek, açığa çıkmak, iyi ve güzel olmak, iyi ve güzel olanı yapmak ve ona sahip olmak anlamlarına geldiği anlaşılmaktadır.¹⁴

“Meâni kelimesinin terim anlamı ise bir sözün “Muktezâ-yı hâle (bağlama,¹⁴ duruma, konuma, yer ve zamana) uygun olmasına dâir kuralları ele alan, her konuma ve duruma göre söylenecek bir sözün olduğunu gösteren ilimdir.”¹⁵ Zira her sözün kullanılacağı, söylenmesi gereken ya da söylenmemesi gereken bir bağlamı, bir durumu ve bir yeri vardır. “Teşekkürün yeri başka, şikâyetin yeri başkadır, tebrik etme yeri başka, ta'ziye yeri başkadır, övme yeri başka yerme yeri başkadır... Bütün bunların muktezâ-yı hâli birbirinden farklıdır.”¹⁶

Mâ'nâ/المعاني kelimesinin çoğulu olan ve bir ilme isim olan الْمَعَانِي /el-Meânî, söylenen

⁹ el-Hatîb el-Kazvîni (2003). *el-Îzah fî Ulûmi 'l-Belâga el-Meânî ve 'l-Beyân ve 'l-Bedi'*, 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, s. 23; Ali b. Muhammed eş-Şerîf el-Cürcânî (2004). *Mu'cemu 't-Ta'rifât*, thk: Muhammed Sıddîk Mişâvî, Kahire, Dâru'l-Fadîla, s. 131; Ali Bulut(2015). *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 1. Baskı, İstanbul, İfav, s. 288.

¹⁰ Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye (Heyet) (2004). *el-Mu'cemu 'l-Vasît*, 4. Baskı, Kahire, Mektebetu'ş-Şurûki'd-Devliyye, s. 633.

¹¹ Carullâh Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Umar ez-Zemahşerî (1998). *Esâsu 'l-Belâga*, thk: Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd, 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, cilt:1, s. 682.

¹² Ebu'l-Hasan İbn-i Faris (1997). *es-Sahîbî fî Fıkhî 'l-Lugati 'l-Arabiyye ve Mesâilihâ ve Suneni 'l-Arabî fî Kelâmihâ*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, s.144; Mecme', *el-Mu'cemu 'l-Vasît*, s. 633.

¹³ Mecme', *el-Mu'cemu 'l-Vasît*, s. 633.

¹⁴ Muhammed Mucahîd Asutay (2017). *Arap Dilinin 100'ü*, 1. Baskı, Ankara, Otto yayınları, s.18.

¹⁵ Abbâs, *el-Belâga*, s. 88.

¹⁶ Ebu Yakub b. Muhammed b. Ali es-Sekkâkî (2000). *Miftâhu 'l-'Ulûm*, thk: Abdulhamîd Hindâvî, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, s. 256.

sözün muktezâ-yı hâle yani yer ve zamana uygun olarak kullanılıp kullanılmadığına ilişkin kuralları ele alan bir bilim dalı olmasıyla sözdeki güzellik ve çirkinliği görebilme becerisini kazandırır¹⁷.

Meânî ilminin amacı, öncelikle Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzını öğrenmektir. Kur'ân i'câzınının çeşitli yönleri bulunmaktadır. Bunlar, lafızların dizilişindeki incelik ve güzellik, bu lafızların nitelemelerindeki güzel tanımlama, terkiplerindeki parlaklık, kolaylık ve sadelik, kelimelerdeki anlam genişliği gibi özelliklerdir.¹⁸

Yukarıdaki açıklamalar ışığında meânî ilmi, *bir sözün yerinde, duruma, zaman ve zemine uygun bir şekilde verimli ve faydalı olacak tarzda söylenmesinin kurallarını belirleyen ilimdir*, şeklinde tanımlanabilir. Nahiv ilminin felsefesi olarak kabul edilen meânî ilmi, onun neden ve amaçlarını izah eder.

Bir sözün ne zaman vecîz ve öz, ne zaman ayrıntılı ve geniş bir şekilde söyleneceği; ne zaman haber, ne zaman inşâ şeklinde ifade edileceği gibi konular meânî ilminin konusudur.¹⁹ Bu anlamıyla da meânî ilminin semantikle ilişkili olduğu görülmektedir. Meânî ve anlam ilişkisi, araştırmacıyı ister istemez semantiğe (anlambilim) yönlendirmektedir.

4.2. Semantik Nedir?

Yunanca kökenli olan Semantik kelimesi ve “anlamak, manalı, manidar, gizli anlama sahip, anlam veren / belirten” gibi anlamlar taşır.

Semantik (semantics), anlam çalışma ve araştırmalarına işaret etmek için kullanılan teknik bir terimdir.²⁰ Terim anlamıyla semantik, “bir dilin anahtar terimleri üzerinde yapılan tahlil / analitik çalışmadır.”²¹

Diğer bir ifadeyle semantik, bir dilin temelini oluşturan kelimeleri, ayrıntılı bir şekilde tahlil ederek anlamlarını doğru anlama çabasıdır.²²

Bir başka tanıma göre semantik, “dildeki bütün birimlerin anlam açısından incelenmeleri, onların çeşitli kullanım ve özelliklerinin aydınlatılmasıdır.”²³

¹⁷ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s.288.

¹⁸ Ali Bulut, (2016). *Belağat-ı Müyessera*, 1.Baskı, İstanbul, İfav, s.33.

¹⁹ Gezgin, *Tefsirde Semantik Metod*, s. 197.

²⁰ Palmer, F.R. (2011). -*Semantik-Yeni Bir Anlambilim Progesi*-Editör:Mehmet Said Hatipoğlu, Çev:Ramazan Ertürk, 1. Baskı, Ankara, Katbiyat Yayınları, s. 11.

²¹ Toshihiko İzutsu (1975).*Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev: Süleyman Ateş, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, s. 15; Hasan Yılmaz (2017). “Modern Kur'ân Yorumunda Dilbilimsel ve Semantik Yöneliş” *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:4 sayı:7, s.374.

²² Gezgin, *Tefsirde Semantik Metod*, s. 395.

²³ Doğan Aksan (2015). *Her Yönüyle Dil*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Cilt, s. 139

Bu anlamda جہاد/cihâd kelimesinin Arapçadaki -Cahiliyye şiirleri ve Kur'ân-ı Kerîm bağlamında- kökü, anlamı ve varsa uğradığı anlam değışiklikleri ile aynı anlamda kullanılan kelimeler incelemenin konusu olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİMDE CİHAD KAVRAMI

1.1. Cihâdın Tanımı ve Amacı

Cihâd/جِهَاد kelimesinin türetildiği fiilin kök harfleri جِهَد dir. جِهَد fiilinin mastarı hem جِهَد hem de جِهَد olarak kullanılmaktadır. Her iki şekli de Kur'ân-ı Kerîm'de yer almıştır.

İbn-i Dureyd'e göre جِهَد ve جِهَد kelimelerinin her ikisi de aynı anlama gelmekte olup insanın bütün çaba, gayret ve gücünü göstermesi ve kullanması demektir.²⁴

Cühd/جُهْد kelimesi güç, kuvvet demektir.²⁵ جُهْد kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir kez Tevbe sûresinde geçmekte olup güç anlamında kullanılmıştır.²⁶ Âyette “وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا” وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ/sadece güçlerini ortaya koyan mü'minler”²⁷ den söz edilmektedir.

Cehd/جِهْد kelimesi ise zorluk, meşakkat ve amaca ulaşmada aşırı çaba demektir.²⁸ Çaba, gayret ve enerjisini harcayan biri elbette zorluk çeker. Ancak bu çaba son noktaya, zirveye ulaşırsa bu durum ancak جِهْد kelimesi ile ifade edilir.²⁹

Cehd/جِهْد kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de beş ayrı yerde geçmektedir. Her geçtiği yerde de أَيْمَان kelimesiyle birlikte eşdizim olarak kullanılmıştır.³⁰ “وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جِهْدَ أَيْمَانِهِمْ” Allah'a aşırı derecede yemin ettiler.”³¹ âyetinde olduğu gibi. Burada cahiliyye insanının Allah'a yemin etmesini İzutsu şöyle açıklamaktadır: “Kur'ân'a göre cahiliyye devrinde en kutsal ve kesin yeminler Allah adına yapıldı.”³²

Cehd/جِهْد kelimesi بَلَاء kelimesiyle birlikte جِهْدُ الْبَلَاء şeklinde kullanıldığında fakirlik, yokluk,³³ ya da ölümün kendisine tercih edildiği hal³⁴ anlamına gelmektedir. Ebu Hureyre,

²⁴ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan b. Dureyd el-Ezdî (1987). *Cemheretu'l-Luga*, thk: Remzî Munîr Ba'lebekkî, 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-İlmi li'l-Melayîn, cilt:2, s. 452.

²⁵ Fahrüddîn er-Râzî (1997). *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân*, thk: Hüseyin Elmalı, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 161.

²⁶ Tevbe, 9/79.

²⁷ Tevbe, 9/79.

²⁸ er-Râzî, *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân*, s. 161.

²⁹ Nâsır b. Abdîrahmân b. Nâsır el-Huneyn (1996). *en-Nuzumu'l-Kur'ânî fî Âyâtî'l-Cihâd*, Riyad, Mektebetu't-Tevbe, s.20.

³⁰ Mâide, 5/53; En'am, 6/109; Nahl, 16/38; Nûr, 24/53; Fâtır, 35/42

³¹ Mâide, 5/53.

³² İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, s. 97.

³³ Ahmed Muhtâr Abdulhamîd Umar (2008). *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyye*, 1. Baskı, Âlemu'l-Kutub, Kahire, cilt:1, s. 410.

³⁴ Mecduddîn Muhammed b. Yakub el-Feyrûzâbadî (1998). *el-Kâmûsu'l-Muhît*, 6. Baskı, Şam, Muessesetu'r-Risâle, s. 270.

Hiz. Peygamber (s.a.v) in şöyle dua ettiğini nakletmiştir: “كَانَ الرَّسُولُ (ص) يَتَعَوَّذُ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ” Hiz. Peygamber (s.a.v) fakirlikten Allah’a sığıncırdı.”³⁵

Cihâd kelimesi Mekke Dönemi’nde, cahiliye inancına bağılı müşriklerin ve Müslümanların bizzat kendi anne babaları tarafından aşığılanmaları ve onların işkencelerine karşı ilk Müslümanların kalplerinde inancın ve imanın kökleşmesi ve güçlendirilmesi anlamında kullanılmıştır. Bu süreçte Allah, Peygamber (sav) efendimizi ve ümmetini kafirlere karşı Kur’ân-ı Kerîm ile karşı çıkmaya ³⁶ ve cihâd etmeye teşvik etmiştir.³⁷

Arapçada herhangi bir kelimenin, kavramın semantik yönden araştırılmasında başvuru kaynaklarının belki de ilki cahiliye dönemi şiirleridir. Bu anlamda, جَهْد kökünün isim ve fiil olarak Kur’ân-ı Kerîm’in nuzûlünden önceki dönemde de kullanıldığını görmekteyiz.

Muallaka şairlerinden Tarafa b. el-‘Abd şöyle söylemektedir:

وَإِنْ أَدْعَ لِلْجَلَىٰ أَكُنْ مِنْ حُمَاتِهَا   وَإِنْ يَأْتِكَ الْأَعْدَاءُ بِالْجَهْدِ أَجْهَدِ³⁸

*Ve büyük bir iş için çağrılısam, senin namusunu savunanlardan olurum,
ve düşmanların başına üşüştüğünde de seni savunmak için varımı yoğunu ortaya koyarım.*³⁹

Yine muallaka şairlerinden Meymûn b.Kays b. Cendel el-A‘şâ şöyle söylemektedir:

فَجَالَتْ وَجَالَ بِهَا أَرْبَعٌ   جَهْدَنْ لَهَا مَعَ إِجْهَادِهَا
فَمَا بَرَزَتْ لِفَضَاءِ الْجَهَادِ   فَتَتْرَكُهُ بَعْدَ إِشْرَادِهَا⁴⁰

(inek) koştu, arkasından da dört köpek, onu bitkin hale getirmek için çabaladılar, (inek hızlıca) açık (kurak ve geniş) alana koştu, (köpekleri) kovdu, ama orayı da terk etmedi.

جَهْد kökünden türetilmiş olan bir başka kelime de جِهَاد kelimesidir. جِهَاد kelimesi çöl anlamına gelmektedir.⁴¹ Şair A‘şâ’nın bu beyitlerinde جَهْد fiilini yormak, bitkin hale getirmek, جِهَاد kelimesini de çöl anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Bu şiirlerde yer alan cihâd kelimesinin kök anlamlarının Kur’ân-ı Kerîm’in nuzûlünden önceki dönemde de Kur’ân’da yer alan anlamından uzak olmadığını görmekteyiz. Bu şiirlerde de kelimenin anlamı çaba ve gayret sarfetmek etrafında dönmektedir. Bu da bize, cihâd kelimesinin kökünün İslam öncesi kullanımı ile Kur’ân-ı Kerîm’deki kullanımının

³⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî (2002). *Sahîh-i Buhârî*, 1. Baskı, Şam, Dâru İbni Kesîr, s. 1583.

³⁶ Furkan, 25/52.

³⁷ Abdül-Hakam Baghowî (2010). *Nazariyyetu’l- Kur’ân ani’l-Cihâd*, Surabaya İain Sunan Ampel Üniversitesi, Usûlu’d-Dîn Fakültesi, yayınlanmamış Lisans Tezi, s. 30.

³⁸ Ebu Abdillâh b. Ahmed ez-Zevzenî (1992). *Şerhu Muallkâti’s-Seb’*, Beyrut, Dâru’l-Âlemiyye, s. 62.

³⁹ Tarafa b. el-‘Abd, *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları* (2013). çev: Nurettin Ceviz, Kenan Demirayak, Nevzat H. Yanık, Ankara, Ankara Okulu, s. 59.

⁴⁰ Meymûn b. Kays b. Cendel el-A‘şâ (2010). *Dîvânü’l-A‘şâ el-Kebîr*, thk: Mahmûd İbrâhîm Muhammed er-Rıdvânî, 1. Baskı, Vizâretü’s-Sekâfeti ve’l-Funûn ve’t-Turâs, Davha, s. 237.

⁴¹ İbn-i Manzûr (1999). *Lisânü’l-‘Arab*, 3. Baskı. Beyrut, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, c:XV, s. 92.

anlam yönünden birbirlerine uzak olmadıklarını göstermektedir.⁴²

Cihâd/جِهَاد kelimesi, câhede/جَاهِد fiilinin bir diğer mastarı olup Kur'ân-ı Kerîm'de dört ayrı yerde geçmektedir.⁴³ جَاهِد fiili mazi olarak onaltı,⁴⁴ muzari fiil olarak da altı ayrı yerde geçmektedir.⁴⁵ Emir kipi olarak ise yedi ayrı yerde geçmektedir.⁴⁶ جَاهِد fiili mufâ'ale kalıbından mazi fiil olup bir diğer mastarı Mücâhede /مُجَاهِدَةٌ dir. جِهَاد kelimesinin aslı جِيهَاد dır, ي harfi hazfedilerek bu şekilde kullanılmıştır.⁴⁷

Kelime anlamıyla cihâd/جِهَاد, eylem ve söz olarak bütün çabayı harcamak⁴⁸, düşmana karşı çaba ve gayreti ortaya koymak⁴⁹, kendilerine eman verilmemiş kâfirlerle savaşmaktır.⁵⁰ Diğer bir anlam ile cihâd düşmana karşı savunmada bütün güç ve kuvveti ortaya koymaktır.⁵¹ İbn-i Âşûr savunma kelimesini kullanmadan “Cihâd, düşmana karşı çaba ve gayreti ortaya koymaktır.”⁵² demiştir.

Diğer bir tanımla Cihâd/جِهَاد, düşmana karşı savaş yoluyla, dil ile veya gücünün yettiği bir şey ile bütün gücünü ortaya koymaktır.⁵³ Yine جَاهِد fiili bir şeye karşı savaş açmak ve mücadele etmek anlamında da kullanılmaktadır.⁵⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de جَاهِد fiilinin zorlamak anlamında da kullanıldığını görmekteyiz. وَإِنْ جَاهِدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا “Onlar, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarsa onların sözüne uyma.”⁵⁵ buyrulmaktadır. Bir başka âyette⁵⁶ لِتُشْرِكَ ifadesi yerine عَلَى أَنْ تُشْرِكَ ifadesi kullanılarak aynı nehiy/yasaklama tekrar edilmiştir.

جَاهِد fiili bir işte aşırı derecede güç sarf etmektir. Buradaki anlamı da şirke inanma konusunda ısrarcı olmaktır.⁵⁷ Diğer bir tanımla جَاهِد fiili, “kötülük yapmak, kışkırtmak,

⁴² Baghowî, *Nazariyyetu'l- Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 31-32.

⁴³ Tevbe, 9/24; Hacc, 22/78; Furkan, 25/52; Mümtehine, 60/1.

⁴⁴ Bakara, 2/218; Âli İmrân, 3/142; Enfâl, 8/72, 74, 75; Tevbe, 9/19, 20, 44, 88; Nahl, 16/110; Ankebût, 29/6, 8, 69; Lokmân, 31/15; Hucurât, 49/15.

⁴⁵ Mâide, 5/54; Saf, 61/11; Tevbe, 9/45, 81; Ankebût, 29/6.

⁴⁶ Mâide, 5/35; Tevbe, 9/41, 73, 86; Hacc, 22/78; Furkân, 25/52; Tahrîm, 66/9.

⁴⁷ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s.20.

⁴⁸ Muhammed Ali et-Tehânevî (1996). *Mevsûatu Keşşâfi İstilâhâti'l-Funûn ve'l-Ulûm*, 1. Baskı, Beyrut, Lübnan, Naşirûn Kitabevi, s.55.

⁴⁹ Muhammed Tâhir İbni Âşûr (1984). *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 1. Baskı, Tunus, Dâru't-Tûnusiyye, c:VI, s. 238.

⁵⁰ İbrahîm Mustafa /Ahmed Hasan ez-Zeyyâd Mustafa /Hamîd Abdulkâir/Muhammed Ali en-Neccâr (1989). *el-Mu'cemu'l-Vasît*, İstanbul, Çağrı Yayınları, s, 142.

⁵¹ er-Râgib el-İsfahânî (2009). *el-Mufredât fî Garîbi'l Kur'ân*, thk: Safvân Adnân Dâvûdî, 4. Baskı, Şam, Dâru'l-Kalem, s. 208.

⁵² İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:VI, s. 238.

⁵³ er-Râzî, *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân*, s. 161.

⁵⁴ Umar, *Mu'cem*, c:I, s. 410.

⁵⁵ Ankebut, 29/8.

⁵⁶ Lokman, 31/15.

⁵⁷ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:IV, s. 214.

zorlamak anlamında kullanılan *حَمَلَ عَلَى* ile eş anlamlıdır.⁵⁸

Allah'a itaatsizliği istemedikleri sürece anne babaya hizmet ve itaat farzdır.⁵⁹ Anne babaya itaatin men edildiği tek durum, şirke zorlama eylemidir. Ayette önce onlara iyi davranılması emredilirken buna şirke çağrı, şirke zorlama istisna edilmiştir.

İslâm, kişinin anne babasının Müslüman olmamaları durumunda bile onlar Allah'a şirk koşmaya davet etmedikleri, zorlamadıkları sürece onlara karşı evlatlık vazifelerinin yerine getirilmesinde aksama yapılmamasını istemiştir.

Bir başka ifadeyle sanki burada istenen şey, kişinin eğer kendi dininde değilse ana babasına karşı edepli olmasıdır. Bu da İslâm'ın hoşgörüsü, özelliği ve ahlakıdır.⁶⁰

Bu âyetlerde ⁶¹ yer alan emre göre “Evlatların ebeveynlerine karşı görevlerinden biri de Allah'ı inkâra götüren konularda anne-babasına itaat etmemeleridir.”⁶²

Ayetlerde yer alan *مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ* ifadesi ise “doğruluğu ve yanlışlığı konusunda bilgi sahibi olmadığın” anlamındadır.⁶³ Bir başka ifadeyle “içinde ibadet etmeyi hak edecek aklî ve şerî bir delil bulamadığın şey” demektir.⁶⁴ Bir başka tefsirde de “ilah olmaya layık olmayana”,⁶⁵ diğer bir tefsirde de “putlara” demektir.⁶⁶

Gerek İslâm öncesi literatürde, gerekse Kur'an-ı Kerim'de *جَهْدٌ*/cehd kökünün yormak, bitkin hâle getirmek, çaba ve gayretin son noktasını harcamak gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Bu anlamlar ele alındığında *جَهْدٌ*/cehd kelimesi ve müştaklarının modern anlamda, karşı tarafı canlı veya cansız etkisiz hâle getirmek, eylem yapamaz hale dönüştürmek anlamlarına geldiği düşünülmektedir.

Terim anlamıyla cihâdın birçok tanımı yapılmıştır: “Cihâd, kişi ile Rabbi arasındaki engelleri kaldırma çabasıdır.”⁶⁷ Bir başka tanıma göre cihâd, “Kur'an'ın öngördüğü savunmacı ilkeler bütünü”⁶⁸ olarak ifade edilebilir. Yine bir başka tanıma göre “İslâm'da

⁵⁸ Carullâh Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Umar ez-Zemahşeri (1998). *el-Keşşâf*, 1. Baskı, Riyad, Mektebetu'l-'Abikân, 4. Cilt, s. 357.

⁵⁹ Fahrüddîn er-Râzî (1981). *et-Tefsîru'l-Kebîr ve Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut, Daru'l Fikr, Cilt 25, s. 148.

⁶⁰ Üde Halil Ebu Üde (2014). Ana-Babaya İtaati Emreden Ayetlerle İlgili Edebî Yaklaşımlar Bağlamında Kur'an Cümlelerinde Teşri ve İcâz, Çev: Ramazan Şahin ve Harun Çağlayan, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:37, s. 192.

⁶¹ Ankebût 29/8, Lokman 31/15.

⁶² Mansur Teyfurov (2014). Kur'an-ı Kerim'de Aile Yapısı, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 3&4, s. 197.

⁶³ Nasıruddîn Ebi'l-Hayr Abdullâh b. Umar b. Muhammed eş-Şîrâzî el-Beyzâvi (1998). *Envâru't Tenzil ve Esrâru't Te'vil*, Beyrut, İhyâu't-Turasi'l Arabî yayınevi, c:IV, s. 189.

⁶⁴ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:IV, s. 214.

⁶⁵ ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c:IV, s. 357.

⁶⁶ ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c:V, s. 11.

⁶⁷ Hüseyin Çelik (2017). “Kur'an'da Savaşla İlgili Getirilen Düzenlemeler”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt:6, S: 3, s. 21-51, s. 24.

⁶⁸ Işıl Arpacı (2017). “Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese” *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:19, sayı: 34, s. 263-294, s. 267.

cihâd, bir saldırganlık, şuuruz bir imha ve istilâ hareketi olmayıp prensip ve gaye yolunda son olarak başvuru bir çaredir⁶⁹.

Cihâd sadece savaş değildir. Zira “Gerçekten de cihâd kılıçla, dille, yazı ve yayın yoluyla veya daha başka yollarla, ne şekilde olursa olsun cehd ve gayret göstermek, çalışıp uğraşmak mücahede eylemek demektir ki, savaş bunun sadece özel bir çeşididir.”⁷⁰

Bir başka tanıma göre cihâd, müslümanın “İslâm’ı tebliğ ve bu hususlarda içte ve dışta karşılaşacağı engelleri aşma konusunda içinde bulunması gereken şuurlu ve sürekli gayret ve aksiyon hâlini ifade eder.”⁷¹ Bu tanıma göre de Müslüman sürekli olarak bir eylem, çaba ve aksiyon içerisindedir. Onun için durma, duraksama zamanı yoktur.

“İslam’ın iki ana kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm ve Hz Peygamber’in uygulamalarında, cihâdın sadece savaş olmayıp kalp, dil, mal ve can ile Allah yolunda yapılan her türlü çalışma ve mücadele olduğu görülmektedir.”⁷² İslam dini açısından “Cihâd: düşmana karşı savunmada bütün gücünü harcamaktır ki 3 kısımdır: Birincisi, açıkça kendini belli etmiş düşman ile yapılan cihâddir. İkincisi, şeytan ile yapılan cihâd. Üçüncüsü de nefis ile yapılan cihâddir.”⁷³

Cihâd, Müslümanlar açısından Allah yolunda yapılan her türlü çaba, gayret, çalışma ve mücadeledir. Ancak Müslüman olmayanların da kendi inançları uğruna cihâd ettiklerini Kur’ân-ı Kerîm bize haber vermektedir.

Bu anlamda Kur’ân-ı Kerîm’de cihâd kavramı hem mazi fiil, hem muzari fiil, hem emir fiil, hem de mastar olarak değişik şekiller ve amaçlar için kullanılmıştır. Bunlar:

1- Allah için cihâd: Mazi fiil olarak **يُجَاهِدُونَ فِي**, muzari fiil olarak **وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ**⁷⁴ şeklinde mastar **فِي سَبِيلِي**⁷⁷ ve mastar olarak da **وَجَاهِدْهُمْ بِهِ**⁷⁶, emir fiil olarak **سَبِيلِ اللَّهِ**⁷⁵ olarak geçmektedir.

2- Şirke davet için cihâd, sadece iki yerde ve mazi fiil olarak kullanılmıştır. Bunlar: âyetleridir. **وَإِنْ جَاهِدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي**⁷⁸ ve **وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي**⁷⁹

3- Tağut için cihâd, tek bir yerde kullanılmıştır. Ancak burada kullanılan fiil **جَاهَدَ** değil,

⁶⁹ Ünal Kılıç (2013). Düşmanlarına Bile Merhametli Muhammed (sav) (Savaşlar Çerçevesinde,) *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:17, sayı: 2, s. 11-34. s. 16.

⁷⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1992). *Hak Dini Kur’ân Dili*, 1. Baskı, İstanbul, Azim Dağıtım, c:IV, s.384.

⁷¹ Ahmet Özel (1993). *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cihad Mad. İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, cilt:7, s. 531.

⁷² Yasin Yılmaz (2013). “Cihad Kavramı ve Hz. Peygamber’in (sav) Mekke ile Medine’deki Uygulamaları” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 22, s. 285-307. s. 285.

⁷³ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c:V, s.504.

⁷⁴ Bakara, 2/218.

⁷⁵ Maide, 5/54.

⁷⁶ Furkan, 25/52.

⁷⁷ Mümtehhine, 60/1.

⁷⁸ Ankebut, 29/5.

⁷⁹ Lokman, 31/15.

onun savaşmak anlamında eş anlamlısı olan **قَاتِل** fiilidir. Bu ⁸⁰ **وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ** ⁸⁰ âyette **قَاتِل** fiili anlam olarak cihâdı ihtiva etmektedir.

Bu âyetlerden anlaşılacağı üzere cihâd sadece Allah için yapılmamaktadır. Bu itibarla denilebilir ki cihâd, inanç uğruna yapılan ve harcanan her türlü gayret, çaba ve savaştır. İslam literatüründe cihâd maddi ve manevi olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alınmaktadır.

Maddi Cihâd, mal ve bedenle yapılan cihâddır. Manevi cihâd ise her türlü kötülükten uzaklaşma ve Allah'ın rızasını kazanmaya yönelik sarfedilen çaba ve gayrettir. İslam inancına göre hangi tür cihâd olursa olsun, cihâddan temel amaç, Allah'ın rızasını kazanmaktır.

Cihâdın dinin bir gereği olduğu her Müslüman tarafından bilinen ve bilinmesi gereken bir konudur. Zira, İslâm'ın gücü ve heybeti onunla sağlanmış, İslâm dini onunla yayılmıştır.⁸¹ Burada Cihâddan kastedilen sadece savaş değildir. Zorunluluk durumunda en son çare olarak başvurulmuş savaş dahil, her türlü çaba ve gayrettir. Bu çaba ve gayretler ister mal ile ister can ile olsun, gerçekleştiği sürece Müslümanlar başarı ve zafer elde etmişlerdir.

Cihâda katılmak, cihâd için her türlü hazırlığı yapmak, bu yolda elden gelen tüm güç ve çabayı harcamak, itaat ve birliktelik, sürekli tetikte olmak gibi Allah'ın koyduğu kurallara uyuldukça başarı ve zafer Müslümanların olacaktır. Müslüman olsa bile bunlara uymayanlar için başarı ve zafer söz konusu değildir.⁸² Cihâd âyetlerine kulak veren biri, bazen müjdelilerle sevinirken bazen de tehdit ve cezalardan da ürkecektir.⁸³

Her eylemin olduğu gibi cihâdın da bir amacı vardır. “Cihâdın asıl amacı, mazlumları zalimlerin elinden kurtarmak, İslam'ın engin hoşgörüsü, müsamaha, merhamet ve adaletini göstermek, Müslümanlara saldıranları etkisiz hale getirmek, yaptıkları anlaşmayı bozanları cezalandırmak ve fitne ateşini körükleyenleri engellemek olmuştur.”⁸⁴

Bu bağlamda savaş anlamındaki maddi cihâd İslam tarihinde her zaman bütün çareler tükendiğinde başvurulmuş bir yol olmuştur. “Meşru bir gerekçe olmaksızın bir devlete veya topluluğa savaş açılması, Kur'ân'da onaylanmaz. Hz. Peygamber'in meşru bir neden olmaksızın bir topluluğa savaş açtığı da vaki değildir⁸⁵.”

Kur'ân-ı Kerîm'de cihâd konusu ile ilgili âyetlerde her zaman bu cihâdın bir gerekçesi olduğu görülmektedir. Allah için yapılan cihâd genelde savunma amaçlıdır. Bu bağlamda

⁸⁰ Nisa, 4/76.

⁸¹ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 1.

⁸² el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 607.

⁸³ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s.3.

⁸⁴ Yılmaz, Cihad Kavramı ve Hz. Peygamber'in (sav) Mekke ile Medine'deki Uygulamaları, s. 286.

⁸⁵ Veysel Nargül (2014). İslam Hukukunda Çevrenin Savaş Sırasında Korunması, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 23, s. 223-249. s. 223.

cihâd “bugünün uluslar arası hukukuna uygun meşru bir savunma aracıdır”⁸⁶ ve savaş eylemi sadece ve sadece fî sebîlillah/Allah yolunda olur.⁸⁷

Kur’ân-ı Kerîmdeki cihâd âyetleri incelendiğinde, fitnenin yok edilmesinin temel amaç olduğu görülecektir. Çünkü fitne kâfirlerin ve münafıkların en büyük silahlarıdır. Bu silahın ortadan kaldırılması huzur ve sükûnun topluma hâkim olması anlamına gelecektir. Bu nedenle güçlü ve düşmana karşı her zaman tetikte olunması gereklidir.

Kur’ân-ı Kerîm, Müslümanların kâfirler karşısında güçlü, heybetli olmalarında ısrarcıdır ve Müslümanların kâfirlerin egemenliğinde olmalarına karşıdır. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm Müslümanların, kâfirler karşısında üstün olduklarını ifade etmektedir. Bütün bunlar, dinin tamamı Allah’a ait olsun, Allah’ın adı yücelsin diyedir.⁸⁸

Denilebilir ki cihâd, “insanları zorlamadan korumak, zorlama kabul etmeyen dini hâkim kılarak Allah’ın kelâmını yükseltmektir.”⁸⁹ Yine bir başka ifadeyle “İslam’da savaşın gayesi, intikam, öldürmek, din değiştirmeye zorlama değil; hasmı mağlup etmek ve zorlayıcı gücünü alıp dininde serbest olarak hakkın hükmüne tâbi tutmaktır ki Allah’ın kelâmını yükseltmek bundadır.”⁹⁰ Cihâd; söz ile, silah ile ve amel ile yapılan eylemdir.⁹¹

Allah yolunda cihâd-türü ne olursa olsun- müslümanlara yüklenen en önemli görevlerden biridir. Tarihi süreç içerisinde Müslümanlar Allah yolunda cihâda sarıldıkları sürece dinlerini korumuşlar, dinin temellerini sağlamlaştırmışlar ve İslâm’ın yayılmasını sağlamışlardır.

Müslümanlar Allah yolunda cihâd’dan uzaklaştıklarında ise Müslüman olmayanların güdümünde perişan bir hayat sürmüşlerdir. Başka ülkelerin ya komutasına girmişler ya da sömürgesi olmuşlardır.

Günümüzde savaşlar artık ekonomik, kültürel, elektronik, medya ve benzeri yollarla yapılmaktadır. Bir ambargonun silahlı mücadeleden daha etkin olduğu göz önüne alındığında Müslümanların sürekli bir gayret, çaba ve cihâd içinde olmaları kaçınılmaz olarak görülmektedir.

İslâm inancı durum ve konum ne olursa olsun başkalarının hayat hakkını yok edici, insanların insanî değerler içinde yaşamalarını engelleyici hiçbir davranış ve mauameleye izin vermemiştir. Zira İslâm inancının temel amacı yaşatmak, bu amaç doğrultusunda bir sistem ve

⁸⁶ Arpacı, “Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese” s. 263.

⁸⁷ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 460.

⁸⁸ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 606.

⁸⁹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c:II, s. 167.

⁹⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c:II, s. 167.

⁹¹ Ebû Abdillâh el-Huseyn b. Muhammed ed-Damgânî (ts). el-Vucûh ve’n-Nazâir, thk: Arabî Abdu’l-Hamîd Ali, Beyrut, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, s. 159.

düzen geliştirme ve kurma çabası içinde olmaktadır.

Tarihi süreçte Kur'ân'ın ve dolayısıyla Hz. Peygamberin esas gayesi, toplumda temel insani değerlere ve erdemlere dayalı kamu düzeninin inşa edilmesiydi. İslam'ın Peygamberi Hz. Muhammed ve ilk nesil Müslümanlar haklı ve ahlaki savaş konusunda ilahî vahyin terbiyesinden geçtiler.⁹² Bu terbiye de onlara savaşta bile insani ve İslami değerlere sahip çıkmayı öğretmiş ve bunların dışına çıkılmamıştır.

Tevbe suresinde yer alan “yenilgiye uğrayıncaya veya cizye verinceye kadar savaşın”⁹³ ifadeleri modern çağın getirdiği “tek millet”, “tek devlet” anlayışının ortaya çıkışına kadar, Müslüman coğrafyalarda çok dinli ve çok kültürlü hayatın garantisi işte bu hukuk kuralları olmuştur.⁹⁴

Cihâd kavramının fi sebilillah, Peygamber, îman, mal, nefis ve sabırla ilişkisi vardır.

1.1.1. Cihâd-fi Sebilillah İlişkisi

Kur'ân- Kerîm bir amaç ve bir gaye için inmiştir. O da insanı Allah'ın birliğine yani tevhide davet etmek ve O'na şirk koşmamaktır. Bu davet bir cihâddır. Böylece cihâd ile Allah arasında ayrılmaz bir ilişki kurulmuştur.⁹⁵

Allah yolunda yapılan cihâd, tevhîd inancının açık ve net bir göstergesi olup nefsin de buna şehadetidir. İnsanın bütün ibadetlerinde hareket noktası Allah'ın rızasını kazanmak⁹⁶ yani fi sebilillah olmasıdır.

Sebil/سَبِيل kelimesinin anlamı yol⁹⁷ demektir. Diğer bir tanıma göre sebil/سَبِيل kelimesi dümdüz uzanan yol demektir. Yol, üzerinde gidene bir amaca, bir sona ulaştırır. Mesela Mekke yolu Mekke'ye ulaştırır. Sebîlullah/سَبِيلُ اللَّهِ da Allah'ın rızasına ulaştırır ve bu yolda gidene cehennem ateşinden ve benzeri kötü sonuçlardan kurtarır.⁹⁸

Kur'ân-ı Kerimde sebil kelimesi; Allah'a itaat, güç ve kuvvet, çıkış yolu, davranış ve alışkanlık, din, hidayet, ceza, gibi değişik anlamlarda kullanılmıştır.

Sebil kelimesi Allah'a itaat⁹⁹ ve Allah yolunda, Allah'ın adını ve dinini yüceltmek¹⁰⁰

⁹² Paçacı, *Şiddet Karşısında İslam /Kur'ânda Şiddete Karşı “Haklı Savaş”* s.169.

⁹³ Tevbe, 9/29.

⁹⁴ Mehmet Paçacı (2015). “*Şiddet Karşısında İslam /Kur'ânda Şiddete Karşı “Haklı Savaş”* Editör: Bünyamin Erul, 2. Baskı, Ankara, DİB Yayınları, s.169.

⁹⁵ Baghowî, *Nazarîyyetu'l- Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 33.

⁹⁶ Baghowî, *Nazarîyyetu'l- Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 33.

⁹⁷ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l- Arab*, c:XIV, s. 163.

⁹⁸ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 43.

⁹⁹ Mukâtil b. Süleymân (2011). *el-Vücûh ve'n-Nazâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk: Hâtim Sâlih ed-Dâmin, 2. Baskı, Bağdat, Mektebetu'r-Ruşd, s. 234.

¹⁰⁰ ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c:I, s. 395

anlamında “sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın”¹⁰¹âyetinde yer almıştır. Bu âyette yer alan **فِي سَبِيلِ اللَّهِ** ifadesinin hem Allah yolunda hem de Allah’a itaat ve Allah’ın adını ve dinini yüceltmek anlamlarında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Sebil kelimesi yine başka bir ayette, güç kuvvet anlamında “gitmeye gücü yetenlerin o evi ziyaret etmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.” şeklinde yer almıştır.¹⁰²Bu âyette yer alan **سَبِيلًا** ifadesi güç, kuvvet ve imkân anlamlarında kullanılmıştır.

“Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun.”¹⁰³ âyetinde yer alan sebil kelimesi ise bir çıkış yolu anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁴

Davranış ve alışkanlık anlamında da “babalarınızın nikahladığı kadınlarla evlenmeyin, çünkü bu bir edepsizliktir, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.”¹⁰⁵ âyetinde yer almıştır. Bu âyette yer alan **سَبِيلًا** ifadesi bir davranış ve alışkanlık bir anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁶

“Müminleri Allah yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz.”¹⁰⁷ âyetinde yer alan “**سَبِيلِ اللَّهِ**” ifadesi Allah’ın dini anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁸

Sebil kelimesi Kur’ân-ı Kerim ve dini literatür eserleri dışında bir geleneğin ve hayır severliğin göstergesi olarak da kullanılmıştır. Örneğin: Osmanlılar Dönemi’nde büyük şehirlerin işlek ceddeleri üzerinde ve genellikle cami yanlarında içme suyu dağıtılan özel mimari birimlere ad olarak verilmiş, dağıtılan suya sebil, dağıtılan yere de sebilhane denmiştir.¹⁰⁹

Sebilullah/**سَبِيلِ اللَّهِ** ise, Allah’ın emrettiği her türlü iyiliktir.¹¹⁰Allah yolunda Allah rızası için, Allah’ın adını ve Onun dinini yüceltmek¹¹¹gibi anlamlarda kullanılan **فِي سَبِيلِ اللَّهِ** ifadesi Kur’ân-ı Kerimde birçok yerde geçmektedir¹¹².

Kur’ân-ı Kerimde **فِي سَبِيلِ اللَّهِ** ifadesi cihâd kelimesiyle neredeyse eş dizim olarak kullanılmaktadır. Bu da savaş anlamındaki cihâdın sadece ve sadece Allahın rızasını kazanmak amacıyla yapılabileceğinin en önemli göstergesidir.

Zaten **فِي سَبِيلِ اللَّهِ** kavramı da bunu açıklamaktadır. Örneğin, **الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا** “İnanan, hicret eden, Allah yolunda

¹⁰¹ Bakara, 2/190.

¹⁰² Ali İmran, 3/97.

¹⁰³ Nisa, 4/15.

¹⁰⁴ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve’n-Nazâir*, s. 234.

¹⁰⁵ Nisa, 4/22.

¹⁰⁶ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve’n-Nazâir*, s. 235.

¹⁰⁷ Ali İmran, 3/99.

¹⁰⁸ ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c:I, s. 194.

¹⁰⁹ Nur Urfalıoğlu (2009). *TDV İslam Ansiklopedisi*, Sebil mad. İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, cilt:36, s. 249.

¹¹⁰ Mustafa, *el- Mu’cemu’l-Vasît*, s. 414.

¹¹¹ ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c:I, s. 598.

¹¹² Mümtehine, 60/1, Tevbe, 9/24, Nisa, 4/95, Bakara, 2/218, Enfal, 8/72, Ankebut, 29/6, Maide, 5/54.

mallarıyla ve canlarıyla cihâd edenlerin Allah katındaki mertebeleri pek büyüktür. Muradına erecek olanlar da onlardır.”¹¹³âyetinde olduğu gibi.

Cihâd âyetleri bağlamında sebîl kelimesinin bir arada kullanıldığı diğer bir ifade de “tâğût”tur. Tağût kelimesi, “Tuğyan” (azgınlık) kökünden mübalağa kipiyle bir cins isimdir ki, tekile, çoğula, erkeğe, dişiye söylenir.¹¹⁴

Kur’an-ı Kerim’de sadece bir kez geçen tağût kelimesi, kafirlerin uğrunda savaştıkları şey anlamında kullanılmıştır.

Terim anlamıyla Tağût “Allah’a karşı isyankâr olup zorla, zorlama ile veya gönül rızasıyla kendisine tapınılıp mâbud tutulan, gerek insan, gerek şeytan, gerek put, gerek dikili taş ve gerekse diğer herhangi bir şey demektir.”¹¹⁵

Bu anlamda Nisa suresinde yer alan âyet ve meali şöyledir: **الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ** “İman edenler, Allah yolunda savaşırlar. İnkâr edenlerde tâğût yolunda savaşırlar. O halde, siz şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır.”¹¹⁶ İnkarcıların uğrunda savaştıkları şeyin tâğût olduğunun en açık ifadesi bu âyette dile getirilmiştir. Bu nedenle cihâd, Allah yolunda ve Allah’ın rızasını kazanmak için tâğuta ve tâğût inancına karşı yapılmalıdır.

Aslında fi sebilillah, cihâdın meşruiyet sınırlarını belirleyen, ahlaki içerikli bir kavramdır. Daha açık bir ifadeyle bu kavram cihâdın niçin yapılacağını gösterir. İslam dini bunun dışındaki cihâd söylemlerini ahlaki gerekçeden yoksun oldukları gerekçesiyle eleştirmektedir.

Zira yağma, talan, gasp, egemenliğin ve gücün ele geçirilmesi, sömürgecilik vb. emperyal zihniyet ile cihâd adında yapılan eylemler, İslam nazarında cihâd değildir. Kaldı ki İslâm, şirk ve kargaşa anlamında fitne olmadığı sürece bir bölgeye veya ülkeye cihâd ilan etmeyi meşru kabul etmez.

Öte yandan cihâdın fi sebilillah olması, Allah’ın koyduğu sınırlar –ki Kur’an’ın hududullah dediği bu konuyu, İslam hukuku had ve hudud başlığı altında ele almaktadır– doğrudan Allah’ın zatı ile ilişkili olmaktan ziyade¹¹⁷ kamusal düzen ve temel insanî haklarla ilgilidir. Dolayısıyla cihâdı meşru kılan husus, insanların, can, mal, nesil/ırz, inanç, beslenme, barınma, fikir beyan etme gibi temel haklarının çiğnenmesidir.

İslam bu konuları, korunması gereken beş temel esas içinde görmektedir. Bu esaslar,

¹¹³ Tevbe, 9/20.

¹¹⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c:II, s. 170.

¹¹⁵ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c:II, s. 171.

¹¹⁶ Nisa, 4/76.

¹¹⁷ Ankebut, 31/6.

nefis, akıl, din, nesil ve maldır. “Size ne oluyor da “Rabbimiz! Bizi halkı zalim olan bu şehirden çıkar! Bize katından bir veli gönder! Bize katından bir yardımcı yolla!” diye dua eden aciz erkekler, kadınlar ve çocuklar ve Allah için savaşmıyorsunuz?”¹¹⁸ meâlindeki ayette bu husus, yoruma mahal bırakmayacak şekilde açıklanmıştır. Üstelik burada uğrunda savaşılacak konular, Allah ifadesine atıfla bağlanmıştır. Dolayısıyla fi sebilillah kavramının pratikteki karşılığı net olarak ortaya konmuştur.

Zira Kur’ân-ı Kerîm’in nazil olmasının nedeni; Mekke kafirlerinin oluşturdukları çok tanrılı inancı yıkmak, böylece şirk inancını tevhîd inancına dönüştürmek ve küfürden Allah’a ibadete yönlendirmektir.¹¹⁹

Bu nedenle Müslümanlar, bütün hayatlarını ve varlıklarını Allah’a adanmışlardır.¹²⁰ Böylece cihâd, tevhîd temeli üzerine kurulmuş halis bir niyetle yapılan bir ibadet hâlini almıştır.¹²¹ Buradan Allah’ın insanların cihâdına ihtiyacı olduğu çıkarılmamalıdır. Zira Allah’ın buna ihtiyacı olmadığını bildirmiştir.¹²²

Cihâd ancak ve ancak Allah’ın rızasını kazanmak için yapılmalıdır. Diğer bir ifadeyle cihâd, fi sebilillah olduğunda gerçek anlamda amacına ulaşmış olur. Cihâdın Allah ile olan ilişkisinin yanı sıra Peygamber ile de ilişkisi vardır.

1.1.2. Cihâd-Peygamber İlişkisi

Allah Hz. Muhammed (sav)i bütün insanlığa bir müjdeleyici ve doğru yola/sırat-ı müstakîm’e davet eden bir peygamber olarak göndermiş ve Ona itaati kendine itaat ile eş tutmuştur.¹²³ Ona karşı çıkıp Allah ile Onu ayıranları da büyük günah işlemekle itham etmiştir.¹²⁴

Allah Müslümanlara, Peygamberinin (sav) emrettiklerini yerine getirmeyi ve nehyettiklerinden uzak durmayı emretmiştir.¹²⁵ Allah, Peygamberi (sav) insanlara dînî ve dünyevi hayatlarında örnek alınacak kişi olarak seçmiştir.¹²⁶ Yine Allah Peygamber(sav)ini diğer insanlardan ayırt etmek için Ona vahiy göndermiştir.¹²⁷

---

¹¹⁸ Nisa, 4/75.

¹¹⁹ Baghowî, *Nazariyyetu'l- Kur’ân ani'l-Cihâd*, s. 33.

¹²⁰ Enam, 6/161-162.

¹²¹ Baghowî, *Nazariyyetu'l- Kur’ân ani'l-Cihâd*, s. 34.

¹²² Ankebut, 31/ 6.

¹²³ Nisa, 4/80, 152, 157.

¹²⁴ Bakara, 2/285, Nisa 150, 151.

¹²⁵ Haşr, 59/7.

¹²⁶ İbrahim, 14/ 4.

¹²⁷ Ahzab, 33/21.

Gerçek Müslüman, Allah'a, Peygamberine (sav); mal ve canıyla Allah yolunda ve Allah rızası için cihâd etmeye inanmış kişidir.¹²⁸ Diğer bir ifadeyle cihâd Allah'a ve Peygamber(sav)ine iman temeli üzerine oturtulmuştur. Bu nedenle her ibadette olduğu gibi cihâd ibadeti de, bütün insanlara en güzel örnek olan Peygamber(sav)in¹²⁹ yaptığı gibi yapılmalıdır. Bu da cihâd ile Peygamber ilişkisinin boyutunu ortaya koymaktadır.¹³⁰

İnsanlık tarihi boyunca peygamberler insanlara; sosyal bir hayatın ilke ve prensiplerini öğretmişlerdir. Bu sayede insanlar hak, hukuk ve adalet çerçevesinde birlikte bir yaşam sürmeyi öğrenmişler ve bunun pratiğini peygamberlerle birlikte yapmışlardır.

Bu anlamda Peygamberler toplumun ortak aklı durumunda olmuşlardır. Peygamberimizin (sav) cihâd ve cihâd prensipleri de dünya tarihinin eşsiz uygulamaları arasında yer almıştır. Yaşlılara, çocuklara, kadınlara ve ağaçlara dokunmama ilkesi bunlardan yalnızca bazılarıdır.

Peygamberimizin (sav) Bedir savaşı esirlerine on müslümana okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbestlik, özgürlük hakkı vermesi dünya savaş tarihinde ilme ve ilim öğrenmeye verilen değer açısından altın harflerle yazılmayı hak etmiş bir davranıştır. Bu tutum ve davranışlar, cihâd ve savaş hukuk, kural ve ahlakının en güzel örnekleridir.

1.1.3. Cihâd-İman İlişkisi

İman/إيمان kelimesi, اَمِنَ fiilinin if'âl kalıbında mastarıdır. İnanmak, iman etmek ve tasdik etmek, demektir.¹³¹ İman/إيمان kelimesi ve onun fiili olan اَمِنَ farklı yapılarıyla Kur'an-ı Kerim'de bir çok yerde kullanılmıştır.¹³²

İslam'da iman kavramından kastedilen şey: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, ahiret gününe, kaza ve kadere hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmaktır. Allah iman ile küfrün birbirlerine zıt olduklarını bildirmiştir.

Allah, müminlere iyi ve güzel ahlak davranışları ihsan etmiş, Allah'a, Peygamberlere itaati emretmiş ve imanı zedeleyici davranışlardan ve amellerden uzak durmalarını emretmiştir.¹³³ Bunları yapanları da ahirette ödüllendireceğini ve altından ırmaklar akan cennete gireceklerini müjdelemiştir.¹³⁴ Kafirleri ise azap etmek ve cehenneme atmakla tehdit

¹²⁸ Kehf, 18/110.

¹²⁹ Ahzâb, 33/21.

¹³⁰ Baghowî, *Nazariyyetu'l- Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 35.

¹³¹ Umar, *Mu'cem*, c:I, s. 122.

¹³² Bakara, 2/3, 4, 6, 8, 91, 93.

¹³³ Baghowî, *Nazariyyetu'l- Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 36.

¹³⁴ Bakara, 2/25.

etmiştir.

İmanın gücünü öğrenme yollarından biri de cihâddır.¹³⁵ Müslümanların imanlarını ve inançlarını savunmak için güç, çaba ve gayretlerini nasıl gösterdiklerini görmenin bir yolu da cihâddır ve cihâd imanın esası, temelidir. Bu da bize iman ile cihâd arasındaki ilişkinin boyutunu göstermektedir.¹³⁶

İman ile hicret arasındaki ilişkinin en çarpıcı ifadesi, iman ettiği halde hicret etmeyenler hakkındaki âyettir.¹³⁷ Zira iman ettikleri halde hicret etmeyenlerin durumlarından sorumlu olunmadığı ifade edilmektedir.

1.1.4. Cihâd-Mal İlişkisi

İslam dininin temel özelliklerinden biri de müslümanları cimrilikten uzak tutmaktır. Bir başka ifadeyle Müslüman malıyla ve canıyla fedakâr bir insandır. Müslümanın bu fedakârlığının bireysel, toplumsal ve ekonomik anlamda çok büyük önemi vardır. İşte bu fedakârlık infak yoluyla sağlanmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de muttakîlerin özellikleri sıralanırken ilk önce gaybe îman, sonra namaz kılmak ve ardından da infaktan söz edilmektedir: **وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ** "kendilerine verdiklerimizden harcarlar."¹³⁸ buyrulmaktadır. Bu da infakın Müslümanlar açısından önemini daha da arttırmaktadır.

Malın olumlu/iyi ve olumsuz/kötü olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Allah için ve Allah yolunda infak edilen, harcanan malın karşılığı Allah tarafından kat kat verilecektir.¹³⁹ Bunu harcayan kişi için üzüntü ve korku yoktur.¹⁴⁰ Bu malın olumlu ve iyi yönüdür.

Malın olumsuz ve kötü yönü ise malın insanı Allah'tan uzaklaştırmasıdır. Allah mal biriktirmeyi tekebbür olarak nitelemiştir.¹⁴¹ Ku'ân-ı Kerîm'de birçok yerde mallarıyla cihâd etmekten söz edilmiştir. Malın cihâd ile ilişkisi mal sahibinin, malını Allah yolunda ve Allah'ın dininin yücelmesi için harçabilmesi uğruna çaba, gayret ve fedakarlık gösterebilmesidir.¹⁴² Burada cihâddan kastedilen de düşmanla savaş değil, nefisle savaştır.

Mal/ مال kelimesi sahip olunan her şey anlamına gelmektedir. Mal/ مال kelimesinin

¹³⁵ Tevbe, 9/16, 18, Ali İmran, 3/142.

¹³⁶ Baghowî, *Nazariyyetu'l- Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 36.

¹³⁷ Enfal, 8/72.

¹³⁸ Bakara, 2/3.

¹³⁹ Bakara, 2/261.

¹⁴⁰ Bakara, 2/274.

¹⁴¹ Hümeze, 104/2-3.

¹⁴² Baghowî, *Nazariyyetu'l- Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 37.

çoğulu ise emval/ أموال dır.¹⁴³ Aynı kökten türetilmiş olan mevvele/ مَوْلٌ fiili günümüzde finanse etmek anlamında kullanılmaktadır. Bu anlamlarıya mal/ مال kelimesi cihâdın finansmanı, destekleyicisi ve maddi yönünün karşılanması için kullanılan ve harcanan bir kaynak ve bir araçtır. Malın Allah yolunda kullanılması ve harcanması bağlamında en çok kullanılan kelime infak kelimesidir.

İnfak/ إنْفَاقٌ kelimesi نَفَقَ fiilinin if'âl kalıbında mastarıdır. Eksilmek, azalmak, bitmek, tükenmek, yok olmak gibi anlamlara gelmektedir. Bir insan fakirleşince أُنْفَقَ الرَّجُلُ denir.¹⁴⁴ Diğer bir tanıma göre İnfak, “malın elden çıkarılması, harç ve sarfedilmesi demektir.”¹⁴⁵

İnfak/ إنْفَاقٌ kelimesi harcamak, bağışlamak gibi anlamlara da gelir.¹⁴⁶ Harcamak, bitmek tükenmek anlamında Kur'an-ı Kerim'de حَشِيَّةُ الْإِنْفَاقِ “harcanır korkusuyla”¹⁴⁷ şeklinde kullanılmıştır. İnfak kelimesi asıl olarak bu anlamlarda kullanılır.

Terim anlamıyla infak, “Allah'ın hoşnutluğunu elde etmek amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunmasıdır.”¹⁴⁸ Ancak infak sadece muhtaçlar için söz konusu değildir. Muhtaç olmamak ve başka ülkelerin emrine girmemek için de infakta bulunulmalıdır.

Bu anlamda Allah, “kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın”¹⁴⁹ emriyle bir anlamda, cimrilik edip bu tür harcamalardan kaçınmanın Müslüman toplum ve fertler için tehlike oluşturduğunu bildirmiştir.¹⁵⁰

İnfakta asıl olan Allah rızası için/ fi sebilillah olmasıdır. Ancak malını harcamakta tereddüt etmeden ama israf ve cimrilikten de uzak duran bir yol izlenmelidir.¹⁵¹ Bu anlamda Allah yolunda harcanan her tanenin bire yediyüz kat karşılığının verileceğinin Kur'an-ı Kerim'de yer alması ayrı bir önem arz etmektedir.

Zira hiçbir yatırımın bire yediyüz kazanç garantisi yok iken bu kazanç garantisi Allah tarafından sadece Müslümanlara verilmiş bir müjdedir: “Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir.”¹⁵²

İnfak kavramı, genelde fi sebilillah kavramıyla birlikte kullanılmaktadır. İnfak

¹⁴³ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, c: XIII, s. 221.

¹⁴⁴ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, c:XIV, s. 242.

¹⁴⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c: I, s.180.

¹⁴⁶ el-İsfahânî, s. 819.

¹⁴⁷ İsrâ, 17/100.

¹⁴⁸ Mustafa Çağrı (2000). *TDV İslam Ansiklopedisi*, İnfak Mad. İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, cilt:22, s. 289.

¹⁴⁹ Bakara, 2/195

¹⁵⁰ Çağrı, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c:XII, s. 290.

¹⁵¹ İsrâ, 17/26.

¹⁵² Bakara, 2/261

eyleminin fi sebilillah ile birlikte zikredilmesinin sebebi; halis bir niyetle yapılması, riyanın olmamasıdır. Zira infaktan amaç; Allah yolunda harcanmasıdır. Müminler bunu da i'lâ-i kelimetullah/Allah'ın adını yüceltmek için yaparlar. Bu uğurda her türlü araç gereç hazırlanması ve askerlerin iaşesi için infakta bulunurlar.¹⁵³

İnfak kelimesi ile cihâd kelimesi arasında organik anlamda bir anlam ilişkisi olduğu yönünde lügatlerde herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak bu iki sözcük arasında eylem düzeyinde bir geçişlilik vardır.

Zira infak, cihâdın şekillerinden biridir. Bir bireyin infak edebilmesi için öncelikle kendi benliği ile mücadele edebilme becerisine sahip olması gerekir. Mal tutkusu ve sahip olma hırsını kontrol edemeyenlerin –ki İslami literatür cimri lafzına bu anlamı yüklemektedir– başkaları için, herhangi bir karşılık beklemezsizin harcamada bulunması, bir takım haklarından feragat etmesi düşünülemez.

Şu halde cihâd ile infak sözcüklerini özdeş kabul etmek mümkün olmamakla birlikte cihâd şuurunun infakı gerektirdiği, dolayısıyla infakın iman bilinci ve duygusuna ek olarak cihâd emri konusunda İslam'ın temel kaynaklarının birleştiği söylenebilir. Bu durumda cihâd, infak kavramının şer'î dayanaklarından birini oluşturmaktadır.

Yukarıda ifade ettiğimiz gerekçelendirmeden infakın temelinde İslam inancının bir propaganda aracı olarak infak kavramını, cihatla birlikte, yumuşak bir güç oluşturmak için kullandığı söylenemez. İslam'ın bu konudaki tavrı gayet açıktır.

Müellefe-i kulûb konusundaki tavır bu bağlamda açıkça İslam'ın kullandığı yöntemlerden biridir ve infak kavramıyla ancak İslam toplumunun güveni için sarfedilmiş bir gayret olması bakımından ilişkilendirilebilir.

Bunun dışında infak, hem nefsin ve malın temzilenmesi hem de İslam toplumunun bireyleri arasındaki ekonomik farklılıkların derinleşmesinin engellenmesi, nihai olarak da bireyler arasındaki bağların kuvvetlendirilmesi amacını da taşımaktadır.

İnfak, sadece ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda psikolojik (ruhi-manevi) ve sosyolojik işlevleri olan bir faaliyettir. Politik stratejilerle ilgisi ise toplum bütünlüğü ve huzuru, bireylerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi makro düzeylerdeki projeksiyonlarla kurulabilir.

Cihâd için infakta bulunmak mal ile cihâd demektir, beden ile cihâd gibidir. Bu tür bir infakta Müslümanların gücünü arttırmaya, Allah'ın dinini yüceltmeye destek söz konusudur.

Nisa suresinin 71. âyeti Mü'minlere hitaptan sonra **خُذُوا حِذْرَكُمْ** “tedbirinizi alın” emri ile

¹⁵³ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 436.

devam etmektedir. **حَدَّرَ** kelimesi **يَحْدُرُ** - **حَدَّرَ** fiilinin mastarı olup hem **حَدَّرَ**, hem de **حَدَّرَ** şeklinde kullanılmaktadır. Sözlük anlamıyla korkmak, sakınmak demektir. **حَدَّرَ رَجُلٌ** ifadesi ise korkulan şeye karşı tedbir alan, önlem alan, hazırlıklı ve uyanık olan adam anlamlarına gelmektedir.¹⁵⁴

Tedbir almak, hazırlıklı olmak ve gerekli teçhizatı hazırlamak savaşın genel bir kuralı ve olmazsa olmazıdır. Zira galibiyet ve yenilgi bu hazırlığa bağlıdır.¹⁵⁵

Tedbirliliğin içerisinde savaşla ilgili her konu girmektedir. Düşmanın silah, asker ve teçhizat durumunun yanı sıra hakkında bilgi ve istihbarat edinip onun gücüne karşılık vermek ve ona üstün gelmek için gerekli olan her türlü savaş teçhizatını bulundurmamak, sahibi olmak ve bunların nasıl kullanılacaklarına ilişkin bilgi sahibi olmak gibi konular girmektedir.¹⁵⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de **وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَأَخْرَبِينَ** "Allah'ın ve sizin düşmanlarınızı ve onların gerisinde olup sizin bilmediğiniz, ama Allah'ın bildiklerini korkutup caydırmak üzere, onlara karşı elinizden geldiği kadar güç ve savaş atları hazırlayın. Allah yolunda harcadığınız her şeyin karşılığı, zerrece haksızlığa uğratılmadan size tastamam ödenecektir."¹⁵⁷ buyrulmaktadır.

Âyette yer alan "savaş atları" dönemin en önemli ve en üst düzeyde olan savaş araç gereçlerindendi. Görünen-görünmeyen, bilinen bilinmeyen, fakat Allah'ın çok iyi bildiği düşmanı korkutmak böyle bir güçle mümkün olabilirdi.

Nisa suresindeki bir başka âyette **وَلْيَأْخُذُوا حُدْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ** "ihtiyat tedbirlerin ve silahlarını alsınlar."¹⁵⁸ buyrulmaktadır. Bu âyette de **وَلْيَأْخُذُوا حُدْرَهُمْ** emri ihtiyat tedbirleri, gerekli önlemler anlamında kullanılmıştır.

Böyle bir gücün hazırlanmasında gerekli olan maddiyat için de âyette infaktan bahsedilmiştir. Allah yolunda yapılacak bu infak/harcama ile savaş araç ve gereçlerinin hazırlanması üzerinde durulmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'de infak ve hangi şeyler için infakta bulunulacağı konusunda birçok âyet yer almaktadır. Ancak bunlardan en dikkat çeken belki de savaş için hazırlık amacıyla yapılması istenen infaktır. Bu infakın karşılığının eksiksiz ve tam olarak verileceğinin vurgulanması da önemlidir.

¹⁵⁴ İbn-i Manzûr, *Lisânu 'l-'Arab*, c:XV, s. 92.

¹⁵⁵ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 52.

¹⁵⁶ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 53.

¹⁵⁷ Enfal, 8/60.

¹⁵⁸ Nisa 4/102.

1.1.5. Cihâd-Nefis İlişkisi

Nefs/نفس kelimesi ruh, can ve kişi anlamlarına gelir. Çoğulu انفس/enfus ve نفوس/nufûs kelimeleridir.¹⁵⁹ Nefs/نفس kelimesinin tekil hâli¹⁶⁰ ve çoğulları olan نفوس¹⁶² ve انفس¹⁶¹ kelimeleri Kur'ân-Kerîm'de kullanılmıştır.

İnsanın canını ve malını Allah yolunda feda etmesi cihâd açısından çok önemlidir. Ancak bu fedakarlığın yapılabilmesi için insanın nefsinin, iç ve ruh dünyasının olumlu anlamda hazır olması gerekmektedir. Nefis kendini hazırlamamışsa Allah yolunda cihâda gönüllü olmayacaktır.

İnsanın iç yapısı dış yapısına yansır. Bu nedenle nefsin bir amaca ulaşmaya hazır olması çok önemlidir. Zira iman ve inancın savunulması için öncelikle nefis açısından iyimser olunmalıdır.¹⁶³ Nefsin bu çaba ve gayrete hazır ve gönüllü olması gerekmektedir.

Tevhîd inancının savunulmasında nefsin/canın ve malın ayrılmaz bir önemi vardır. Bu nedenle nefsin ve malın omuz omuza birlikte hareketleri, ruhun hem maddi hem de manevi olarak cihâd eylemine tamamen hazır olması anlamına gelecektir. Zira nefsin cihâda hazır ve istekli olmaması cihâdı engelleyecek, sekteye uğratacaktır.

1.1.6. Cihâd-Hicret İlişkisi

Hicret kelimesi هجر filinden türetilmiş bir isimdir. Terk etmek, ayrılmak anlamlarına gelir.¹⁶⁴ Bir başka ifadeyle hicret: bir başka yerde yer, yurt edinmek amacıyla yaşadığı yerden ayrılmak, orayı terk etmektir.¹⁶⁵

Sahâbenin Mekke'den Habeşistan'a ardından Mekke'den Medine'ye ve son olarak da Peygamberimiz (sav) in Mekke'den Medine'ye hicreti İslam tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Böylece hicret kavramı İslâm tarihinde kökleşmiştir.

Özelikle Mekke'den Medine'ye hicret, İslam literatürüne Ensar ve Muhacir kavramlarını kazandırmıştır. Günümüzde bile hala yaşatılan bu iki kavram dünya Müslümanları arasındaki birlik ve beraberliğin sürmesinde önemli bir yere sahiptir.

¹⁵⁹ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, c: XIV, s. 231.

¹⁶⁰ Bakara, 2/48, 72, 123, 130, 207.

¹⁶¹ Bakara, 2/9, 44, 54, 57, 85, 87.

¹⁶² İsra, 17/25; Tekvir, 81/7

¹⁶³ Baghowî, *Nazariyyetu'l- Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 38.

¹⁶⁴ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, c: XV, s. 29.

¹⁶⁵ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c: IV, s. 204

Mekke'den Medine ye hicret, islâm tarihinde sadece bir yer, bir mekan değişikiliğ değildir. Hicret İslâm'ın ibadet, muamelât ve ukubât yönleriyle hayata geçirilmesi, dinin her yönüyle ve her alanda tabik edilmesinin bir dönüm noktasıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok ayette hicretten söz edildiğini görmekteyiz. Hicret Kur'ân-ı Kerîm'de Mekkî surelerde uzaklaşmak,¹⁶⁶terk etmek,¹⁶⁷ Allah yolunda bir başka yerde yer, yurt edinmek ve inancını yaşamak amacıyla yaşadığı yerden ayrılmak, orayı terk etmek¹⁶⁸gibi anlamlarda kullanılmıştır. Medenî surelerde ise ayrılmak, küfür diyarını terk edip güvenli bir yere gitmek anlamlarında kullanılmıştır.¹⁶⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette cihâd kelimesi ile birlikte hicret ve iman kelimeleri kullanılmış ve hicret imanın bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Hatta inanıp hicret etmeyenlere, onlar hicret edinceye kadar aralarında bağ bulunan diğer Müslümanların hiçbir sorumlulukları olmadığı belirtilmiştir.¹⁷⁰ Buradan hareketle cihâd, iman ve hicretin uygulamasıdır, denilebilir. Bu da bize hicretin cihâd ile ilişkisini göstermektedir.¹⁷¹ Cihâdın en önemli gereklerinden biri de sabır ve dayanma gücüne sahip olmaktır.

1.1.7. Cihâd-Sabır İlişkisi

Sabır/صبر kelimesi sıkıntıdan dolayı nefesin daralması, tutulmasıdır.¹⁷² Allah yolunda sıkıntılara ve başa gelen belalarla karşı dayanmak, dirençli olmaktır. Şikayet etmemektir, dayanıklı olmaktır.

Hangi işte olursa olsun insanın sabırlı ve dayanıklı olmaya ihtiyacı vardır. İmanın ve inancın korunması ve savunulmasında ise daha fazla ihtiyacı vardır.¹⁷³

Sabır, çaba ve gayret harcama sırasında dayanıklı olmayı gerektiren bir durumdur. Bu nedenle Allah sabredenleri övmüş, cihâd edenleri ve sabredenleri cennetle müjdelemiştir.¹⁷⁴

Cihâdın iç dinamiklerinde hidayete erme ve erdirme, şirkten uzaklaşma ve uzaklaştırma çaba ve gayretinin sonunda Allah'ın rahmetine ve bağışlamasına nail olma ödülü vardır.¹⁷⁵

¹⁶⁶ Müddesir, 74/5.

¹⁶⁷Nisa, 4/34; Meryem, 19/46; Müminun, 23/67; Müzzemmil, 73/10; Müddesir, 74/5.

¹⁶⁸ Bakara, 2/218, 195; Nisa, 4/89, 97, 100; Enfal, 8/72.

¹⁶⁹ Enfal, 8/72.

¹⁷⁰ Enfal, 8/72.

¹⁷¹ Baghowî, *Nazariyyetu'l-Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 39.

¹⁷² er-Râzî, *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân*, s. 220.

¹⁷³ Baghowî, *Nazariyyetu'l-Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 40.

¹⁷⁴ Ali İmran, 3/132.

¹⁷⁵ Baghowî, *Nazariyyetu'l-Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 41.

Allah, Müslümanları cihâda teşvik konusunda Hz. Peygambere emir vermiştir.¹⁷⁶ Zira cihâd, Allah'a en yaklaşır olan amel, Müslümanlığın zirve noktası, cennet ehlinin buldukları en yüksek makam, dünyada ve ahirette en üstün olmanın eylemidir.¹⁷⁷ Bu duruma Ku'ân-ı Kerîm'de işaret edilmektedir.¹⁷⁸ Cihâdın vazgeçilemez araçlarından biri de sabırdır.

“ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا تُمْ جَاهِدُوا وَصَبِرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ” Sonra şüphesiz ki Rabbin, eziyete uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah yolunda cihâd edip sabreden kimselerin yanındadır. Şüphesiz Rabbin bundan sonra da çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹⁷⁹

Âyette cihâd ve sabır eşdizim olarak yan yana yer almaktadır. Cihâd bir yönüyle de sabır göstermektir. Unutulmaması gereken önemli nokta, Mekke döneminde Peygamberimiz (s.a.v) ve ashabının cihâdının sabır olmasıdır.

Cihâd hem eylem hem de süreç olarak sabırlı ve dayanıklı olmayı gerektiren bir iş, bir çaba ve bir gayrettir. En küçük bir zaafı kaldırmayacak kadar da önemlidir. Bu nedenle cihâd âyetlerinde sabrın önemi üzerinde oldukça durulmuştur.¹⁸⁰

Kur'ân-ı Kerim'in nazil olduğu dönemde hem Müslümanlar hem de Müslüman olmayan Araplar sabır kelimesi ve anlamına aşina idiler. Zira hayatlarının tamamı veya bir bölümü çöl ile bağlantılı olan bu insanlar dayanıklı olmanın, sabırlı olmanın ne anlama geldiğini en iyi bilenlerdi, dense yeridir.

Cihâddan bir başka gaye de müminlerin sabır ve dayanıklılıklarını sınamaktır. Burada amaç gerektiğinde ve kurallarına uygun bir şekilde cihâd edilmesi durumunda cihâda katılmak ve cihâdın zorlu şartlarına katlanabilmekten söz edilmektedir. “وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ” Andolsun, içinizden, cihâd edenleri ve sabredenleri belirleyinceye ve durumlarınızı ortaya koyuncaya kadar sizi deneyeceğiz.”¹⁸¹

Âyette cihâd edenlerin belirlenmesi için mü'minlerin imtihana tâbi tutulacağı belirtilmekte, açıkça mücahidlerin sabır ve inanç bağlamında sınındıkları ifade edilmektedir. Âyetin başındaki وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ ifadesi vurgulu bir şekilde zikredilmiştir. Yani imtihan mutlaka ve mutlaka olacaktır.

Cihâd, sabır ve inanç kavramlarıyla birlikte ele alınması gereken bir kavramdır. Öyleyse İslam dininin cihâd anlayışı, iman ve sabır temelinde yükselmektedir.

Bu kavramlar, cihâd ameli için hem dinamo etkisi görmekte hem de bu eyleme

¹⁷⁶ Nisa, 4/83, Enfal, 8/65.

¹⁷⁷ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 21.

¹⁷⁸ Tevbe 9/111, 182-200, Saf 61/10-12, Ali İmran 3/169-171.

¹⁷⁹ Nahl, 16/110

¹⁸⁰ Ali İmran, 3/120, 124, 186.

¹⁸¹ Muhammed, 47/31

niyetlenen kimseleri karşılaştacağı zorluk konusunda uyardığıdır. Bu konunun İslam inancındaki önemini ise yukarıda yer alan ayetin başındaki fiilin te'kid lamıyla zikredilmiş olması teyit etmektedir.¹⁸²

Cihâd kavramı günümüzde malesef savaş anlamında ve dar bir anlam çerçevesinde ele alınır olmuştur. Bunda İslâm dışı inançların ve islâm düşmanlığının etkisi büyük olmuştur. Bu anlamda cihâd kavramı anlam daralmasına uğramıştır, denilebilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de savaş anlamında cihâd ile aynı anlamda kullanılan başka kavramlar da vardır. Bu kavramların da açıklanmasında yarar olduğu düşünülmektedir.

1.2. Kur'ân-ı Kerîm'de Savaşmak Anlamında Cihâd ile Aynı Anlamda Kullanılan Kavramlar

Kur'ân-ı Kerîm'de savaş anlamında cihâd ile aynı anlamda kullanılan kavramlar: Kıtâl, Harb ve Nefer'dir.

1.2.1. Kıtâl

Kıtâl/قتال kelimesi قَتَلَ fiilinin mufâ'ale kalıbında diğer bir mastarıdır. Bu fiilin daha çok kullanılan mastarı مُقاتلة mukatele kelimesidir. قتال kelimesinin aslı قَيْتَال dır. ي harfi hazfedilerek bu şekilde kullanılmıştır.¹⁸³ Bu mastarın Mazi fiili olan قَاتِل, muzari fiili olan يُقاتِل ve emri olan قَاتِل fiilleri Kur'ân-ı Kerîm'de birçok yerde kullanılmıştır.¹⁸⁴

قَاتِل fiili ruhu bedenden ayırmak,¹⁸⁵ diğer bir ifadeyle öldürmek demektir. Bu anlamda gerek mazi, gerek muzari ve gerekse emir olarak Kur'ân-ı Kerîm'de birçok yerde kullanılmıştır.¹⁸⁶ قَاتِل fiili ise biriyle savaşmak anlamına gelmektedir.

قَاتِل fiilinin İslâm öncesi dönemde de kullanıldığını görmekteyiz.

Muallaka şairlerinden İmru'u'l-Kays şöyle söylemektedir:

أَعْرَكَ مِنِّي أَنَّ حُبَّكَ قَاتِلِي وَأَنْكَ مَهْمَا تَأْمُرِي الْقَلْبَ يَفْعَلُ¹⁸⁷

*Senin aşkınun uğruna ölmem ve ne emredersen yüreğimin onu yerine getirmesi seni böyle şımarttı, değil mi?*¹⁸⁸

¹⁸² Muhammed, 47/31

¹⁸³ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 20.

¹⁸⁴ Bakara 190, 191, 192.

¹⁸⁵ el-İsfahâni, *el-Mufredât*, s. 508.

¹⁸⁶ Bakara 54, 61, 71, 85.

¹⁸⁷ İmru'u'l-Kays, *Yedi Askı Arap Edebiyatının harikaları* (2013). s. 33.

¹⁸⁸ ez-Zevzenî, *Şerhu Muallkâti's-Seb'*, s. 20.

Yine muallaka şairlerinden ‘Amr b. Kulsûm şöyle söylemektedir:

بِشُبَّانٍ يَرَوْنَ الْقَتْلَ مَجْدًا   وَشَيْبٍ فِي الْحُرُوبِ مُجَرَّبِينَا
حُدَيَّا النَّاسِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا   مُقَارَعَةً بَيْنَهُمْ عَنَّا بَيْنَنَا¹⁸⁹

*Ölümü şeref sayan gençler ve savaşlarda deneyimli yaşlılar sayesinde,
Bütün insanlara meydan okuruz; soyumuzu korumak için karşı tarafın kökünü
kazırız.*¹⁹⁰

Bir başka muallaka şairi ‘Antera b. Şeddâd şöyle söylemektedir:

عَلَّقْتُهَا عَرَصًا وَأَفْتَنُ قَوْمَهَا   زَعَمًا لَعَمْرُؤُا أَبِيبِكَ لَيْسَ بِمَرْعِهِمْ¹⁹¹

*Ona görür görmez tutuldum; oysa oymağı ile savaşmaktayım.
Babanın ömrüne ant olsun ki, benim kavuşma emelim olacak değil.*¹⁹²

Yukarıdaki muallaka metinlerinden de anlaşılacağı üzere قَتَلَ fiili Kur’ân-ı Kerîm’in nuzûlünden önceki dönemde de ölüm, öldürmek gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Kıtâl kelimesinin diğer eş anlamlı mastarı مُقَاتَلَةٌ (mukatele) kelimesidir. Karşılıklı olarak birbirini öldürmek anlamındadır. Bu kelime asıl olarak karşı taraf ölünceye kadar çarpışmak, savaşmak demektir.

Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyette münafıklara, müşriklere ve kafirlere karşı kitâl kelimesi ve müştakları kullanılmıştır. Müslümanlara sevmedikleri, hoşlanmadıkları halde kîtâlin/savaşın emredildiği ayet¹⁹³ bunlardan biridir. Kur’ân-ı Kerîm’de fitne tamamen ortadan kalkıncaya kadar kîtâlin emredilmiş olması ayrı bir önem taşımaktadır.

Kıtâl kelimesi ile cihâd kelimesiyle aynı anlamda kullanılmalarına neden olan, her ikisinin de şirke karşı yapılmış olmasıdır. Ancak cihâddan bahseden âyetlerde mal ile cihâddan bahsedilirken, kîtâl kelimesi ve müştaklarının kullanıldığı âyetlerde mal ile kîtâldan söz edilmemektedir. Bu da cihâdın sadece savaş olmadığını göstermektedir. Oysa kîtâl sadece savaş demektir.¹⁹⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de savaş anlamında kullanılan bir başka kavram da Harb kavramıdır.

1.2.2. Harb

Harb/حَرْبُ kelimesi bilindiği üzere savaş demektir.¹⁹⁵ Kur’ân-ı Kerîm’de de bu

¹⁸⁹ ez-Zevzenî, Şerhu Muallkâti’s-Seb’, s. 120.

¹⁹⁰ ‘Amr b. Kulsûm, Yedi Askı Arap Edebiyatının harikaları (2013). s. 125.

¹⁹¹ ez-Zevzenî, Şerhu Muallkâti’s-Seb’, s. 131.

¹⁹² ‘Antera b. Şeddâd, Yedi Askı Arap Edebiyatının harikaları (2013). s. 146.

¹⁹³ Bakara, 2/216.

¹⁹⁴ Baghowî, Nazariyyetu’l- Kur’ân ani’l-Cihâd, s. 46.

¹⁹⁵ el-İsfahânî, el Mufredât, s. 146.

anlamda kullanılmıştır.¹⁹⁶ Bu fiilin mufâ'ale kalıbında mazisi olan حَارَبَ ve muzarisi olan يُحَارِبُ fiilleri Kur'ân-ı Kerîm'de birer kez kullanılmıştır.¹⁹⁷ حَارَبَ fiili biriyle savaşmak anlamına gelmektedir. Bu fiilin ism-i faili olan مُحَارِبٍ muharib kelimesi Türkçemizde de savaşçı anlamında kullanılmaktadır.

Hem حَرَبٌ kelimesi, hem de مُحَارِبٍ kelimesinin İslâm öncesi dönemde de aynı anlamlarda kullanıldıkları görülmektedir.

Muallaka şairlerinden Zuheyr b. Ebî Sulmâ şöyle söylemektedir:

وَمَا الْحَرْبُ إِلَّا مَا عَلِمْتُمْ وَدُقْتُمْ
وَمَا هُوَ عَنْهَا بِالْحَدِيثِ الْمُرْجَمِ¹⁹⁸

Savaş ancak bildiğiniz ve acısını tattığımız şeydir,

*Bilinmeyen şey hakkında hüküm yürütmek değildir bu.*¹⁹⁹

‘Antera b. Şeddâd ise şöyle söylemektedir:

فِي حَوْمَةِ الْحَرْبِ الَّتِي لَا تَشْتَكِي
عَمْرَاتِهَا الْأَبْطَالَ عَيْرَ تَعْمَعُمُ²⁰⁰

*Yiğitlerin şiddetinden dolayı, sadece anlaşılmaz sözlerle şikayette buldukları savaşın en kızgın anında.*²⁰¹

‘Antera b. Şeddâd’ın bir başka beytinde bu ifade şöyle geçmektedir:

وَلَقَدْ خَشِيتُ بِأَنْ أَمُوتَ وَلَمْ تَذُرْ
لِلْحَرْبِ دَانِرَةً عَلَى ابْنِي ضَمَضَمِ²⁰²

*Hep endişe etmişimdir, Damdam’ın iki oğluyla savaşmadan ölmekten.*²⁰³

Muallaka şairlerinden şair el-Hâris b. Hillize (430-580) de şöyle söylemektedir:

أَمْ عَلَيْنَا جَرَى حَنِيفَةً أَمْ مَا
جَمَعَتْ مِنْ مُحَارِبٍ عُبْرَاءُ²⁰⁴

*Yoksa Hanife’nin günahı da çölde toplanan savaşçıların günahı da bizim üstümüze mi kalacak?*²⁰⁵

Cahiliye dönemi diğer bir ifadeyle İslâm öncesi dönemde harb kelimesinin yine savaş anlamında kullanıldığı yukarıdaki beyitlerden de anlaşılmaktadır. Günümüzde de aynı anlamda kullanılan bu sözcüğün anlam değişikliğine veya daralmasına uğramadığı anlaşılmaktadır.

İslâm ümmeti açısından harp, düşmana karşı koymak, İslâm ümmetini korumak; adalet, iyilik ve hayır prensiplerini yaşatmaktır. Zira İslâm en büyük ıslah mesajıdır ve

¹⁹⁶ Máide 5/64, Enfâl 8/57, Muhammed 47/4, Bakara 2/279.

¹⁹⁷ Nisa 4/33, Tevbe 9/107.

¹⁹⁸ ez-Zevzenî, *Şerhu Muallkâti’s-Seb’*, s. 78.

¹⁹⁹ Zuheyr b. Ebî Sulmâ, *Yedi Askı Arap Edebiyatının harikaları* (2013). s. 83.

²⁰⁰ ez-Zevzenî, *Şerhu Muallkâti’s-Seb’*, s. 142.

²⁰¹ Antera b. Şeddâd, *Yedi Askı Arap Edebiyatının harikaları* (2013). s. 150.

²⁰² ez-Zevzenî, *Şerhu Muallkâti’s-Seb’*, s. 143.

²⁰³ Antera b. Şeddâd, *Yedi Askı Arap Edebiyatının harikaları* (2013). s. 148.

²⁰⁴ ez-Zevzenî, *Şerhu Muallkâti’s-Seb’*, s. 157.

²⁰⁵ el-Hâris b. Hillize, *Yedi Askı Arap Edebiyatının harikaları* (2013). s. 148.

kesinlikle insanların yararınadır.²⁰⁶

Peygamber (sav) müşriklerin bir çok eziyetlerine maruz kalmıştır. Hiçret ettikten sonra da düşmanca tavır ve eylemlerinden vazgeçmemişlerdir.

Allah, bütün bunlar karşısında Müslümanlara, müşriklerle savaş izni vermiştir. Zira İslâm'ın savunulması, fitnenin yok edilmesi, Allah'a davet edenlere karşı mürriklerin saldırılarının önlenmesi ve vatanın korunması için başka çare kalmamıştı.

Savaş anlamında cihâd kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılan bir başka kelime de nefer kelimesidir.

1.2.3. Nefer

Nefer/نَفَر kelimesi sözlük anlamıyla nefret etmek, tiksirmek, uzaklaşmak gibi anlamlara gelmektedir.²⁰⁷ Bu anlamıyla Kur'ân-ı Kerîm'de birkaç yerde kullanılmıştır.²⁰⁸ نَفَرَ إِفْرَاو خِفَافًا وَتِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ifadesi ise savaşa gitmek demektir.²⁰⁹

Bu ifade bu anlamıyla Kur'ân-ı Kerîm'de birkaç yerde kullanılmıştır.²¹⁰ Tevbe suresinde نَفَرَ إِفْرَاو خِفَافًا وَتِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ “kolay da olsa zor da olsa savaşa çıkın ve mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihâd edin.”²¹¹ buyrulmuştur. إِفْرَاو emri savaşa gitmek anlamında kullanılmıştır.

Zaten âyetin devamındaki وَجَاهِدُوا “cihâd edin.” emri de bunu teyid etmekte ve cihâd ile aynı anlamda kullanıldığını göstermektedir. Âyette geçen خِفَافًا وَتِقَالًا ifadeleri için silahlı veya silahsız, yaya olarak ve ya binekli olarak, sağlıklı veya hasta olarak²¹² anlamları da verilmiştir.

Bütün bunlardan her hâl ve şartta, özür durumu hariç, savaşa katılma emri verildiği anlaşılmaktadır. نَفَرَ fiilinin savaşa gitmek anlamında kullanıldığı bir başka âyette فَانْفِرُوا تَبَاتٍ أَوْ فَانْفِرُوا كَيْفَ يُؤْمَرُكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ “savaşa ayrı bölükler hâlinde çıkın veya hep birlikte çıkın.”²¹³ buyrulmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de نَفَرَ fiilinin geçtiği ayetlerde, savaşa gitmeme teşviki, savaşa gitmeyi ağırdan alma gibi durumlardan söz edilmesi dikkat çekicidir. Bu durumlar değişik ifadelerle yer almaktadır. Örneğin: لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ “Bu sıcakta sefer çıkmayın”²¹⁴, وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيَبْطِئَنَّ

²⁰⁶ Baghowî, *Nazariyyetu'l- Kur'ân ani'l-Cihâd*, s. 46.

²⁰⁷ el-İsfahânî, *el Mufredât*, s. 647.

²⁰⁸ Fatır 35/42, İsrâ 17/41.

²⁰⁹ el-İsfahânî, *el Mufredât*, s. 648.

²¹⁰ Tevbe, 9/38, 39, 41, 122.

²¹¹ Tevbe, 9/41.

²¹² ez-Zemahşeri, *el- Keşşâf*, c:III, s. 48.

²¹³ Nisa 4/71.

²¹⁴ Tevbe 9/81.

“İçinizden birileri var ki, pek ağırdan alır.”²¹⁵, ve **أَتَأْقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ** “Yerinize çakılıp kaldınız.”²¹⁶ Bu ifadelerin elbette bir nedeni vardır.

Bilindiği gibi Medine toplumunda Müslümanlar içinde hem Yahudi hem Hıristiyan hem de münafıklar vardı ve birlikte yaşıyorlardı. Yahudi ve Hıristiyanlar bir kenara özellikle münafıklar Müslümanlar için olmadık ve beklenmedik sıkıntıların kaynağını oluşturmaktaydılar. Dillerindeki ifadeleri boğazlarından aşağıya inmeyen, kalplerine geçmeyen bu münafıkların nerede ve ne zaman bir sıkıntı çıkaracakları da kestirilemezdi.

Âyette geçen **لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ** “İçinizden birileri var ki pek ağırdan alır.”²¹⁷ ifadesi bütün Müslümanları ve münafıkları kapsamaktadır. Münafık temelde cihâddan nefret eder, zayıf imanı olan da ölümden korkar.²¹⁸ Buradan da o dönemde cihâda gitmemenin teşvik edildiği durumların var olduğu anlaşılmaktadır.

Âyette geçen bu ifade başından sonuna kadar te’kîd içermenin yanı sıra **لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ** ifadesinin söylenişi ve telaffuzunda ister istemez bir yavaşlık ve ağırlık söz konusudur. Bu yapıyla da söylenişi ve eylemi yavaş olan, ağırdan alınan bir ifadeyle karşı karşıya olunmaktadır. Bu da Kur’ân-ı Kerîm’in i’câz yönünün bir başka göstergesidir.

Yine âyette geçen **أَتَأْقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ** “Yerinize çakılıp kaldınız.”²¹⁹ ifadesinde **أَتَأْقَلْتُمْ** kelimesi dikkat çekicidir. Bu kelime **تَأْقَلَّ** fiilinin ibdâl olmuş halidir.²²⁰ Baştaki hemzenin istifham hemzesi olduğunu söyleyenler de vardır. Ancak yere çakılıp kalmak anlamında kullanılan bu ifade cihada ne kadar isteksiz olunduğunun bir göstergesidir.

Ayrıca **أَتَأْقَلْتُمْ** kelimesinin söylenişindeki zorluk ve yavaşlık Kur’ân-ı Kerîm’in i’câz yönünün bir başka göstergesidir. Zira söyleniş ile eylem yavaşlık bakımından birbirlerine uymakta ve dinleyici cihâddan geri kalınışı fark etmektedir.²²¹

Arapçada genel bir tesbit olarak ibdâl olmuş kelimeler mübalağa ve çokluk ifade etmektedir.²²² **أَتَأْقَلْتُمْ** ifadesi de ibdâl olmuş bu şekliyle cihâda gitmeme konusunda aşırı bir direnç gösterildiği anlamına gelmektedir.

Cihâda gitmeme anlamında kullanılan bir başka kavram ise **مُخَلَّفُونَ** “geride kalanlar” kavramıdır. **فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا** “Allah’ın Rasûlü’nün çağrısına uymayarak seferden geri kalanlar yerlerinde ayrılmamış olmaktan dolayı sevinç duydular.”²²³

²¹⁵ Nisa 4/72.

²¹⁶ Tevbe 9/38.

²¹⁷ Nisa 4/72.

²¹⁸ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 56.

²¹⁹ Tevbe 9/38.

²²⁰ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 63.

²²¹ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 63.

²²² Fadıl Salih es-Semeraî (2000). *Belâgatü'l-Kelime fi't-Ta'biri'l-Kur'âni*, Beyrut, Dâru ibn-i Hazm, s. 39.

²²³ Tevbe 9/81.

ayetinde bunlara işaret edilmiştir. Âyetin devamında sıcak havada savaşa gidilmemesini teşvik ettikleri de yer almaktadır.

Cihâda gitmeme ile ilgili olarak kullanılan bir başka kavram da قَاعِدُونَ dır. Bu ifadeyle kastedilen savaşa gitmeyip geride kalanlardır. Ancak bu kavramın geçtiği âyette özür sahiplerinden söz edilmiş ve onlar cihâda gitmeme suçundan istisna edilmiştir. لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ غَيْرَ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ “Müminlerden özür sahibi dışında oturup kalanlar, mücahitlerle eşit olamazlar.”²²⁴

Yukarıda sözünü ettiğimiz لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ, لِيَبْطِنَنَّ, أَنَاقَلْتُمْ, مُخْلَفُونَ, قَاعِدُونَ ifadelerinin tamamı bize net olarak bir şeyi göstermektedir. O da Hz. Peygamber’in (s.a.v) hiç kimseyi cihada, savaşa zorlamadığıdır. Eğer tersi olsaydı bu ifadeler kullanılmamış olurdu.

نَفَرَ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’in nüzûlünden önce de kullanıldığını görmekteyiz. Ancak buradaki anlamı savaşa gitmek değil, nefret etmek, hoşlanmamaktır.

‘Antera b. Şeddâd bu kelimeyi nefret etmek, hoşlanmamak anlamında kullanarak şöyle söylemektedir:

شَرِبْتُ بِمَاءِ الدُّخْرِيِّينَ فَأَصْبَحْتُ زُرَّاءَ تَنْفِرٍ عَنِ حِيَاضِ الدَّيْلَمِ²²⁵

*Devem, ed-Duhrudayn ’nin suyunu içmiş olduğundan (düşmanların yurdu olan) ed-Deylem ’in havuzlarından hoşlanmaz ve onlara yanaşmaz olmuştur.*²²⁶

Nefer kelimesi ve kökleri günümüzde savaş değil, nefret etmek, tiksirmek anlamlarında yaygın olarak kullanılır olmuştur. Bu anlamda nefer kelimesinin anlam değişikliğine uğradığı söylenebilir.

Bütün bu açıklamalar göstermektedir ki cihâd, kîlâl ve harb kavramları, islâm’a ve islâm inanç ve değerlerine karşı girişilen yok edici eylem ve davranışların bertaraf edilmesinde ortak anlam taşımaktadırlar.²²⁷ Nefer kavramını da bunlara ekleyebiliriz. Bu dört kavramın ortak amacının yeryüzünden fitneyi ortadan kaldırmak ve din Allah’ın oluncaya kadar cihâd etmek olduğu olduğu söylenebilir. Bu noktada fitne kelimesinin üzerinde durulması gereği ortaya çıkmaktadır.

Fitne/فِتْنَةٌ kelimesi, فَتَنَ /Fetene kökünden bir isim olup anlamı “ateş ile sınımadır, işkencedir, sapıklıktır.”²²⁸ Bir başka tanıma göre fitne “İnsan aklının ve azminin kendisiyle sınıadığı her türlü lezzet ve acıdır.”²²⁹

²²⁴ Nisa 4/95.

²²⁵ ez-Zevzenî, Şerhu Muallkâti’s-Seb’, s. 144.

²²⁶ ‘Antera b. Şeddâd, Yedi Askı Arap Edebiyatının harikaları (2013). s. 148.

²²⁷ Baghowî, Nazariyyetu’l- Kur’ân ani’l-Cihâd, s. 47.

²²⁸ Mustafa İbrahim/Ahmed Hasan ez-Zeyyâd/Hamîd Abdulkâir/Muhammed Ali en-Neccâr, (1989). el-Mu’cemu’l-Vasît, s. 673.

²²⁹ Abdulhamîd el-Ferâhî (2002). Mufredâtu’l-Kur’ân, 1. Baskı, Beyrut, Dâru’l-Garbi’l- İslây, s. 301.

Fitne kelimesini şirk kelimesi ile açıklayan Elmallılı Hamdi Yazır şu tanımlı yapmaktadır: “küfrü yaymak, dinden dönmek, Allah’ın yasaklarını çiğnemek, genel sükûneti bozmak, vatandan çıkarmaktır.”²³⁰

Kur’ân-ı Kerîmde Allah, yeryüzünde fitne ortadan kalkıp dinin tamamı Allah’ın oluncaya kadar savaşılmasını emretmesi fitnenin ne kadar kötü olduğunu göstermektedir: “فَاتْلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُنَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ” Fitne ortadan kalkıncaya ve din yalnız Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın; fakat vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına saldırmak yoktur.”²³¹

Yukarıdaki ifadelerden İslâm dininin yayılması, hakkın ve hukukun yeryüzüne egemen olmasının karşısındaki her türlü engel ve eylemin bir fitne olduğu anlaşılmaktadır. Bunların ortadan kaldırılması ve yok edilmesine değin yapılacak cihâd bir farz olarak Müslümanlara yüklenmiştir. Bu konudaki emirler de kesin ve şüphe götürmez bir şekilde açıktır.

---

²³⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c:II, s.35.

²³¹ Bakara, 2/193

İKİNCİ BÖLÜM

MEÂNÎ'NİN KONULARI BAĞLAMINDA CİHAD AYETLERİNİN İNCELENMESİ

Meânî ilminin konusu olan sözler sıradan herhangi bir kimsenin söyledikleri değil; bilgili, güzeli ve doğruyu ayırt edebilme noktasında salâhiyetli şahıslardan sadır olan sözlerdir.²³² Belâgat âlimleri söylenen sözü, “Haber ve İnşa” olarak iki bölümde ayrı ayrı ele almışlardır.²³³ Bu durumda Meânî ilminin temel konuları Haber ve İnşa’dır.²³⁴

Haber genel anlamıyla, hakkında doğrudur veya yalandır denilebilen sözdür.²³⁵ İnşa ise hakkında doğrudur veya yalandır denilemeyen sözdür. Söylenen her söz de bir cümledir.

Cümle bir anlam ifade etmelidir, yoksa boşunadır. Aralarında anlam bütünlüğünü sağlayacak bağlantıların olmadığı kelime gurubu bir anlam ifade etmeyecektir ve cümle tamamlanmayacaktır. Örneğin *سوف محمد حضر* kelimelerinin herhangi bir anlamı yoktur.²³⁶ Bu cümlenin bir anlam ifade etmesi için *سوف يحضر محمد* şeklinde olması gerekir. Arapçada ister haber cümlesi ister inşa cümlesi olsun her ikisinin de temeli isnâd’dır.

2.1. İsnâd

İsnâd / *إسناد*, kelimesi “سند” kökünden türetilmiş olan if’âl kalıbında mastar olup çoğulu “esânîd/ *أسانيد*”dir.²³⁷ Kelime anlamıyla isnâd, “*yaslamak, dayamak, dayanmak, dayandırmak*”²³⁸ gibi anlamlara gelir.

Terim anlamıyla isnâd, bir kelimenin diğer bir kelimeye dayandırılmasıdır. Bundan amaç da aralarında tam bir anlam ilişkisi oluşturmaktır.²³⁹ Kelimeler tek tek ele alındığında tam bir anlam (hüküm) ifade etmez. Tam bir anlam ifade edebilmesi için kelimelerin birbirine bağlanması gerekir. İşte belâgat âlimleri, kelimeler arasındaki bu anlam ilişkisine isnâd adını verirler²⁴⁰.

²³² Gezgin, *Tefsirde Semantik Metod*, s. 197.

²³³ Abbâs, *el-Belâga*, s. 95.

²³⁴ el-Kazvîni, *el-İzah*, s. 24.

²³⁵ el-Cürcânî, *Mu’cemu’t-Ta’rifât*, s. 84.

²³⁶ Fadıl Salih es-Semerâî (2000). *El-cümletü’l-Arabîyye ve’l-M’anâ*, Beyrut, Dâru ibn-i Hazm, s. 7.

²³⁷ ez-Zemahşerî, *Esâsu’l-Belâga*, c:I, s. 477.

²³⁸ ez-Zemahşerî, *Esâsu’l-Belâga*, c:I, s. 477; Umar, *Mu’cem*, c:III, s. 1118.

²³⁹ el-Cürcânî, *Mu’cemu’t-Ta’rifât*, s. 22.

²⁴⁰ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s.187.

İsnâd ile kelimeler arasındaki ilişkinin ne olduğu, yani aralarında nasıl bir bağlantı kurulduğu anlaşılır. Örneğin: *حسين*/Hüseyin ve *شاعر*/Şair kelimelerinin her biri tek başlarına bir anlam ifade etmez. Fakat *حسين شاعر* / Hüseyin şairdir, dediğimizde kelimelerin birbiriyle ilişkisi ortaya çıkar ve bu ilişki dolayısıyla bir cümle içinde tam bir anlam ifade ederler.²⁴¹ Bu cümlede *شاعر*/şair kelimesi *حسين*/Hüseyin kelimesine isnâd edilmiştir. Dolayısıyla şairlik özelliğinin Hüseyin'e ait olduğu anlaşılmıştır. İsnâdın “müsnedün ileyh” ve “müsned” olmak üzere iki temel ögesi vardır. *حسين شاعر*/Hüseyin şairdir, cümlesinde *حسين*/Hüseyin müsnedün ileyh, *شاعر*/şair kelimesi ise müsneddur.

2.1.1. Müsned

İsnâdın iki temel ögesi vardır. Bunlar müsned ve müsnedün ileyh'dir. İster haber cümlesi isterse inşâ cümlesi olsun her cümlenin mahkumun aleyh ve mahkumun bih olmak üzere iki ögesi vardır. Birincisine müsned, ikincisine müsnedün ileyh denir.²⁴²

Müsned, mahkûmun bih ya da muhberun bih diye de ifade eldir. Meânî ilminde bir cümlenin birinci kelimesine müsnedün İleyh, ikinci kelimesine de müsned denir. Meselâ, tam fiil, mübtedâ'nın haberi, *كان* ve benzerlerinin haberi ile *إن* ve benzerlerinin haberi, cinsini nefyeden *لا*'nın haberi, *ليس* ye benzeyen *ما* ve *لا* 'nın haberi müsned'dir.²⁴³ müsned'e “mahkûmun bih de denir. Bir cümlede müsnedün İleyh ve Müsned'in dışında kalan bölüme, muzafun ileyh ve sıla cümlesi hariç, *فيد* / kayıt denir.²⁴⁴

2.1.2. Müsnedün İleyh

Meânî ilminde müsnedün ileyh cümlenin öznesidir. Müsnedün ileyh'e “mahkûmun aleyh de denir. Meselâ, tam fiilin fâili, nâibu'l Fâil, haberi zikredilen mübtedâ, *كان* ve benzerlerinin ismi ile *إن* ve benzerlerinin ismi müsnedün ileyh'dir.²⁴⁵ Yine isim cümlelerinde mübteda, fiil cümlelerinde fail ya da nâib-i failer müsnedün ileyh'dir.²⁴⁶ Örneğin: *قد أفلح المؤمنون* “Mü'minler kesinlikle kurtulmuşlardır.”²⁴⁷ dediğimizde kurtuluş sıfatını Mü'minlere

²⁴¹ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 288.

²⁴² Ali ve Mustafa Emin el-Cârim, (2005) *el-Belagatu'l-vadiha*, 1. Baskı, Şam, Mektebetu İlmî'l-Hadis, s.170.

²⁴³ Ali b. Muhammed eş-Şerîf el-Cürcânî, (2004). *Mu'cemu't-Ta'rifât*, s. 84.

²⁴⁴ Ali ve Mustafa Emin el-Cârim, (2005) *el-Belagatu'l-vadiha*, s. 170.

²⁴⁵ Nusrettin Bolelli (2016). *Belâgat*, 10. Baskı, İstanbul, İfav, s. 191.

²⁴⁶ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s.324.

²⁴⁷ Mü'minun, 32/2

isnâd etmiş oluruz. **المؤمنون** müsnedün ileyh, **أفح** ise müsned olur²⁴⁸.

Müsned ve müsnedün ileyh'in değişik cümle şekillerinde kullanımları sözkonusudur:

1. İsim Cümlesinde Müsned ve Müsned İleyh'in Kullanımı

a- **وَاسِعٌ** kerîmesinide -âyet ²⁴⁹ **وَاسِعٌ عَلِيمٌ** mübteda olarak müsnedün ileyh, **وَاسِعٌ** kelimesi ise haber olarak müsned'dir.

b- **لَغْنِي** kerîmesinde -âyet ²⁵⁰ **إِنَّ اللَّهَ لَغْنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ** kelimesi inne'nin ismi olarak müsnedün ileyh, **لَغْنِيٌّ** kelimesi ise inne'nin haberi olarak müsned'dir.

c- **عَفُورًا** kerîmesinide -âyet ²⁵¹ **عَفُورًا رَحِيمًا** kelimesi kâne'nin ismi olarak müsnedün ileyh, **عَفُورًا** kelimesi ise kâne'nin haberi olarak müsned'dir.

2. Fiil Cümlesinde Müsned ve Müsned İleyh'in Kullanımı

a- **فَرِحَ** kerîmesinide-âyet ²⁵² **فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ** fiil olarak müsned, **الْمُخَلَّفُونَ** kelimesi ise fail olarak müsnedün ileyh'dir.

b- **كُتِبَ** kerîmesinide-âyet ²⁵³ **كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ** fiil olarak müsned, **الْقِتَالُ** kelimesi ise nâib-i fail olarak müsnedün ileyh'dir.

2.2. Haber

Kelime anlamıyla haber, “bilgi vermek²⁵⁴ bilgilendirmek, aslını öğrenmek,²⁵⁵ aslını öğretmek,²⁵⁶ bir konu hakkında bilgisi olmak²⁵⁷” anlamlarına gelir. Haber/**خبر** kelimesinin çoğulu ise ahbâr / **أخبار** 'dır.²⁵⁸

Meânî ilminin temel konularından biri olan haber terim anlamıyla, “Bir olayı tesbit

²⁴⁸ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s.187-188.

²⁴⁹ Mâide, 5/54

²⁵⁰ Ankebut, 29/6

²⁵¹ Nisa, 4/95-96

²⁵² Tevbe, 9/81

²⁵³ Bakara, 2/216

²⁵⁴ İbn-i Fâris, *es-Sahibî*, s. 133; el-Mu'cemu'l-Vasît (2004). s. 214.

²⁵⁵ Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail İbn-i Sîde (ts.) *el-Muhassas*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, cilt:12, s. 321; el-Mu'cemu'l-Vasît (2004). s. 214.

²⁵⁶ İn'âm Fevvâl Akkâvî (1996) *el Mu'cemu'l-Mufassal*, 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, s. 553

²⁵⁷ Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail İbn-i Sîde (ts.) *el-Muhassas*, cilt:12, s. 321; ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâga*, c:I, s. 229.

²⁵⁸ el-Feyrûzâbadî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, s. 382.

veya bir konu hakkında bilgi vermek amacıyla söylediğimiz anlamlı bir söz,²⁵⁹ doğrudur veya yalandır, diyebileceğimiz bir sözdür.²⁶⁰

“زيد قائم / Zeyd ayaktadır cümlesi haber olarak hem doğru hem yalan olabilir.”²⁶¹ Bu nedenle haber tanımına bir başka ifade eklenmiştir. O da: “Haber gerçeğe uygun ise doğru haber, uygun değilse yalan haber olur.”²⁶² جاء أخوك من السفر / Kardeşin seyahatten döndü. ifadesi gerçeğe uygunsa doğru haber değilse yalan haberdir.²⁶³

Haberin doğru ve gerçeğe uygun olması yanında Allah’a ve Peygamberlerine ait sözlerin de doğruluk ve yanlışlıkları tartışma konusu edilemeyeceğinden bu tanıma “inanca uygun olması” ifadesi de eklemiştir. Zira “محمد رسول الله / Muhammed Allah’ın elçisidir.”²⁶⁴ ‘âyeti doğru bir haberdir. Dolayısıyla gerçeğe ve inanca uygun olan haber doğru haber, uygun olmayan haber yalan haberdir.²⁶⁵

Haberde önemli olan konuşmacı/mütekellim değildir. Önemli olan dinleyicinin/muhatabın bu haberi doğru ya da yanlış olarak değerlendirmesi durumudur.²⁶⁶ Ancak bu değerlendirme Allah ve peygamberler için değil, bunların dışında kalan mütekellim/konuşmacılar için geçerlidir.

Haberin muhatabı olan kişinin içinde bulunduğu durum haberin söyleniş durumuna etki etmektedir. Bir konu hakkında bilgisi olmayan, zihni o konuda boş olan birine söylenecek söz ile o konuda bilgisi olan birine söylenecek söz farklı olacaktır. Her iki durumda da haberin/sözün söylenişinde bir amaç vardır ve haber cümlesinin de iki amacı vardır. Bunlara fâide-i haber ve lazime-i fâide-i haber denir.

2.2.1. Haber Cümlesinin Amaçları

Meânî ilminde Haberın fâide-i haber ve lazime-i fâide-i haber olmak üzere iki amacı vardır.

²⁵⁹ Abbâs, *el-Belâga*, s. 99.

²⁶⁰ es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-’Ulûm*, s. 252; İbn-i Faris, *es-Sahîbî*, s. 133; Umar, Ahmed Muhtâr Abdulhamîd (2008). *Mu’cemu’l-Lugati’l-Arabiyye*, cilt:1, s. 608.

²⁶¹ el-Cürcânî, *Mu’cemu’t-Ta’rifât*, s. 184.

²⁶² es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-’Ulûm*, s. 254.

²⁶³ Abbâs, *el-Belâga*, s. 102.

²⁶⁴ Fetih, 48/29

²⁶⁵ Abbâs, *el-Belâga*, s. 104-105.

²⁶⁶ Abbâs, *el-Belâga*, s.100.

1- Fâide-i Haber

Fâide-i haber, muhatabın hakkında bilgisi olmadığı bir konuda onu bilgilendirmek amacıyla söylenen sözdür. Örneğin: *وُلِدَ النَّبِيُّ (ص) فِي عَامِ الْفِيلِ* Hz. Peygamber (s.a.v) Fil yılında doğdu.”²⁶⁷ cümlesinin içeriği hakkında muhatabın bilgisi olmadığından, muhatabı bilgilendirme amaçlı olarak söylenen bu tür cümlelere Fâide-i haber denir ve ilave harf veya kelimelerle pekiştirilmesine ihtiyaç yoktur.

Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan *”يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ”*²⁶⁸ âyeti fâide-i haber olarak gelmiştir.²⁶⁹ Allah, münafıkların kalplerinde olmayan şeyleri ağızlarıyla söylediklerine ilişkin olarak âyetin muhatabı Hz. Peygamber ve sahâbeyi bilgilendirme gereği duymuştur. Çünkü münafıkların söylediği sözler ağızlarından başka bir yere gitmiyordu, sadece ağızlarında ve harflerin çıktığı yerde kalıyordu. Kalplerinde bu sözlere ait bir şey yoktu. Ağızlarla kalpleri birlikte zikretmesinin sebebi de onların münafıklığını tasvir etmek içindir.²⁷⁰ Böylece münafıkların söylediklerine ilişkin olarak Hz. Peygamber ve sahabe bilgi sahibi yapılmıştır. Âyet dikkatle incelendiğinde hiçbir te’kîd ifadesinin olmadığı, buna da gerek duyulmadığı görülmektedir.

Fâide-i habere bir başka örnek de hicret eden ve Allah yolunda cihâd edenler ile muhacirleri barındırıp onlara yardım edenler hakkında Kur’ân-ı Kerîm’in vermiş olduğu haberdur. Bu haberde, onlar hakkında âyette müjdesi *”أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ”*²⁷¹ verilmiştir. Bu müjdeye ve sevindirici habere göre hicret eden ve Allah yolunda cihâd edenler ile Muhacirleri barındırıp onlara yardım eden Ensâr: 1- Gerçek Mü’minlerdir. 2- Onlar bağışlanmışlar, günahları affedilmiş olanlardır. 3- Onlar için bol rızık vardır. Muhacir ve Ensâr hakkında bildirilen bu üç sevindirici durum, Hz. Peygamberin ve Mü’minlerin daha önceden bildikleri bir durum değildir. Muhataba daha önceden bilgileri olmayan bir konuda bilgi verilmesi açısından Fâide-i haber olarak gelmiştir.

Yine inanan, hicret eden, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihâd edenler hakkında âyette müjdesi verilmiştir. Onların Allah katında üstün bir *”أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ”*²⁷² dereceye, makama sahip olduklarının bilgisi Hz. Peygamberin ve Mü’minlerin daha önceden

²⁶⁷ Ali el-Cârim/Mustafa Emin(2005). *el-Belagatu'l-Vadiha*, s. 179.

²⁶⁸ Ali İmran, 3/167

²⁶⁹ Nâsır b. Abdîrahmân b. Nâsır el-Huneyn, (1996). *en-Nuzumu'l-Kur’ânî fi Âyâti'l-Cihâd*, s.272.

²⁷⁰ ez-Zemahşeri, *el- Keşşâf*, c:I, s. 656.

²⁷¹ Enfal, 8/74

²⁷² Tevbe, 9/20

bildikleri bir durum değildir. Âyetin devamında ifadesiyle de kazananların, ²⁷³ وَالَّذِينَ هُمْ الْفَائِزُونَ başarılı olanların ve muradına erecek olanların bunlar olduğunu söylemesi ayrı bir sevinç, ayrı bir müjde olarak yer almıştır. Bütün bunlar, muhataba daha önceden bilgileri olmayan bir konuda bilgi vermesi açısından Fâide-i haber olarak gelmiştir.

2- Lazime-i Fâide-i Haber

Lazime-i fâide-i haber, “*muhatabın hakkında bilgisi olduğu bir konuda ona söylenen söze*” denir. ²⁷⁴ Diğer bir ifadeyle, konuşan kişinin muhatabın bildiği bir hükmü kendisinin de bildiğini fark ettirmesidir. ²⁷⁵ Bu tür bir haber cümlesinde amaç tenşît/cesaretlendirme, teessüf/üzüntü, izharu daf/zayıflığına ortaya koyma, tevbih/azarlama, istirham/istek, izharul ferah/sevinç göstergesi, tezkîr/hatırlatma, vaz/nasihât, itab/azarlama, suhriyye/dalga geçme, gibi birçok nedeni olabilir. ²⁷⁶

Lâzım-ı fâide-i haber için verilebilecek en güzel örneklerden biri Hz. Hatîce validemizin ilk vahyi aldıktan sonra endişe içinde olan Hz. Peygamberimize söylediği şu sözlerdir:

كَلَّا وَاللَّهِ مَا يَخْزِيكَ اللَّهُ أَبَدًا، إِنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ. ²⁷⁷

“*Korkma! Allah'a yemin ederim ki O Hiçbir zaman seni utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten âciz olanların işlerini görürsün, fakire yardım eder, misafiri ağırlarsın, hak yolunda ortaya çıkan meslelerde halka yardım edersin.*” ²⁷⁸ Aslında Hz. Hatîce'nin söylediği sözlerin içeriğini Hz. Peygamber de bilmektedir. Ancak bu sözler onu hem cesaretlendirme, hem teselli, hem de kendisine olan güveni artırma noktasında önemli bir rol oynamıştır.

Lâzım-ı fâide-i habere bir başka örnek de âyetidir. Bu ifade ²⁷⁹ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَكُمْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَكُمْ Lâzım-ı fâide-i haberdir. Çünkü Allah, savaşın zor ve meşakkatli bir eylem olduğunu kendisinin de bildiğini ifade etmektedir. Âyette söylenmek istenen كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَكُمْ ²⁸⁰ biz de savaşın sizin için zor olduğunu bilerek üzerinize farz kıldık” anlamında kullanılmıştır.

²⁷³ Tevbe, 9/20

²⁷⁴ Abbâs, *el-Belâga*, s. 106.

²⁷⁵ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 278.

²⁷⁶ Abbâs, *el-Belâga*, s. 107-110.

²⁷⁷ el-Buhârî, *Sahîh-i Buharî*, 3 Nolu Hadis, s. 8.

²⁷⁸ Hüseyin Algül (1995). *TDV İslam Ansiklopedisi*, Emîn Mad. İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, cilt:11, s. 111.

²⁷⁹ Bakara, 2/216

²⁸⁰ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:II, s. 320.

Haber cümlesi, fâide-i haber ya da lâzım-ı fâide-i haber dışında başka amaçlar için de kullanılır. Bu amaçları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Üzüntü ve zayıflık ifadesi
- Övme
- Yerme
- Dikkat çekme
- Tafdil
- Çaba ve gayrete teşvik.

a- Üzüntü ve Zayıflık İfadesi Olarak Haber Cümlesi

Haber cümlesi, üzüntü ve zayıflık ifadesi olarak gelebilir. Kur’ân-ı Kerîmde Nisâ suresinde yer alan ²⁸¹ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا “Ey Rabbimiz! Bizi halkı zalim olan şu memleketten çıkar, katından bize bir dost ver, bize katından bir yardımcı ver, bize katından bir yardımcı ver!” anlamına gelmektedir. Bu ifade bir dua cümlesidir. Dua ise olağan üstü bir olay karşısında kulun Rabbine hitabetme düzeyine ulaşmasıdır.²⁸² Rabb’lerine dua eden müslümanlar hem gördükleri zulüm karşısındaki çaresizliklerinden kaynaklanan üzüntülerini ifade etmektedirler. Oysa Mekke halkının zalim olduğunu, Müslümanların bir yardımcı beklediklerini Allah da bilmektedir. Burada haber, lâzım-ı fâide-i haber olup dua anlamında kullanılmıştır.

b- Övme (Medih) İfadesi Olarak Haber Cümlesi

Haber cümlesi, övme (medih) ifadesi olarak gelebilir. Övme eylemi نَعِم fiili ile yapılabileceği gibi bu anlam gelebilecek ifade ve cümlelerle de yapılabilir. Kur’ân-ı Kerîmde Nisâ suresinde yer alan ²⁸³ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ “dünya hayatını ahiret hayatı karşılığında satanlar” ifadesi bu eylemi yapanlara övgü ifade etmektedir.

c- Yerme (zem) İfadesi Olarak Haber Cümlesi

Haber cümlesi yerme (zem) ifadesi olarak gelebilir. Arapçada yerme için de بَسَّ /ne

²⁸¹ Nisa, 4/75

²⁸² İzutsu, *Allah ve İnsan*, s. 9.

²⁸³ Nisa, 4/74

kötü, fiili kullanılır. **بِئْسَ** Fiili câmid fiillerdendir, sadece bu şekliyle kullanılır. Âyet-i Kerîmede buyrulmaktadır. Kâfirlerin ve münafıkların varacağı son ²⁸⁴ **وَمَا أُولَٰئِكَ إِلَّا فِي سَعِيرٍ مُّسْتَقَرٍّ** noktanın, son yerin cehennem olduğunu bildirmekte ve orasının da çok kötü bir yer olduğunu söylemektedir.”Âyette **بِئْسَ** / **وَبِئْسَ** ne kötü!” ifadesi cehennem ne kadar kötü bir yer olduğunu göstermektedir.

d- Dikkat Çekme İfadesi Olarak Haber Cümlesi

Haber cümlesi, dikkat çekme ifadesi olarak gelebilir. Kur’ân-ı Kerîmde Nisâ suresinde yer alan ifade mücahitlerin üstünlüklerine dikkat çekmek ²⁸⁵ **الَّذِينَ يَشْرُونَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ** içindir²⁸⁶. Zira mücahitler dünyalıkları ahirette elde edecekleri cennet karşılığında bir hiç saymışlardır.

e- Tafdîl/Üstün Görme İfadesi Olarak Haber Cümlesi

Haber cümlesi, tafdil/üstün görme ifadesi olarak gelebilir. Kur’ân-ı Kerîmde Nisâ suresinde yer alan ifade tafdil/üstün görmek için kullanılmıştır. Allah yolunda ²⁸⁷ **لَا يَسْتَوِي...** mallarıyla, canlarıyla cihâd edenlerin özür sahibi oldukları için cihâda gidemeyenlerden daha üstün ve faziletli olduklarına işaret edilmektedir.

f- Çaba ve Gayrete Teşvik İfadesi Olarak Haber Cümlesi

Haber cümlesi, çaba ve gayrete teşvik ifadesi olarak haber cümlesi gelebilir. Kur’ân-ı Kerîmde Âli İmrân suresinde yer alan **لَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمِ الصَّابِرِينَ** ifadesi hâl konumundadır. Bu durumda âyetin demek istediği: **لَا تَحْسَبُوا أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حِينَ لَا يَعْلَمِ الَّذِينَ جَاهَدُوا**: “Allah cihâd edenleri bilmediği sürece cennete gireceğinizi sanmayın.” olmaktadır²⁸⁸. Böylece Allah, müminleri cihâda teşvik etmekte, onlardan bu uğurda gayret ve çaba göstermelerini istemektedir.

²⁸⁴ Tahrim, 66/9

²⁸⁵ Nisa, 4/74

²⁸⁶ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:V, s. 121.

²⁸⁷ Nisa, 4/95

²⁸⁸ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:IV, s. 106.

2.2.2. Haber Çeşitleri

Meânî ilminde haber muhatabın durumu açısından üç şekilde isimlendirilir: İbtidâî Haber, Talebî Haber, İnkârî Haber.

2.2.2.1. İbtidâî Haber

İbtidâî haber, haberin doğruluğu ile ilgili olarak muhâtabın konu hakkında zihninin boş²⁸⁹ ve zihninde herhangi bir kuşku ve tereddüt olmaması durumunda söylenen sözdür. Bu durumda muhatabı ikna etmek için te'kîdli ifadeye gerek yoktur.²⁹⁰ جاء زيد / Zeyd geldi,²⁹¹ عبد الله قائم / Abdullah ayaktadır,²⁹² cümleleri gibi.

Mâide suresinde /Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir, âyetinde وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ²⁹³ te'kîd ifadesi kullanılmamıştır. Zira Allah'ın lütfu geniş ve hakkıyla bilen olduğunu hem Hz. Peygamber hem de müminler çok iyi bilmektedirler. Bu nedenle te'kîde gerek görülmemiş ve ibtidâî haber olarak yer almıştır.

Tevbe suresinde / geride kalanlar(savaşa gitmeyenler) sevindiler فرح المخلفون²⁹⁴ buyrulmaktadır. Âyetin başlangıcındaki bu ifadenin ne anlama geldiğini Hz. Peygamber ve Sahabe bildiğinden te'kîd ifadesine gerek görülmemiştir. Zira âyetin muhatapları sıcaklığı bahane göstererek savaşa gitmemişler, Hz. Peygamber ile savaşa gitmeyi kötü görmüşlerdir. Sadece bununla da yetinmeyerek savaşa gidenleri de / sıcakta savaşa لا تنفروا في الحر²⁹⁵ gitmeyin, diyerek engellemeye çalışmışlardır. Bu olaya herkesin şahit olması haberin te'kîd edilmesine gerek bırakmamış ve ibtidâî haber olarak yer almıştır.

Bakara suresinde fitne öldürmekten daha kötüdür, buyrulmuştur. والفتنة أشد من القتل²⁹⁶ Fitnenin ne olduğuna vakıf olan muhataplar için te'kîde gerek görülmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ibtidâî haber olarak yer almıştır.

Tevbe suresinde Muhaliflerle birlikte رضوا بأن يكونوا مع الخولاف²⁹⁷ ibtidai haberdir.²⁹⁸

²⁸⁹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 258.

²⁹⁰ el-Kazvîni, *el-İzah*, s. 18; Ali el-Cârim, /Mustafa Emin,(2005). *el-Belagatu'l-Vadiha*, s. 188.,

²⁹¹ el-Kazvîni, *el-İzah*, s. 18.

²⁹² es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 259.

²⁹³ Mâide, 5/54

²⁹⁴ Tevbe, 9/81.

²⁹⁵ Tevbe, 9/81.

²⁹⁶ Bakara, 2/217.

²⁹⁷ Tevbe, 9/87.

²⁹⁸ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 244.

olmayı hoş görenleri, buna razı olanları Hz. Peygamber ve Sahabe bildiğinden te'kîd ifadesine gerek görülmemiştir.

2.2.2.2. Talebî Haber

Talebî haber, haberin doğruluğu ile ilgili olarak muhâtabın zihninde herhangi bir kuşku ve tereddüt olması durumunda onu bilginin doğruluğuna inandıracak şekilde bir te'kîd ifadesi kullanılarak söylenen sözdür. Bu durumda muhatabı ikna etmek için vurgulu/te'kîdli bir ifade kullanılmalıdır.²⁹⁹ *إن زيدًا عارف* / Zeyd gerçekten bilendir,³⁰⁰ *إن عبد الله قائم* / Abdullah gerçekten ayaktadır,³⁰¹ cümleleri gibi. Her iki cümlede de tek bir te'kîd ifadesi yani *إن* ile yetinildiği görülmektedir.

Talebî haber, bir kuşku, bir şüphe olması durumunda örneğin: *إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا ... مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ*³⁰² “Doğrusu Allah’a göre ayların sayısı on ikidir ... bunlardan dördü haram aydır.” Bu âyette, Müşriklerin bazılarının haram ayları sekiz kabul etmelerinden ve Hıristiyanların da haram ayları kabul etmemelerinden dolayı müminlerin zihinlerine gelme ihtimali olabilecek şüpheyi izale için ayların on iki olup buların da dördünün haram aylar olduğu haberi *إن* te'kîd edatı ile ifade edilerek talebi haber yapılmıştır³⁰³.”

Mâide suresinde “ahirette onlar için büyük bir azap vardır,”³⁰⁴ *ولهم في الآخرة عذاب عظيم* buyrulmaktadır. Bu âyette Allah’a ve Rasûlüne karşı savaş açanların dünyadaki cezalarına uhrevi bir cezanın da ekleneceği ve ahirette de büyük bir azaba uğrayacakları ifade edilmektedir. Allah’ın ahirette de ceza vereceğinden kuşku duyulmasını önlemek için cümle te'kîd edilmiştir. Bu te'kîd ifadesi de isim cümlesinin haberi olan *لهم* kelimesinin takdîm edilerek başa alınmasıdır. Bu da talebî haber örneği oluşturmuştur.

2.2.2.3. İnkârî Haber

İnkârî haber, muhâtab haberin doğruluğundan şüphe duyuyor veya inkar ediyorsa, kuşku ve inkâr derecesine göre onu inandıracak şekilde söylenen te'kîdli sözdür. İnkârî Haberde kuşku ve inkar ileri düzeydedir. Bu nedenle muhatabı ikna etmek için bir veya birden

²⁹⁹ Ali el-Cârim/Mustafa Emin,(2005).*el Belagatu'l-Vadiha*, s. 188; el-Kazvîni, el-Hatîb (2003). *el-İzah fî Ulûmi'l-Belâga el-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedi'*, s. 18.

³⁰⁰ el-Kazvîni, *el-İzah*, s. 18.

³⁰¹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 259.

³⁰² Tevbe, 9/36

³⁰³ Muhammed Fatih Ergen (2017). “*Tevbe Süresinin Meânî İlmi Açısından Tahlili*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.17

³⁰⁴ Maide, 5/33.

fazla te'kîdli ifade kullanmak gerekebilir.³⁰⁵ Diğer bir ifadeyle, te'kîdin sayısı muhatabın inkar derecesine göre iki veya daha fazla olabilir."³⁰⁶ **إني لصادق** / Ben gerçekten doğru söylüyorum,³⁰⁷ **إن عبد الله لقائم** / Abdullah gerçekten de ayakta'dır³⁰⁸ cümleleri gibi. Her iki cümlede de sadece **إن** te'kîd edatıyla yetinilmemiş, haberin başına da te'kîd lâmi/lâm-ı muzahlaka getirilmiş ve isim cümleleriyle te'kîd yapılmıştır. Yani her cümlede üç te'kîd ifadesine yer verilmiştir. Bu tür haberlere yapı itibariyle yanlıştır, yalandır denilemez."³⁰⁹

İnkârî habere belagat eserlerinde verilen en yaygın örneklerden biri de Yasin suresinde geçmektedir. Gönderilen peygamberler, kendilerini yalanlayan ve inkâr edenlere önce **إنا إليكم** diyerek karşılık vermişlerdir. Bu âyette söz önce ³¹⁰ **مرسلون** kullanılarak, sonra isim cümlesi ve en sonunda da **إليكم** câr-mecrûru takdim ederek üç te'kîd ifadesi kullanılmıştır. İnkâr durumu devam edince peygamberler, diyerek bir önceki ifadelerine te'kîd ³¹¹ **إنا إليكم لمرسلون** lâm'ı/lâm-ı muzahlaka eklemişler ve te'kîd sayısını arttırmışlardır. Bu âyetlerde geçen ifadelerden elçilerin, kendilerini anlatmada ve kabul ettirmede ne kadar zorlandıklarını ve elçileri kabul etmemek için direnen halkın ne kadar çok inatçı ve inkârcı olduklarını anlamaktayız. Ayrıca bu ifadedeki **إن** ve **ل** harfleri, peygamberlerin nübüvvetleri ile ilgili iken **إليكم** car mecrûr ifadesindeki **إلى** harfî, nübüvvetin kime yönelik olduğunu göstermektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki cümledeki te'kit edatları ve vecihleri, sadece peygamberlerin zatı ile ilgili kuşku ve inkârı ortadan kaldırmaya yönelik değil, aynı zamanda o toplumun kendilerine elçi gönderilmediği şeklindeki yargılarını da değiştirmeye yöneliktir.

İnkârî habere belagat eserlerinde verilen en yaygın örneklerden biri diğeri de Ebu Abbas'ın el-Kindiye verdiği cevaptır. Meşhur filozof Kindî, ünlü din âlimi Sa'leb'e şöyle bir soru yöneltir:³¹² "Ben Arapların sözlerinde fazlalık görüyorum. **عبد الله قائم**, **عبد الله قائم**, **إن عبد الله قائم**, **إن عبد الله قائم** diyolarlar. Halbuki üçünün de anlamı aynı" deyince Ebu Abbas, "Aksine anlamları farklıdır, **عبد الله قائم** cümlesi Abdullah'ın ayakta olduğunu bildirir. **إن عبد الله قائم**, cümlesi ise soru soran kişiye verilen cevaptır. **إن عبد الله لقائم** cümlesi ise Abdullah'ın ayakta olduğunu inkâr eden kişiye verilen cevaptır." sözüyle karşılık verir.³¹³ Şu halde bu cümleler aslında sibaklarındaki -mahzuf veya değil- ifadeleri de açmaktadırlar. Dolayısıyla te'kit bir bağlam içinde tahakkuk etmekte ve mutlaka bir gerekçeye dayanmaktadır.

³⁰⁵ Ali el-Cârim/Mustafa Emin,(2005). *el Belagatu' -Vadiha*, s. 188; el-Kazvîni, *el-İzah*, s. 18.

³⁰⁶ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s.114.

³⁰⁷ el-Kazvîni, *el-İzah*, s. 18.

³⁰⁸ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 259.

³⁰⁹ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s.114.

³¹⁰ Yasin, 36/14

³¹¹ Yasin, 36/16

³¹² Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 115.

³¹³ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 259.

İnkârî habere Kur'ân-Kerîm'den birçok âyet örneği verilebilir. Bunlardan biri de Tevbe suresinde yer alan **وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَٰذِبُوْنَ** / Allah şahit, onlar kesinlikle yalancıdır.³¹⁴ âyetidir. **وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَٰذِبُوْنَ** âyetinde, Mescid-i Dirârî yapanların (münafıkların) kesinlikle yalancı olduklarını te'kîd etmek için isim cümlesi, **اِنَّ** edatı, **هَمْ** fasıl zamiri ve te'kîd lamı kullanılarak dört ayrı şekilde te'kîd yapılarak inkârî haber yapılmıştır. Dört farklı şekilde te'kîdin gelmesi onların bu haberi inkâr derecelerinin ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Bu âyet ile Allah, onların inkârlarının boşuna ve mesnetsiz olduğunu belirtmektedir.

Yine Tevbe suresinde buyrulmaktadır. Âyetin bu bölümü inkârî **وَإِنْ مِنْكُمْ لَمُنَافِقَةٌ**³¹⁵ haberdır. Âyet önce **اِنَّ**, sonra **ل**, hafzedilmiş yemin -ki **لَيَبْطِئَنَّ** cevabının başındaki **ل** bunu göstermektedir-, **لَيَبْطِئَنَّ** kelimesinin sonundaki şeddeli **نَّ** dan oluşan dört ayrı te'kîd ifadesi kullanılmıştır. Müminlerin içlerinde savaşa gitmeyi ağırdan alan, savaşa gitmek istemeyenlerin bulunduğunu vurgulamaktadır.³¹⁶ Bu âyette **لَيَبْطِئَنَّ** kelimesinden kastedilenler münafıklardır.³¹⁷ Dolayısıyla âyetin muhatabı olan Hz. Peygamber ve sahabe bu münafıklara karşı dikkatli olunması konusunda da bir uyarıda bulunmaktadır. Buradaki vurgular, hem onların ne kadar ağırdan aldıklarını ve gönülsüz davrandıklarını ifade etmekte hem de Allah'ın onların durumlarının farkında olduğunu göstermektedir. Üstelik bunu tef'îl vezniyle vermiştir ki Ragıb'ın ifadesiyle harfteki artış mananın teyidinde delalet eder. Yani ne Allah'ın bu konudaki bilgisi ne de onların haleti ruhiyeleri kuşkuya yer vermeyecek şekilde ortadadır.

Tevbe suresinin diğer bir âyetinde buyrulmaktadır. **أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ**³¹⁸ Âyetin başındaki soru edatı olan hemze “ا” inkârî haber olarak kullanılmıştır. Dünya hayatına razı olmayın anlamına gelmektedir.³¹⁹

Âli İmran suresinde **وَلَمَّْا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ جَاهَدُوْا مِنْكُمْ وَيَعْلَمِ الصّٰبِرِيْنَ** buyrulmaktadır. Bu bölüm inkârî haber konumundadır. Bu durumda âyetin demek istediği: **لَا تَحْسَبُوْا اَنْ تَدْخُلُوْا الْجَنَّةَ حِيْنَ لَا يَعْلَمُ** “Allah cihâd edenleri bilmediği sürece cennete gireceğinizi sanmayın.” olmaktadır.³²⁰ Elbette burada sanmaktan maksat, insanların cennetle ilgili hesaplarıdır. Fakat Allah, bu hesapların hakikati yansıtmayacağını ifade ederek bir yandan cihâdın önemini vurgularken diğer yandan Allah'ın bilgisini, söz konusu hesapların üstünde bir hesap olarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla hesap sözcüğü, hem kesinlik hem de şüphe içeren

³¹⁴Tevbe, 9/107

³¹⁵ Nisa, 4/72

³¹⁶ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 57.

³¹⁷ ez-Zemahşeri, *el- Keşşâf*, c:II, s. 106.

³¹⁸ Tevbe, 9/38.

³¹⁹ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 65.

³²⁰ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:IV, s. 106.

boyutlarıyla ayetin anlam silsilesine dâhil olmaktadır

2.2.3. Haber Cümlelerinde Te’kîd

Haber cümlelerinde ele alınması gereken en önemli konulardan biri de te’kîd konsudur.

Te’kîd kelimesi **وكد** kökünden türetilmiş olup tef’îl kalıbında mastardır.³²¹ Kelime anlamıyla Te’kîd, “sağlamlaştırma, kesinleştirme”³²² gibi anlamlara gelir. Terim anlamıyla te’kîd, kendisinden önce oluşan anlamı tekrar eden bir ifadedir.³²³ Diğer bir tanıma göre te’kîd “bazı sözcükler kullanılarak bir kelime veya cümledeki anlamın vurgulanmasıdır. Te’kîd bazen kelime veya cümlenin tekrar edilmesiyle bazen de bu amaç için belli sözcüklerin kullanılmasıyla yapılır. Türkçede “pekiştirme”³²⁴ demektir. Te’kîdde asıl olan muhatabın zihninde oluşmuş veya oluşabilecek şüpheyi ve karışıklığı gidermektir³²⁵ ve te’kîd inkar veya şüpheyi ortadan kaldırmak için yapılır.³²⁶

Te’kîd, her dilde muhatabı etkileme ve onu ikna etmede önemli bir araçtır.³²⁷ Kur’ân-ı Kerîmde yer alan cihâd âyetlerinde de te’kîde sıkça yer verilmiştir. Bunun bir sebebi de cihâdın insanlara ağır gelmesi olabilir. Ancak cihâd edenlere verilen ecir ve mükâfat bu ağırlığın ve zorluğun üstesinden gelinmesinde büyük bir rol oynamıştır.³²⁸ Te’kîdin, Lafzî ve Mânevi olmak üzere iki şekli vardır.

2.2.3.1. Lafzî Te’kîd

Lafzî te’kîd daha önce söylenen sözün tekrarıdır.³²⁹ Bu da aynı isim, zamir, fiili, harf veya cümlenin tekrarı veya eş anlamlılarının tekrarıyla yapılır.³³⁰ Kelime tekrarı ile yapılan te’kîdlerde ya aynı kelime tekrar edilir veya kelimeye eş anlamlı bir kelime veya yakın anlamlı bir kelime kullanılır.

³²¹ İbn-i Manzûr, *Lisânu’l-’Arab*, c: XV, s. 382.

³²² el-Feyrûzâbadî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, s. 327; Umar, *Mu’cem*, c:II, s. 2488.

³²³ el-Cürcânî, *Mu’cemu’t-Ta’rifât*, s. 45.

³²⁴ Asutay, *Arap Dilinin 100’ü*, s. 140.

³²⁵ el-Kazvîni, *el-İzah*, s. 56.

³²⁶ Mustafa el-Galâyîni (1983) *Camiu’d Durûsi’l Arabiyye*, 16. Baskı, Beyrut, el-Mektebetü’l Asriyye, cilt:3, s. 232.

³²⁷ Abdullah Hacıbekiroğlu (2015). *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler*, Sosyal Bilimler Emstîtüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, s. 132.

³²⁸ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 604.

³²⁹ el-Cürcânî, *Mu’cemu’t-Ta’rifât*, s. 45.

³³⁰ el-Galâyîni (1983). *Cami’*, cilt:3, s. 232.

لتجدن أشد الناس عداوة للذين آمنوا اليهود والذين أشركوا ولتجدن أقربهم مودة³³¹ Mâide suresinde denilmektedir. Bu âyette لتجدن kelimesinin iki defa tekrarıyla te'kîd yapılmıştır.³³² Böylece yahudilerin ve müşriklerin, Müslümanların en azılı düşmanları olduklarına vurgu yapılmıştır. Zira burada kastedilen anlam, tek bir yüklemle anlatılabildi. Ancak Allah dikkat çekmek için ilgili inanç topluluklarının her bir özelliğini aynı yüklemi tekrar ederek ifade etmiştir. Bu ifade tarzı, her bir eyleme ayrı ayrı dikkat çekmekte, dolayısıyla Yahudi ve müşriklerin Müslümanlara karşı takındıkları ortak tavrı, tek tek vurgulayarak anlatmıştır.

Bakara suresinde ifadesi geçmektedir. Bu ³³³ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ âyette الَّذِينَ kelimesinin iki defa tekrarıyla te'kîd yapılmıştır. Bundan amaç da hicretin ve cihâdın şanını yüceltmektir.³³⁴ Ayrıca âyette önce imanı sonra da hicret ve cihâdı zikrederek asıl olanın iman olduğu belirtilmiştir.

Hac suresinde نِعْمُ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمُ النَّصِيرُ³³⁵ fiili iki kez ve Allah için kullanılarak tekrar edilerek te'kîd yapılmıştır. Allah'ın kesinlikle güzel bir mevlâ, güzel bir yardımcı olduğuna vurgu yapılmıştır.

Yine Kur'ân-ı Kerîmde ³³⁶ وَإِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا buyrulmaktadır. Bu âyette geçen تَمْسَسْكُمْ ve تُصِيبْكُمْ kelimeleri anlam olarak birbirlerine yakın kelimelerdir. Dolayısıyla kelime tekrarıyla te'kîd yapılmıştır. Münafıkların ve kafirlerin, Müslümanlara dokunacak en küçük bir iyilikten dolayı kesinlikle üzüleceklerine ve başlarına gelecek en küçük bir musibetten dolayı da sevineceklerine vurgu yapılmıştır. Ancak âyetin devamında sabretmeleri ve muttaki olmaları durumunda bunun onlara zarar veremeyeceği müjdesini verilmiştir.

2.2.3.2. Manevi Te'kîd

Manevi te'kîd كَلَّا، كَلَّا، عَامَةً، عَيْنَ، جَمِيعَ، كَلَّا، كَلَّا kelimesi ile yapılır. Ancak bunların te'kîd ifade etmeleri için te'kîd edilene uygun bir zamirin bitişmesi gereklidir. عَيْنَ، جَمِيعَ، كَلَّا، كَلَّا kelimesinin çoğulları da kullanılır. "جاء الرجل عينه"، "رأيت القوم كلهم"، "جاء الرجلان كلاهما"، "جاءت"، "جاء الرجلان كلاهما"³³⁷, ayrıca جَمِيعَ، عَيْنَ، جَمِيعَ، كَلَّا، كَلَّا kelimesinin te'kîd ifade etmesi için müekkedîn marife olması gerekir.

³³¹ Mâide, 5/82

³³² el-Huneyn, en-Nuzumu, s. 177.

³³³ Bakara, 2/218

³³⁴ el-Huneyn, en-Nuzumu, s. 202.

³³⁵ Hacc, 22/78

³³⁶ Ali İmran, 3/120

³³⁷ el-Galâyîni (1983). *Cami'*, cilt:3, s. 233.

Enfal suresi 39. âyette **كُلُّهُ** alan buyrulmaktadır. Âyette yer ³³⁸ **وَيَكُونُ الدَّنُّ كُلَّهُ بِاللَّهِ** ifadesi te'kîd içindir.³³⁹ Böylece Allah, din tamamen Allah'ın oluncaya kadar kesinlikle cihâd edilmesi gerektiği konusuna vurgu yapmaktadır.

Haber cümlelerinde lafzî ve mânevî te'kid dışında da te'kîd yapılabilir:

- İsim cümlesi
- Takdim
- Yemin
- Te'kîd nûnları
- **أَنَّ ve إِنَّ**
- İbtidâ lâmı
- lâm-ı muzahlaka
- **لَنْ**
- Fasil zamiri
- **إِنَّمَا**
- Zâid harfler
- **سوف ve س**
- **قَدْ**
- Medih ve zem filleri
- va'd ve vaîd
- İşaret isimleri ile te'kîd gibi.

a- İsim Cümlesi İle Yapılan Te'kîd

Meânî ilminde isim cümlesi te'kîd ifade eder.³⁴⁰ Kur'ân-ı Kerîm'de Âl-i İmrân suresinde **إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ**³⁴¹ ifade edilmektedir. İfadenin başındaki **إِنَّ** ardından isim cümlesi oluşuyla³⁴² ve **عَلَى**.cer harfinin takdîmi ile te'kîd edilmiştir. Allah'ın her şeye gücünün yettiğine vurgu yapmıştır.

³³⁸ Enfal, 8/39

³³⁹ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:II. s. 347

³⁴⁰ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 282.

³⁴¹ Ali İmran, 3/165

³⁴² el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 266.

b- Takdîm İle Yapılan Te'kîd

Takdîm ile yapılan te'kîd, nahiv kurallarına göre sonra gelmesi gereken kelimenin öne alınmasıyla olur. İsim cümlesinde mübtedâdan sonra gelmesi gereken haber, fiil cümlesinde fiilden sonra gelmesi gereken fâil ve mef'ûl takdîm edilerek te'kîd yapılır.

Tevbe suresinde **لقد نصركم الله**³⁴³ zamiri fiile bitişerek **الله** failinden önce gelmiştir. Bu da zaferin sadece müminlere has bir durum olduğunu göstermekte, ayrıca onların konumlarının yüceltildiğini ve onlara merhamet edildiğini ifade etmektedir.³⁴⁴

Âl-i İmran suresinde **بما يعملون محيط**³⁴⁵ “ **إن الله بما يعملون محيط**” ism-i mevsulunun **إن**in haberinin önüne getirilmesiyle ve baştaki **إن** edatı ile te'kîd yapılmıştır. Allah'ın onların bütün amellerinden kesinlikle haberdar ve onların amellerini kuşatıcı, boşa çıkarıcı olduğunu müminlere bildirmesi, müminler açısından çok rahatlatıcı bir haberdir. Ayrıca yan cümle **يعملون** şeklinde muzari fiil üzerine bina edilmiştir ki bu, o cümlenin bildirdiği anlamla ilgili temel cümlenin yargısının sürekliliğini bildirir. Zira muzari fiil, istimrar bildirir. O zaman anlam Allah, onların yaptıklarını zaman kaydına tabi olmaksızın kuşatmıştır, şeklinde oluşur. Dolayısıyla Allahın kuşatıcı ilminin geçmiş, hal ve gelecekteki fiillerini kapsadığı ifade edilmiş olur.³⁴⁶

Enfal suresinde **فعلیکم النصر** buyrulmaktadır. Burada câr ve mecrur olan **فعلیکم** haberi öne geçmiştir. Bu, zafere dikkat çekmek içindir.³⁴⁷

c- Yemin İle Yapılan Te'kîd

Kasem/ **قسم** kelimesi yemin, yemin etmek demektir.³⁴⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de yemin için en çok kullanılan kelime **قسم** /kasem kelimesi ve muştaklarıdır. Bu kelime kullanılırken yemin edilen şeyin başına **ب** harf-i cer'inin getirildiği görülmektedir. Bu kelime dışında Kur'ân-ı Kerîm'de yemin için, şu harfler kullanılmaktadır:

- ل

- و

³⁴³ Tevbe, 9/25

³⁴⁴ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 427.

³⁴⁵ Ali İmran, 3/120

³⁴⁶ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 73.

³⁴⁷ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:X, s. 86.

³⁴⁸ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, c:XIV, s. 164.

- ب

- ت

Cer harflerinden olan “ب” aslında yemin harflerinden biridir. Yemin fiili ile birlikte de kullanılabilir. أقسم بالله gibi.³⁴⁹ Ancak ت harfi sadece الله lafzının başına getirilir, başka bir şekilde kullanılmaz. تالله لأكيدن أصنامكم gibi.³⁵⁰

Âli İmrân suresinde وَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ .buyrulmaktadır.³⁵¹ ve لأَدْخَلْنَاهُمْ ifadelerinin başlarında ل yemin lamı olup yemini te’kîd etmiştir. İfadelerin sonlarında da te’kîd nunu yer almıştır.³⁵² Böylece Allah yolunda hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar. Allah yolunda cihâd edenler ve şehid olanların günahlarının kesin olarak affedileceği ve altından ırmaklar akan cennetlere konulacakları vurgulanmıştır.

Tevbe suresinde وَلِيُخْلِفَنَّ إِنَّ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَى ³⁵³ ifadesi yemin lamı ile te’kîd edilmiş, münafıkların mescid-i dirâr yapmaktaki asıl amaçlarının sadece iyi bir şey yapmak üzere olduğu konusunda kesinlikle yemin edeceklerine vurgu yapılmıştır.

d- Te’kîd Nûn’ları İle Yapılan Te’kîd

“Te’kîd Nûn’u iki çeşittir. Birincisi sakîl (şeddeli نٌ) ve son harekesi fetha, ikicisi ise hafif (sakin نْ) nündür. Birincisine örnek لِيُسْجَنَنَّ kelimesi, ikincisine örnek de لِنَسْفَعًا kelimesidir.³⁵⁴ لِنَسْفَعًا kelimesinin aslı ise لِنَسْفَعَنَّ dır.”³⁵⁵ Te’kîd nûn’ları muzari fiillerin sonuna eklenerek kullanılır.

Muhammed Sûresinde, 31. âyette yer alan ifadesinin sonunda te’kîd nûnu وَلَتَبْلُوَنَّكُمْ ³⁵⁶ kullanılmıştır. Böylece, kimlerin mücahit, kimlerin sabırlı ve dayanıklı olduklarının kesinlikle deneneceklerine vurgu yapılmıştır.

e- İinne / إِنَّ ve Enne / أَنَّ İle Yapılan Te’kîd

إِنَّ edatı Türkçeye “şüphesiz, muhakkak” şeklinde tercüme edilir. Ancak bu şekilde çeviri sadece Kur’an meallerinde görülmekle beraber diğer metinlerin çevirisinde şüphesiz,

³⁴⁹ el-Galâyîni (1983). *Cami*, cilt:3, s. 168.

³⁵⁰ el-Galâyîni (1983). *Cami*, cilt:3, s. 185.

³⁵¹ Âli İmrân, 3/195

³⁵² İbni Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve ’t-Tenvîr*, c:IV, s.205.

³⁵³ Tevbe, 9/147

³⁵⁴ el-Galâyîni (1983). *Cami*, cilt:1, s: 72.

³⁵⁵ el-Galâyîni (1983). *Cami*, cilt:1, s. 72.

³⁵⁶ Muhammed 47/31.

muhakkak gibi karşılıkları belirtilmeksizin çevrilir.³⁵⁷ Kur'an mealleri açısından aynı durum أَنْ için de sözkonusudur.

إِنْ ve أَنْ te'kîd harfleri olup³⁵⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de en çok kullanılan te'kîd türüdür. İsim cümlesinin başına getirilerek kullanılır. Genelde iki cümleyi birbirine bağlar.³⁵⁹ إِنْ ve أَنْ her ikisi de inkârı ve şüpheyi ortadan kaldırır.³⁶⁰ Bunların kullanıldığı haberden muhatap kuşku duymaz. إِنْ'nin haberinin başına genellikle ibtidâ lam'ı veya kase/yemin lam'ı getirilir.³⁶¹ إِنْ nin şeddesiz olarak sakın okunması da söz konusudur. Bu, "إِنْ"den sonra fiil gelmesi durumunda gerçekleşir.³⁶²

Ali İmran suresinde buyrulmaktadır. Burada ³⁶³فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ ifade te'kîd ifadesidir. Müslümanların hiç birinin amelinin kesinlikle zayi edilmeyeceğine vurgu yapılmıştır. Âyetin devamında kadın erkek ifadeleri de kullanılarak bu durum daha da netleştirilmiştir.

Nisa suresinde İrîrulmuştur. Âyette yer alan buy ³⁶⁴إِنْ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ifade te'kîd içindir. ³⁶⁵ Böylece, Müslümanlar için şeytanın hilesinin gerçekten zayıf ve karşı konulamaz olmadığına vurgu yapılmış, Müslümanlara zarar vermeyeceği belirtilmiştir.

Tevbe suresinde geçmektedir. Âyettin bölümünde ³⁶⁶وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ edatı kullanılarak te'kîd yapılmıştır. Böylece Allah'ın muttakilerle kesinlikle birlikte olduğuna ve onların yanında yer aldığına ve bunun böyle bilinmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

f- İbtidâ Lâmi'yla Yapılan Te'kîd

İbtidâ lâm'ı cümle başlarında kullanılır ve te'kîd ifade eder.³⁶⁷ Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan إِنْ'de olduğu gibi. ³⁶⁸لَ أَنْتُمْ أَشَدَّ رَهْبَةً nin haberinin başına te'kîd lâm'ı ل getirilerek te'kîd yapılır ve bu durum sadece إِنْ için geçerlidir. إِنْ ve benzerleri için geçerli değildir. Bu lâm'a ibtidâ lâm'ı اللام الابتدائية denir.³⁶⁹ İbtidâ lâm'ında asıl olan mübtedanın başına gelmesidir.

³⁵⁷ Abdullah Hacıbekiroğlu (2015). *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler*, s. 132.

³⁵⁸ Umar, *Mu'cem*, c:I, s. 133.

³⁵⁹ Abbâs, *el-Belâga*, s. 137.

³⁶⁰ el-Mu'cemu'l-Vasît (2004). s. 31.

³⁶¹ Umar, *Mu'cem*, c:I, s. 115.

³⁶² el-Galâyîni (1983). *Cami'*, cilt:2, s. 325.

³⁶³ Ali İmran, 3/195

³⁶⁴ Nisa, 4/76.

³⁶⁵ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:XVII, s. 274.

³⁶⁶ Tevbe, 9/123

³⁶⁷ İbn-i Fâris, *es-Sahîbî*, s. 74.

³⁶⁸ Haşr, 59/13

³⁶⁹ el-Galâyîni (1983). *Cami'*, cilt:2, s. 308.

g- Lâm-ı Muzahlaka ile birlikte ile yapılan te’kîd

“إن” nin haberinin başına getirilen ibtidâ lâm’ına lâm’ı muzahlaka da denir.³⁷⁰ إن nin haberinin başında kullanılan bu Lâm te’kîd ifade etmektedir.

Nahl suresinde إِنَّ buyrulmaktadır. Âyetin başındaki إِنَّ رَّبِّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَعَفُورٌ رَحِيمٌ³⁷¹ edatı ve لَعَفُورٌ kelimesinin başındaki lam-ı muzahlaka te’kîd için getirilmiştir. Buna göre Allah sözü edilenlere karşı kesinlikle bağışlayıcı olacaktır.

Hacc suresinde إِنَّ ifadesi geçmektedir. Burada yer alan إِنَّ وَاللَّهِ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ³⁷² ve لَقَدِيرٌ kelimesinin başındaki lam-ı muzahlaka te’kîd için getirilmiştir. Buna göre Allah Müslümanların zaferini sağlamada kesinlikle gücünün yettiğine vurgu yapmakta ve onların zafer kazanacaklarını müjdelemektedir.

Ankebût suresinde إِنَّ buyrulmaktadır. Burada إِنَّ اللَّهُ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ³⁷³ edatı ve غَنِيٌّ kelimesinin başındaki lam-ı muzahlaka te’kîd için getirilmiştir. Buna göre Allah müminlere yaptıkları cihâdın kendileri için olduğunu, Allah’ın bu cihâda ihtiyacı olmadığını kesin bir dille ifade etmektedir.

Ankebût suresinde إِنَّ denmektedir. Burada إِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ³⁷⁴ edatı ve لَمَعَ kelimesinin başındaki lam-ı muzahlaka te’kîd için getirilmiştir. Buna göre Allah kesin bir şekilde ihsan sahipleriyle, iyilik yapanlarla birlikte ve onların yanındadır.

Tevbe suresinde إِنَّ geçmektedir. Burada إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ³⁷⁵ edatı ve كَازِبُونَ kelimesinin başındaki lam-ı muzahlaka te’kîd için getirilmiştir. Buna göre Allah mescid-i dırârı yapanların yeminlerinde kesinlikle yalancı olduklarını ifade etmektedir.

h- ئَ ile Yapılan Te’kîd

ئَ edatı س ve سوف edatlarının anlam yönünden zıttıdır. ئَ zıtlarında olduğu gibi muzari fiilin başına getirilerek kullanılır ve te’kîd ifade eder. ئَ edatı gelecek zamanda olumsuzluk ifade eder. Bazı görüşlere göre gelecek zamanda sürekli olumsuzluk ifade eder.³⁷⁶ ئَ nin başına getirildiği muzari fiile “asla olmayacak, asla olamaz” gibi anlamlar verilir.

³⁷⁰ el-Galâyiñî (1983). *Cami’*, cilt:2, s. 310.

³⁷¹ Nahl, 16/110

³⁷² Hacc, 22/39

³⁷³ Ankebut, 29/6

³⁷⁴ Ankebût, 29/9

³⁷⁵ Tevbe, 9/107

³⁷⁶ Abbâs, *el-Belâga*, s. 120.

Ali İmran suresinde **لَا يَضُرُّكُمْ إِلَّا أَذًا** “onlar sizi incitmekten başka hiçbir zarar veremezler.”³⁷⁷ buyrulmaktadır. **لَا** hem de **لَنْ** hem de **لَا** istisna edatlarıyla te’kîd yapılmıştır. Müşriklerden sadece eziyet gelebileceği bunun dışında hiçbir zarar veremeyeceklerine vurgu yapılmıştır.

i- Fasl Zamiri İle Yapılan Te’kîd

الفصل /fasl kelime anlamıyla ayırmak parçalamak,³⁷⁸ iki şeyi birbirinden ayırmak, iki şey arasındaki engel demektir.³⁷⁹ Meânî ilminde fasl, cümlelerin birbirine her hangi bir şeyle atfının yapılmamasıdır, ayırım yapılmasıdır.³⁸⁰ Bu ayırımı yapan bir zamir vardır ve bu zamire fasıl zamiri denir. Fasl zamiri mübteda ile haber arasına girer.³⁸¹ Bundan amaç haberin sıfat olmadığını göstermektir. Böylece Fasl zamiri kendisinden sonraki bölümün haber olduğunu bildirir, sözü güçlendirir³⁸² ve te’kîd eder.³⁸³

İsim cümlesinde mübtedanın marife, haberin nekra olması genel bir kuraldır. Ancak bu kuralın istisnaları vardır. Yani bir isim cümlesinin mübteda ve haberi, marife veya nekra olabilir. Bu durumda mübteda ve haber şeklen birbirinin aynı gibi görünür ve okur, cümlenin öğelerini tafsil etmekte zorlanabilir. İşte bu karışıklığa meydan vermemek için söz konusu iki öğenin arasına onlarla uygun kipte bir zamir getirilir. Söz konusu zamir bir yandan bu iki öğeyi ayırırken diğer yandan haberde bildirilen hükmün mübteda aynı ile ve kesin bir şekilde vaki olduğunu gösterir. Kur’an meallerinde bu tür ifadeler, “ işte ....ta kendisidir.” şeklinde çevrilir.

Örneğin: **وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ** cümlesinde zamir olmasa ³⁸⁴ **وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ** kelimesi **وَأُولَئِكَ** kelimesinin sıfatı olacak ve anlam değişecektir. Oysa **هَم** zamiri mübtedânın haberidir.³⁸⁵ Bu durumda cümle, “İşte onlar, kurtulanlardır veya işte onlar kurtulanların ta kendileridir.” şeklinde tercüme edilir. Sıfat olması halinde ise “İşte o kurtulanlar ...” anlamına gelir.³⁸⁶

Yine Hucurât suresinde **هُمُ** ayetinde geçen ³⁸⁷ **هُمُ الصَّادِقُونَ** zamiri fasıl zamiri olarak

³⁷⁷ Ali İmran, 3/111

³⁷⁸ ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâga*, c:II, s. 25.

³⁷⁹ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, c:X, s. 273.

³⁸⁰ Ali b. Muhammed eş-Şerîf el-Cürçânî, (2004). *Mu'cemu't-Ta'rifât*, s. 140.

³⁸¹ Asutay, *Arap Dilinin 100'ü*, s. 172.

³⁸² Abdurrahman b. el-Kemâl Celâluddînes-Suyûtî (2015). *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, Dâru ibn-i Hazm, s. 354.

³⁸³ el-Galâiyîni (1983). *Cami'*, cilt:2, s. 310.

³⁸⁴ Tevbe, 9/88

³⁸⁵ Abbâs, *el-Belâga*, s. 116.

³⁸⁶ Abbâs, *el-Belâga*, s. 116.

³⁸⁷ Hucurat, 49/15.

ve te’kîd için gelmiştir. Böylece Allah doğru kimselerin gerçek anlamda kimler olduğunu belirtmiş ve onların özelliklerine vurgu yapmıştır. Yine Tevbe suresinde ³⁸⁸ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ buyrulmaktadır Burada هُمْ fasıl zamiri zamiri te’kîd için gelmiştir. Böylece Allah kazananların gerçek anlamda kimler olduğunu belirtmiş ve onların özelliklerine vurgu yapmıştır.

j- İnnema/إنَّما İle Te’kîd

İnnema/إنَّما sıfatın mevsûfa ait kılınmasıdır. Nefiy ve istisna edatlarının birlikte kullanılmasıyla aynı anlamdadır. إنما kasr edatı olup te’kîd ifade eder.³⁸⁹ “ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ ”³⁹⁰ âyetinde “Mü’minlerin sadece kardeş oldukları” vurgulanmıştır. “قالوا إنما نحن مصلحون”³⁹⁰ âyetinde de münafıklar, kendilerinin sadece barışçı, islah edici olduklarını başka bir amaç ve işlerinin olmadığını vurgulamaktadırlar.³⁹¹

Bakara suresindeki إنما âyetinin başında yer alan ³⁹² إنما حرم عليكم الميتة والدم, sadece, ancak anlamlarında kullanılmıştır. Buradaki إنما nefiy ve istisna edatlarının birlikte kullanıldığı ما ve لا nın verdiği anlamla aynı anlamdadır. Dolayısıyla âyetin anlamı ما حرم عليكم إلا الميتة olmaktadır.³⁹³

Hucurat Suresi 15. âyet ile إنما ile başlamış ve müminlerin özelliklerini sıralayarak te’kîd etmiştir: Bu âyete ³⁹⁴ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ göre müminler ancak ve sadece Allah’a ve Rasûlüne inanan, bu konuda hiçbir kuşkuları olmayan, Allah yolunda canları ve mallarıyla cihâd edenlerdir. Böylece iman edenlerin kesin olan belirgin özellikleri إنما te’kîd edatıyla pekiştirilmiş, vurgulanmıştır.

Ankebû suresinde geçen وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ³⁹⁵ âyetinde. إِنَّمَا te’kîd için getirilmiştir. Cihâd edenlerin, ancak kendileri için cihâd ettiklerini ve Allah’ın bu cihâda ihtiyacı olmadığını vurgulamıştır.

k- Zâid Harflerle Yapılan Te’kîd

Zâid harflerle de te’kîd yapılmaktadır. Zâid harfler şunlardır: مَنْ, لَيْسَ ve benzeri olan مَا

³⁸⁸ Tevbe, 9/20

³⁸⁹ Abbâs, *el-Belâga*, s. 121.

³⁹⁰ Hucurât, 49/10

³⁹¹ es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, s. 293.

³⁹² Bakara, 2/173

³⁹³ el-Kazvîni, el-Hatîb (2003). *el-Îzah fî Ulûmi’l-Belâga el-Meânî ve’l-Beyân ve’l-Bedi’*, s. 101.

³⁹⁴ Hucurat, 49/15

³⁹⁵ Ankebut, 29/6

nın haberinin başına getirilen ب, nefiy/olumsuzluk edatından sonra gelen إِنَّ, zarf olan لَمَّا dan sonra getirilen أَنْ ve son olarak da مَا zâid harfler olarak kabul edilmişlerdir.³⁹⁶ Zaid harf olan ب, عن، من، ما، harflerinden sonra getirilebilir.³⁹⁷ Cer harflerinden olan من zâid harf olarak te'kîd ifade eder. هل soru ekinden sonra kullanılan من de zâid harftir.³⁹⁸ غيرُ اللهُ gibi.³⁹⁹ Yine Cer harflerinden olan ب zâid harf olarak te'kîd ifade eder.⁴⁰⁰

Bakara suresinde بِأَيْدِيكُمْ إلى التهلكة⁴⁰¹ Buradaki ب zâid harf olup te'kîd için getirilmiştir. Müslümanları kendi yaptıklarıyla asla tehlikeye atmamaları konusuna vurgu yapılmıştır. Âl-i İmran suresinde وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ⁴⁰² geçmektedir. Buradaki بِمَا ifadesinin başındaki ب zâid harf olup te'kîd için getirilmiştir. Böylece Allah, münafıkların içlerinde neler gizlediklerini çok iyi bildiğini vurgulamıştır.

I- س ve سوف İle Yapılan Te'kîd

س ve سوف harfleri muzari fillin başına getirilerek kullanılırlar. Her ikisi de fiili gelecek zamana çevirir.⁴⁰³ Bazı nahivcilere göre س yakın gelecek zamanı işaret eder ve buna tenfîs/تنفيس denir. سوف ise uzak gelecek zamanı işaret eder ve buna da tesvîf/تسويق denir.⁴⁰⁴ Her ikisi de muzari fiilin başında va'd ve vaîd ifade etiklerinde te'kîd için kullanılmış olurlar.⁴⁰⁵

Nisa suresinde نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا⁴⁰⁶ kendisine vereceğiz, va'd ifadesinden önce te'kîd için سَوْفَ getirilmiştir. Allah yolunda şehid olan veya savaşta kazanan Müslümanlara kesin olarak büyük ödüller, mükâfatlar verileceği vurgulanmaktadır.

Nisa suresinde فَسَوْفَ يَأْتِ اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ⁴⁰⁷ getirir, vaîd ifadesinden önce te'kîd için سَوْفَ getirilmiştir. Dininden dönen Müslümanlar için Allah'ın sevdiği, Allah'ın da kendilerini sevdiği bir kavim/topluluk getireceği ihtarında bulunmaktadır.

³⁹⁶ Abbâs, *el-Belâga*, s. 118.

³⁹⁷ el-Galâyîni (1983). *Cami'*, cilt:3, s. 232.

³⁹⁸ el-Galâyîni (1983). *Cami'*, cilt:3, s. 270.

³⁹⁹ el-Galâyîni (1983). *Cami'*, cilt:3, s. 171.

⁴⁰⁰ el-Galâyîni (1983). *Cami'*, cilt:3, s. 169.

⁴⁰¹ Bakara, 2/195

⁴⁰² Ali İmran, 3/167

⁴⁰³ Abbâs, *el-Belâga*, s. 119.

⁴⁰⁴ el-Galâyîni (1983). *Cami'*, cilt:3, s. 265.

⁴⁰⁵ Abbâs, *el-Belâga*, s. 120.

⁴⁰⁶ Nisa, 4/74.

⁴⁰⁷ Maide, 5/54

m- Kad/قد ile Yapılan Te'kîd

Kad/قد sadece mazi ve muzari fiillerin başına getirilen bir te'kîd edatıdır. Tahkîk ifade ettiği sürece hem mazi hem de muzarinin başında te'kîd ifade eder. Burada bir ayırım söz konusu değildir.⁴⁰⁸ Haberi duyan biri için kesinlik ifade eder. Mesela konuşmacı ,birinin öldüğünü haber verirken muhatab bu haberi beklemiyorsa te'kîd için “ قد مات فلان / Filan kişi öldü” der.⁴⁰⁹

Tevbe suresi ayetinde savaşa gitmeyip mazeret ileri sürenler ⁴¹⁰ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ hakkında Allah'ın, Hz. Peygambere bilgi verdiği konusu قد edatıyla te'kîd edilmiştir.

n- Medih ve Zemm Filleri İle Yapılan Te'kîd

Medih ve zemm filleri İle yapılan te'kîd için kullanılan iki fiil vardır. Bunlar نَعْم ve بئس dir.⁴¹¹ Camid bir fiil olan نَعْم medih için.⁴¹² بئس ise zem için kullanılır. Anlam yönünden birbirine zıt olan bu fiillerden نَعْم ne güzel anlamına gelmekte ve bütün güzellikleri ve iyi şeyleri⁴¹³, بئس ise ne kötü anlamına gelmektedir. Camid olan bu iki fiilin başka türlü kullanımları ve muştaqları yoktur.

Hac suresinde geçen âyetinde Allah'ın ne güzel bir mevlâ, ne ⁴¹⁴ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ güzel bir yardımcı olduğuna نَعْم medih fiiliyle vurgu yapılmıştır. Tahrir suresindeki ayetinde de kafirlerin ve münafıkların varacakları yerin cehennem olduğuna ⁴¹⁵ جَهَنَّمَ وَبئسَ الْمَصِيرُ ve cehennemin de kötü bir son olduğuna بئس zem fiiliyle vurgu yapılmıştır.

o- Va'd ve Vaîd İle Te'kîd

Va'd/وعد kelimesi “va'detmek, söz vermek” anlamlarına gelir⁴¹⁶ ve iyi bir şey va'dedildiğinde kullanılır, عدة kelimesi de aynı anlama gelir.⁴¹⁷

⁴⁰⁸ Abbâs, *el-Belâga*, s. 119.

⁴⁰⁹ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, c:XIV, s. 54.

⁴¹⁰ Tevbe, 9/94

⁴¹¹ el-Cürcânî, *Mu'cemu't-Ta'rifât*, s. 30.

⁴¹² er-Râzî, *Tefsîru Garibi'l-Kur'ân*, s. 477.

⁴¹³ İbn-i Faris, *es-Sahibî*, s. 128.

⁴¹⁴ Hacc, 22/78

⁴¹⁵ Tahrir, 66/9

⁴¹⁶ er-Râzî, *Tefsîru Garibi'l-Kur'ân*, s. 185.

⁴¹⁷ er-Râzî, *Tefsîru Garibi'l-Kur'ân*, s. 185.

Vaîd/وعيد kelimesi ise kötü bir şey va'd edildiğinde kullanılır, إيعاد kelimesi de aynı anlama gelir.⁴¹⁸

Nisa suresi نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا⁴¹⁹ / kendisine vereceğiz, va'd ifadesi olarak kullanılmıştır. Allah yolunda şehid olan veya savaşta kazanan Müslümanlara kesin olarak büyük ödüller, mükâfatlar verileceği vurgulanmaktadır.

Nisa suresinde geçen âyettee. Allah'ın bütün güzellikleri, iyi وكَلَّا وَعَدَ اللَّهُ الْحَسَنَى⁴²⁰ şeyleri, cenneti va'dettiği vurgulanmaktadır. Yine Tevbe suresinde geçen إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ⁴²¹ ayeti de Allah'ın büyük mükâfatlar vereceğinin vadidir.

Nisa suresinde geçen أَيَّاتٍ⁴²² getirir, vaîd ifadesidir. Dininden dönen Müslümanlar için Allah'ın sevdiği, Allah'ın da kendilerini sevdiği bir kavim/topluluk getireceği ihtarında bulunmaktadır.

Vaîd/ceza anlamında emir olarak da gelebilir. إِذَا لَمْ تَسْتَحْيَ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ (Utanmadığın zaman istediğini yap"⁴²³) Hadîs-i Şerîfnde, vaîd ceza anlamına gelmektedir. Hadiste onları yaparsanız Allah size ceza verecek, anlamı çıkmaktadır.⁴²⁴

p- İşaret İsimleri İle Te'kîd

Uzağı gösteren نَلِكُنْ, işaret isimlerindeki“ نَلِكُمْ، نَلِكَمَا، نَلِكُمْ⁴²⁵ harfi te'kîd ifadesidir.

Hac suresinde geçen نَلِكُمْ⁴²⁶ işaret isminin lâmi/ل te'kîd ifade etmektedir. Kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda yüzlerinde hoşnutsuzluk beliren kafirler için bundan daha kötüsünün kesin bir şekilde cehennem olacağına vurgu yapılmıştır.

Saf suresinde نَلِكُمْ⁴²⁷ işaret isminin lâmi/ل yine te'kîd ifade etmektedir. Allah'a ve Peygamberine inanıp Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihâd etmenin Müslümanlar için daha hayırlı, daha iyi olacağına vurgu yapılmıştır.

⁴¹⁸ er-Râzî, *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân*, s. 186.

⁴¹⁹ Nisa, 4/74

⁴²⁰ Nisa, 4/95

⁴²¹ Tevbe, 9/22

⁴²² Maide, 5/54.

⁴²³ Buhari, enbiya 54.

⁴²⁴ İbn-i Faris, *es-Sahîbî*, s. 138.

⁴²⁵ el-Galâýînî (1983). *Cami'*, cilt:3, s. 272.

⁴²⁶ Hacc, 22/72

⁴²⁷ Saff, 61/11

2.3. İnşâ

İnşâkelimesi **نشأ** kökünden türetilmiş if'âl kalıbında bir mastardır.⁴²⁸ Sözlük anlamıyla yaratmak, icâd etmek demektir.⁴²⁹ Ortaya koymak, üretmek gibi anlamları da vardır.⁴³⁰ Meânî ilmi açısından terim anlamı ise “doğrudur ya da yalandır hükmünü veremeyeceğimiz sözdür. Muhatabın onaylamasına ya da onaylamamasına da ihtiyacı yoktur.”⁴³¹

Terim anlamıyla İnşâ, söylenen söz, hariçte bir hüküm ifade etmiyorsa yani söz için “doğrudur” ya da “yanlıştır” gibi bir hüküm verilemiyorsa buna inşâ denir.⁴³² İnşâ,

- Talebî İnşâ ve
- Gayr-i talebî İnşâ olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.1. Talebî İnşâ

Talebî İnşâ, söz söylendiği anda henüz yapılmamış bir olayın, bir işin yapılmasının istenmesi durumunda söylenmiş sözdür. Muhataba **اكتب الدرس**/dersini yaz veya **لا تفتح الباب**/kapıyı açma⁴³³ gibi emir ve ya nehiy ifadeleriyle istekte bulunduğumuz zaman diliminde bu eylemler henüz gerçekleşmiş, yapılmış değildir, yapılması gereken bir eylem ifade edilmiştir. Talebî inşâ beş kısımdır: emir, nehiy, temenni, istifhâm ve nidâ.⁴³⁴

2.3.1.1. Emir

Emir kelimesi “**أمر**” fiilinin mastarıdır. Kelime anlamıyla emretmek, buyurmak demektir. Terim anlamıyla makamca üst olanın ast olandan bir şeyi yapmasını istemesi -ki asıl olan budur-⁴³⁵ diğer bir ifadeyle muhabdan bir şeyi yapmasının istenmesidir.⁴³⁶ Araplar açısından emir, kendisine bir şey emredilenin onu yapmadığında isyankâr, itaatsiz sayıldığı şeydir.⁴³⁷ Arapçada muhab için emir kipi vardır. Ancak muhab olmayan/gaib için emir

⁴²⁸ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, c:XIV, s. 134.

⁴²⁹ İn'âm Fevvâl Akkâvî, (1996). *el Mu'cemu'l-Mufassal*, s. 236.

⁴³⁰ Umar, *Mu'cem*, c:III, s. 2208.

⁴³¹ Abbâs, *el-Belâga*, s.100.

⁴³² Bulut, *Belâgat Terimleri*, s.180.

⁴³³ Abbâs, *el-Belâga*, s. 147.

⁴³⁴ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 183.

⁴³⁵ Abbâs, *el-Belâga*, s. 149.

⁴³⁶ el-Cürçânî, *Mu'cemu't-Ta'rifât*, s. 34.

⁴³⁷ İbn-i Fâris, *es-Sahibî*, s. 138.

Harfiyle yapılır⁴³⁸ ve buna da “emir lâm’i” denir. Bunun dışında fiilin yerini alan mastar ve isim fiiller de emir ifade ederler. **صَبْرًا آلِ يَاسِرٍ فَإِنَّ مَوْعِدَكُمْ الْجَنَّةَ** Hadis-i Şerifindeki **صَبْرًا** /sabredin” ve **آمِينَ** /Allah’ım kabul et” gibi.⁴³⁹

Ali İmran suresi **قُلْ** ayetinde yer alan **عند أنفسكم**⁴⁴⁰ ifadesi emirdir.

Nisa suresi **فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ**⁴⁴¹ ifadesinin başındaki lâm/ل emir lâmıdır ve emir lâmıyla emir yapılmıştır.⁴⁴²

Ali İmran **“تعالوا قاتلوا”**⁴⁴³ ayetinde aralarında atıf harfi olmadan peş peşe gelmiş iki emir fiil vardır. Bunun nedeni de kastedilen şeyin tek bir tane olmasıdır, o da savaştır. **تعالوا** emri, ardından gelen emre hazırlık, savaşa teşvik etmek, istek ve arzuyu oluşturmak amacıyla getirilmiştir. İkinci emir olan **قاتلوا** ifadesi onlardan savaşmaları isteğinin dile getirmektedir.⁴⁴⁴

Bakara suresindeki **“وأحسنوا”**⁴⁴⁵ ifadesi emir cümlesidir. Bir önceki cümleye “و” ile atıf yapılmıştır. Zira Allah yolunda infakta bulunmak güzel ve övülen amellerdendir. Burada ihsân ifadesiyle bir sınırlama getirilmemiştir. Buradan da her türlü infak kastedildiği anlaşılmaktadır. Allah yolunda cihâddan fakirlere ve miskinlere yardıma, emr-i bi’l-marûftan nehy-i ani’l-münkere kadar her şeyi içermektedir.⁴⁴⁶ Aynı âyetin başında yer alan **وأنفقوا** ifadesi de emirdir. Bütün savaşlar insan ve teçhizat gücüne ihtiyaç duyar. Bu sebeple ayette geçen “harcayın, dağıtın, infak edin” emri ekonomik gücü olanlara seslenmektedir. Ekonomik gücü olup savaşacak durumda olmayanların bu savaşa mallarıyla katkıda bulunmaları istenmiştir.

Yine aynı âyette yer alan ifadesi emir cümlesi olarak inşâdır. Allah **وأنفقوا في سبيل الله**⁴⁴⁷ yolunda infakta bulunmak ifadesiyle güzel amellerden sayılmıştır. **إن الله يحب المحسنين**⁴⁴⁸ Böylece Müslümanlar ihsâna ve infaka teşvik edilmişlerdir.⁴⁴⁹

Furkan suresi **وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا**⁴⁵⁰ ifadesi emir olarak gelmiştir. Âyetin öncesinde kafirlere itaati yasaklamış ardından onlarla büyük bir cihâda girilmesini emretmiştir. Buradaki cihâd savaş anlamında değil mücadele anlamındadır. Zira henüz savaşa izin verilmemiştir.

⁴³⁸ el-Cürçânî, *Mu’cemu’t-Ta’rifât*, s. 34.

⁴³⁹ İbn-i Fâris, *es-Sahibî*, s. 149.

⁴⁴⁰ Ali İmran, 3/165

⁴⁴¹ Nisa, 4/74

⁴⁴² İbni Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, c:V, s. 121.

⁴⁴³ Ali İmran, 3/167

⁴⁴⁴ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 270.

⁴⁴⁵ Bakara, 2/195

⁴⁴⁶ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 50.

⁴⁴⁷ Bakara, 2/195

⁴⁴⁸ Bakara, 2/ 195

⁴⁴⁹ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 50.

⁴⁵⁰ Furkan, 25/52

Tevbe suresi **فَلَنْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا**⁴⁵¹ ayetindeki emir ifadesi olarak gelmiştir. Savaşa gidilmesini engellemek için sıcak havayı bahane olarak ileri sürüp bu sıcakta savaşa gitmeyin diyenlere karşı Allah, cehennem ateşinin daha çok sıcak olduğunun söylenmesini isteyen bir emir vermiştir.

Tevbe suresinin başka bir ayetinde ise **انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا**⁴⁵² geçmektedir. Burada ifadesi emir olarak gelmiştir. Allah, kolay da olsa zor da olsa savaşa gidilmesini emretmektedir.

Hac suresi **وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ**⁴⁵³ ayetindeki ifadesi emir fiil olarak yer almıştır. Allah yolunda gerçek anlamda cihâd edilmesi emredilmiştir.

Nisa suresindeki **خذوا حذرکم**⁴⁵⁴ ifadesi emir olarak inşâ cümlesidir. kelimesi korkulan şeye karşı uyanık olmak, dikkatli olmak demektir. Buradaki emirle kastedilen canınızı koruyacağınız alet ve teçhizatı bulundurun, düşmana karşı dikkatli olun ve ona güvenmeyin, anlamında kullanılmıştır. Bu emirde zaman kaydı yoktur ve süreklilik ifade etmektedir. Yani her zaman ve zeminde düşmana karşı tetikte ve hazır olmak gerekmektedir. Türkçemizde askeri dilde bu duruma “teyakkuz halinde olmak” dendiği bilinen bir husustur. Ayrıca bu emir düşmanın gücüne göre, ona karşı başarı elde edecek şekilde silahlanmak, donanımlı olmak gibi her konuyu kapsamaktadır.

Emir, bazen talep ifade etmez. Ne ifade ettiği cümlelerin söylendiği ortam ve durumdan anlaşılır. Emir talep dışında **ibâha**, **dua**, **irşâd**, **ibret alma** vb. birçok gaye için de kullanılır.⁴⁵⁵

Nisa suresinde kullanılan **أخرجنا** ve kelimeleri emir kipinde gelmiş ancak **اجعل**⁴⁵⁶ anlamındadır.⁴⁵⁷

2.3.1.2. Nehiy

Nehiy, kelimesi **نهي** fiilinin mastarıdır. Kelime anlamıyla yasaklamak, menetmek demektir. Terim anlamıyla muhataptan bir şeyin yapılmamasının istenmesidir.⁴⁵⁸

Mümtehine suresi **لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ**⁴⁵⁹ ayetinde nehiy olarak gelmiştir. Allah burada kendi düşmanlarının ve Müslümanların düşmanlarının dost edinilmesini

⁴⁵¹ Tevbe, 9/81

⁴⁵² Tevbe, 9/41

⁴⁵³ Hac, 22/78

⁴⁵⁴ Nisa, 4/71

⁴⁵⁵ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 80.

⁴⁵⁶ Nisa, 4/75

⁴⁵⁷ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 219.

⁴⁵⁸ Asutay, *Arap Dilinin 100'ü*, s. 72.

⁴⁵⁹ Mümtehine, 60/1

yasaklamaktadır. Âyetin devamında dost edinmemenin yanı sıra onlara sevgi gösterilmesinin de yasaklamaktadır.

Furkan suresi **فَلَا تُطِعِ** ⁴⁶⁰ **الْكَافِرِينَ** ifadesi nehiy olarak gelmiş ve kesin bir dille kafirlere itaat edilmesini, onların söylediklerinin yapılmasını yasaklamaktadır.

Tevbe suresi **لَا تَنْفِرُوا** ⁴⁶¹ **فِي الْحَرِّ** nehiy ifadesi ,savaşa gidilmesini engellemek için sıcak havayı bahane olarak ileri sürenlere karşı Allah, cehennem ateşinin daha sıcak olduğuyla cevap vermiştir.

Bakara suresi **وَلَا تَقُولُوا** ⁴⁶² **لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ** ifadesi nehiy olarak gelmiştir. Allah yolunda öldürülenlere, şehitlere kesinlikle “ölü” denmesini yasaklayan bir ifadedir.

2.3.1.3. Temenni

Temenni/تمني kelimesi مني kökünden türetilmiş tefe‘ul kalıbında mastardır. ليت temenni için kullanılan bir kelimedir.⁴⁶³ keşke” anlamına gelmektedir.

Terim anlamıyla temenni, gerçekleşmesi imkansız yahut çok zor durumlarda yapılır⁴⁶⁴ ve bir şeyin meydana gelmesi için duyulan arzuyu ifade eder. Temennînin asıl edatı “leyte”dir.⁴⁶⁵ Meselâ ليت الشباب يعود / Ah! Keşke gençlik geri gelecek olsaydı!” denildiğinde, gençliğin geri gelmeyeceği kesin olarak bilindiği halde onun geri gelmesi istenmektedir.⁴⁶⁶ Temennî harfleri dir.⁴⁶⁷ ليت، لو، هل

Nisa suresi **لَوْ** ⁴⁶⁸ **أَخَّرْنَا إِلَىٰ آجَلٍ قَرِيبٍ** ifadesi temennî harflerindedir.⁴⁶⁹ Allah’ın savaşı neden farz kıldığına hayıflananların bu savaş emrinin biraz daha ertelenmesi istekleridir. Aynı surenin **وَدُّوا** ⁴⁷⁰ **لَوْ تَكْفُرُونَ** ifadesidir.⁴⁷¹ Kafirlerin kendileri gibi Müslümanların da kafir olmalarını temennî etklerini bildirmektedir.

⁴⁶⁰ Furkan, 25/52

⁴⁶¹ Tevbe, 9/81

⁴⁶² Bakara, 2/ 154

⁴⁶³ er-Râzî, *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân*, s. 129.

⁴⁶⁴ Asutay, *Arap Dilinin 100'ü*, s. 117.

⁴⁶⁵ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 23-24.

⁴⁶⁶ Gezgin, *Tefsirde Semantik Metod*, s. 200.

⁴⁶⁷ el-Galâyînî (1983). *Cami'*, cilt:3, s. 268.

⁴⁶⁸ Nisa, 4/77

⁴⁶⁹ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:V, s. 126.

⁴⁷⁰ Nisa, 4/89

⁴⁷¹ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:V, s. 126.

2.3.1.4. İstifhâm/Soru

İstifhâm, konuşmacının hakkında bilgisi olmadığı bir konuda muhatapdan bilgi istemesidir. Bazı alimler istifhâm kelimesi yerine istihbâr kelimesinin kullanmışlarsa da belâgat ilmi açısından aralarında bir fark yoktur.⁴⁷²

İstifhâm: hel/هل, hemze/أ, men/من, ma/ما, meta/متى, eyyane/أيان, keyfe/كيف, eyne/أين, kem/كم, ey/أي edatları ile yapılır.

هل soru edatı/harfidir.⁴⁷³

Arapçada soru sormak, bir konu hakkında bilgi istemek amacıyla değişik soru edatları kullanılmaktadır. Bu soru edatlarının her birinin farklı anlamı vardır. Her soruya da verilen cevap şekli farklıdır. Arapçada soru sormak, bilgi istemek amacıyla kullanılan soru edatları onbir tanedir. Bunlar: “أ, هل, من, ما, أين, أيان, أئى, كيف, كم, أي” soru edatlarıdır.⁴⁷⁴

Arapçada soru edatlarının herbirinin ayrı bir anlamı olması yanı sıra her birine verilen cevap da farklıdır.

1-Hemze أ

Hemze أ soru edatının Türkçedeki karşılığı “...mi/mı?”dır. Hemze “أ” soru edatıyla sorulan sorularda bir kelimenin anlamı, bir hükmün doğruluğu veya yanlışlığı öğrenilmek istenir. أطلعت الشمس؟ sorusunda konuşmacı, muhtabdan bir hükmün doğrulunu beklemektedir.⁴⁷⁵ ayetlerinin أولمّا أصابتكم مصيبة قد أصبتم مثليها⁴⁷⁷ ve ألم تر إلى الذين نافقوا⁴⁷⁶ hem tasavvur hem de tasdik ifadesi olarak getirilmiştir. Diğer soru edatlarında bu iki anlamın her ikisi de yer almaz. Bu sadece hemze “أ”ye özeldir.⁴⁷⁸

Hemze “أ” ile sorulan sorularda iki şeyden birinin doğruluğu veya yanlışlığı öğrenilmek istenir. Bu durumda iki şey arasına أم getirilir. أم خالدة؟ sorusunda beklenen cevap Sait ya da Halit’ten hangisinin ödülü kazandığı bilgisini öğrenmektir.

Hemze “أ” ile sorulan sorularda atıf harflerinden و، ف، ثم den biri kullanılacaksa bu atıf

⁴⁷² Abbâs, *el-Belâga*, s. 168.

⁴⁷³ er-Râzî, *Tefsîru Garibi'l-Kur’ân*, s. 429.

⁴⁷⁴ Abbâs, *el-Belâga*, s. 168.

⁴⁷⁵ Abbâs, *el-Belâga*, s. 169.

⁴⁷⁶ Haşr, 59/11

⁴⁷⁷ Ali İmran, 3/165.

⁴⁷⁸ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 262.

أفلا⁴⁸⁰، أوليس الذي خلق السموات والأرض⁴⁷⁹. harfleri hemze “أ”den hemen sonra getirilerek kullanılır. 481⁴⁸¹، تعقلون⁴⁸²، أتم إذا ما وقع⁴⁸² atıf soru edatlarında bu durum söz konusu değildir, soru edatları atıf harflerinden sonra kullanılır. 483⁴⁸³، فهل أنتم مسلمون⁴⁸⁴، فما يكذبك بعد بالدين⁴⁸⁴، فكل من كل أمة⁴⁸⁵، فمن يكذبك بعد بالدين⁴⁸⁴، فهل أنتم مسلمون⁴⁸³، بشهيد⁴⁸⁶

Yine soru hemze أ sinden önce أم gelmez. Bu sadece hemze أ ye özgü bir durumdur. أم مسافر⁴⁸⁷ sorusu doğru sorulmuş bir soru değildir. Çünkü أم yanlış yerde kullanılmıştır. Diğer soru edatlarında böyle bir durum söz konusu değildir: هل هل يستوي الأعمى والبصير أم هل أمن هذا الذي هو جند لكم ينصركم⁴⁸⁸⁴⁸⁹، تستوي الظلمات والنور

2- Hel “هل”

Hel هل soru edatının Türkçedeki karşılığı ...mi/mı? dır. Hel هل ile sorulan sorularda, soran kişinin konu hakkında bilgisi olmaması durumu söz konusudur ve sadece olumlu veya olumsuz cevap/onay beklenir.⁴⁹⁰ Ayrıca Hel هل soru edatından sonra muzari fiil kullanılırsa bu gelecek zaman ve te’kîd ifade eder. هل هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون⁴⁹¹ هل أدلكم على تجارة تنجيكم. Bu ayetlerinde olduğu gibi Hel هل soru edatından sonra genelde fiil gelir. Bu nedenle Nahiv âlimleri bu tür yerlerde هل in قد anlamına geldiği ve cümleyi te’kîd ettiğini söylemişlerdir.⁴⁹³

3- Mâ “ما”

Mâ “ما” soru edatının Türkçedeki karşılığı “ne?”dir. Mâ “ما” soru edatı gayr-i âkil varlıklar için kullanılır.⁴⁹⁴، القارعة ما القارعة⁴⁹⁶، الحاقة ما الحاقة⁴⁹⁵،

⁴⁷⁹ Abbâs, *el-Belâga*, s. 175.

⁴⁸⁰ Yasin, 36/81.

⁴⁸¹ Bakara, 2/44

⁴⁸² Yunus, 10/51

⁴⁸³ Abbâs, *el-Belâga*, s. 175.

⁴⁸⁴ Hud, 11/15

⁴⁸⁵ Tin, 95/7

⁴⁸⁶ Nisa, 4/41

⁴⁸⁷ Abbâs, *el-Belâga*, s. 176.

⁴⁸⁸ Ra’d, 13/16

⁴⁸⁹ Mülk, 67/20

⁴⁹⁰ Abbâs, *el-Belâga*, s. 180.

⁴⁹¹ Zimer, 39/9

⁴⁹² Saf, 61/10

⁴⁹³ Abbâs, *el-Belâga*, s. 183.

⁴⁹⁴ Abbâs, *el-Belâga*, s. 187.

⁴⁹⁵ Hakka, 69/1-3

⁴⁹⁶ Karia, 101/1-3

4- Men “من”

Men “من” soru edatının Türkçedeki karşılığı olup akıllı varlıklar için kullanılır.⁴⁹⁷ “من يحيي العظام وهي رميم”⁴⁹⁸ “من فعل هذابآلهتنا”⁴⁹⁹

5- Eyyu “أي”

Eyyu “أي” soru edatının Türkçedeki karşılığı “hangi/hangisi?”dir. Eyyu “أي” ile soru bir iş veya bir olaya müdahil olan iki şeyden hangisi olduğu öğrenilmek için sorulur.⁵⁰⁰ “فأي”⁵⁰¹ Bu soru edatıyla Sahabenin “أي الإيمان أفضل” gibi Peygamber (s.a.v)e çok sorular sorduğu bilinmektedir.

6- Kem “كم”

Kem/“كم” sayı ve miktar bildirir.⁵⁰² Kem “كم” soru edatının Türkçedeki karşılığı “kaç/kaç tane?”dir. Kem “كم” ile soru sayı, miktar, adet öğrenmek için sorulur.⁵⁰³ “كم لبثتم”⁵⁰⁴

7- Keyfe “كيف”

Keyfe “كيف” soru edatının Türkçedeki karşılığı “nasıl?”dir. Keyfe “كيف” ile soru hal, durum, vaziyet öğrenmek için sorulur.⁵⁰⁵ “كيف تحيي الموتى”⁵⁰⁶

8- Eyne “أين”

Eyne “أين” soru edatının Türkçedeki karşılığı “nerede/nereye?”dir. Eyne “أين” ile soru yer, mekan öğrenmek için sorulur.⁵⁰⁷ “أين شركاؤكم”⁵⁰⁸

⁴⁹⁷ Abbâs, *el-Belâga*, s. 188.

⁴⁹⁸ Yasin, 36/78

⁴⁹⁹ Enbiya, 21/59

⁵⁰⁰ Abbâs, *el-Belâga*, s. 188.

⁵⁰¹ En'am, 6/81

⁵⁰² el-Galâiyînî (1983). *Cami'*, cilt:3, s. 114.

⁵⁰³ Abbâs, *el-Belâga*, s. 189.

⁵⁰⁴ Kehf, 18/19

⁵⁰⁵ Abbâs, *el-Belâga*, s. 189.

⁵⁰⁶ Bakara, 2/260

⁵⁰⁷ Abbâs, *el-Belâga*, s. 189.

ve ٲ harfleri uzak için kullanılır. يا harfi ise hem uzak ve hem de yakın için kullanılır.⁵²²

Münâdânın başında “ال” varsa nidâ müzekker için “أَيُّهَا”, müennes için “أَيْتُهَا” şeklinde kullanılır.⁵²³ “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ”⁵²⁴ âyeti nidâ edatıyla başlamaktadır ve inşâ cümlesidir.⁵²⁵

Cihâd âyetlerinde müminlere ve mücahitlere yönelik nidâları çokça görmekteyiz. Bazen onları hazırlamak, bazen de korkularını gidermek ve böylece de onların kararlılıklarını arttırmak ve sağlamlaştırmak amaçlanmıştır.⁵²⁶

2.3.2. Gayr-i Talebî İnşâ

Gayr-i Talebî İnşâ, söz söylendiği anda bir olayın, bir işin yapılmasının istenmemesi durumunda söylenmiş sözdür.⁵²⁷ Diğer bir ifadeyle Gayr-i Talebî İnşâ, istek ifade etmeyen inşâdır.⁵²⁸ Gayr-i talebî inşâ, adından da anlaşılacağı üzere talebi inşâ'nın zıddıdır. Burada bir talep, bir istek yoktur.

Gayr-i Talebî İnşâ ifadeleri, taaccub, ukud/ahit kipleri, medih, zemm, dua, kase/yemin, mukarabe fiilleri, raca fiilleri ile yapılırlar.⁵²⁹ ukud/ahit kipleri, alışveriş, hibe, ödül, ya da herhangi bir va'd gibi yapılardır.⁵³⁰ medih, zemm, dua, kase/yemin, konularına te'kid bölümünde örnekler verildiği için burada sadece teracci konusuna örnek verimiştir.

Teracci, Gerçekleşmesi umulan şey anlamına gelmekte olup bunun için لعلى ve عسى kullanılır.⁵³¹ لعلى kelimesi kuşku, şüphe ifadesidir ve aslı عل olup lâm harfi zâiddir.⁵³² Daha çok gerçekleşmesi mümkün olan durumlar için kullanılır.⁵³³

“لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ”⁵³⁴ ayeti teracci/umut ifade etmektedir. Bu da kurtuluşu ve başarıyı elde etmek için ayette istenilen sabretme ve kenetlenme emirlerine uyulması durumunda olacağının işaretidir.⁵³⁵

⁵²² el-Galâyîni (1983). *Cami'*, cilt:3, s. 145.

⁵²³ el-Galâyîni (1983). *Cami'*, cilt:3, s. 151.

⁵²⁴ Nisa, 4/71

⁵²⁵ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 52.

⁵²⁶ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 604.

⁵²⁷ Abbâs, *el-Belâga*, s. 147.

⁵²⁸ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 181.

⁵²⁹ Abbâs, *el-Belâga*, s. 147.

⁵³⁰ Abbâs, *el-Belâga*, s. 148.

⁵³¹ Nusrettin Bolelli (2016). *Belâgat*, s. 291.

⁵³² er-Râzî, *Tefsîru Garibi'l-Kur'ân*, s. 422.

⁵³³ Asutay, *Arap Dilinin 100'ü*, s. 117.

⁵³⁴ Ali İmran, 3/200

⁵³⁵ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 279.

2.4. Kasr

Sözlükte hapsetmek, kısaltmak, daraltmak, engellemek kısaltmak demek olan kasr , uzatmanın zıttıdır.⁵³⁶ .

Terim anlamıyla kasr, bir ifade içinde kelime veya kelime grubunun diğer bir kelime veya kelime grubuna özel bir yolla tahsis edilmesi ve sadece onu belirtmesini ifade eder⁵³⁷ . Diğer bir ifadeyle, sözü edilen şeyi sadece sözü edilen nitelikle sınırlamaktır: “ما زيد إلا كاتب” cümlesinde Zeyd’in sadece yazar olma özelliği vurgulanmıştır. Yazarlık dışında bir özelliğinin olmadığı söylenmektedir. Onun tek özelliği yazar olmaktır.⁵³⁸ “ما ضربت إلا زيداً”⁵³⁹ dövülen kişinin sadece Zeyd olduğu, başkası olamadığı vurgulanmıştır. Kasr yapmanın amacı sözün zihinde yerleşmesini sağlamaktır.⁵⁴⁰ Haberin marife olması hasr/kasr ifade eder, te’kîd eder.⁵⁴¹

1. Nefiy ve İstisna Edatlarıyla Kasr:

Nefiy, olumsuzluk ifadesi olup nefiy edatları “لا، ما” ve benzerleri olabilir. İstisna, bir şeyi bir başka şeyin dışında tutmaktır.⁵⁴² İstisna edatları da “إلا، غير” benzerleri olabilir. وما Nefiy ve İstisnaedatlarıyla ile kasr yapılmıştır. Bu tür kasrın asıl gayesi محمد إلا رسول⁵⁴³ muhatabın bilgisi olmadığı bir konuda onu bilgilendirmektir. Ancak sahabenin bu bilgiden yoksun olduğu söylenemez. Burada sözü edilen sahabenin Hz. Peygamberin peygamberliğini göz ardı ederek onun ölümsüz olduğuna inanmalarındır. Oysa bütün peygamberler ölümlüdür. Âyette buna vurgu yapılmıştır.⁵⁴⁴

“ما” ve son bölümdeki istisna edatı olan “إلا” ile birlikte kasr ifade etmektedir. Dünya hayatı nimetlerinin ahret hayatında neredeyse yok denecek kadar az olduğuna işaret etmektedir.⁵⁴⁶ Diğer bir ifadeyle ahret hayatı nimetlerinin yanında dünya hayatının nimetleri yok denecek

⁵³⁶ Umar, *Mu’cem*, c:III, s. 1822.

⁵³⁷ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s.253.

⁵³⁸ Abdurrahman b. el-Kemâl Celâluddîn es-Suyûtî (2015). *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, s. 466.

⁵³⁹ el-Cürcânî, *Mu’cemu’t-Ta’rifât*, s. 147.

⁵⁴⁰ Umar, *Mu’cem*, c:III, s. 1822.

⁵⁴¹ Abdurrahman b. el-Kemâl Celâluddîn es-Suyûtî (2015). *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, s. 363.

⁵⁴² el-Cürcânî, *Mu’cemu’t-Ta’rifât*, s. 22.

⁵⁴³ Ali İmran, 3/144

⁵⁴⁴ Abdurrahman b. el-Kemâl Celâluddîn es-Suyûtî (2015). *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, s. 467.

⁵⁴⁵ Tevbe, 9/38

⁵⁴⁶ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 65.

kadar azdır.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاؤُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنْ اعْتَزَلْتُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْفُوا إِلَيْكُمْ السَّلْمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا “Ancak sizinle aralarında anlaşma olan bir topluma sığınmış bulunanlar, yahut ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmayı içlerine sığdıramayıp (tarafsız olarak) size gelenler başka. Eğer Allah dileseydi, onları musallat kılardı da sizinle savaşılardı. Eğer onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmayı size barış teklif ederlerse; Allah, onlara saldırmak için size bir yol (yetki) vermemiştir.”⁵⁴⁷ Âyette yer alan إِلَّا istisna edatı aralarında anlaşma bulunan ve Müslümanlara sığınanları, bir önceki âyette geçen⁵⁴⁸ فَخُذْهُمْ وَأَقْتُلُوهُمْ emrinin dışında tutmak içindir.⁵⁴⁹

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا. دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا “Mü’minlerden özür sahibi olmaksızın (cihâddan geri kalıp) oturanlarla, Allah yaolunda mallarıyla, canlarıyla cihâd edenler eşit olamazlar. Allah, mallarıyla, canlarıyla cihâd edenleri, derece itibariyle, cihâddan geri kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi, Allah (mü’minlerin) hepsine de en güzel olanı (cenneti) va’detmiştir. Ama mücahitleri büyük bir mükafat ile kendi katından dereceler, bağışlanma ve rahmet ile cihâddan geri kalanlara üstün kılmıştır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁵⁵⁰ Âyette yer alan غَيْرُ ifadesi istisna içindir. Bu istisna olmasaydı özür sahipleri savaşa gitmeyen mü’minlerden sayılacaklardı.⁵⁵¹ Zira أُولِي الضَّرَرِ/özür sahipleri ifadesi غَيْرُ istisna edatı olmayınca mü’minlerin sıfatı durumunda olmaktadır. Bu durumda da savaşa gitmeyen bütün mü’minler özürlü durumuna düşmektedir.

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ “Sadakalar konusunda mü’minlerden hem gönüllü olarak fazla fazla verenlere hem de daha fazla verecek bir şey bulamayanlara dil uzatıp onlarla alay edenleri Allah maskaraya çevirecektir. Onlar için elem verici bir azap da vardır.”⁵⁵² Bu âyette إِلَّا edatı kasr ifade etmiştir. Böylece mal tasaddukunda bulunamayan ve sadece çaba ve gayretlerini ortaya koyan mü’minler de, tasaddukta bulunanlarla aynı düzeyde görülmüşlerdir. Bu da bize cihâda herkesin kendi düzeyi ve durumuna göre katılması gerektiğini göstermektedir.

⁵⁴⁷Nisa, 4/90

⁵⁴⁸ Nisa, 4/89

⁵⁴⁹ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:V, s.154.

⁵⁵⁰ Nisa, 4/95-96

⁵⁵¹ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:V, s.170.

⁵⁵² Tevbe, 9/79.

5. Takdîm İle Kasr

Kasr, sonra gelmesi gerekenin önce gelmesiyle de yapılır.⁵⁶² **وعلى الله فليتوكل المؤمنون**⁵⁶³ “Mü’minler sadece ve sadece Allah’a tevekkül etsinler”⁵⁶³ Âyette “على” cer harfinin takdîm edilmesi/öne alınması kasr ifadesidir. Sadece ve sadece Allah’a tevekkül etsinler başkasına değil, anlamındadır.⁵⁶⁴

6. Fasl Zamiri İle Kasr

وأولئك هم المفلحون “kurtuluşa erenler bunlardır.”⁵⁶⁵ Âyette **هم** fasl zamiri ile kasr yapılmıştır.⁵⁶⁶ Kurtuluşa erenlerin sadece, Hz. Peygamber ve onunla birlikte canlarıyla ve mallarıyla cihâd edip güzel amale işleyenlerdir, anlamında kullanılmıştır.

وأولئك هم الفائزون “Kazananlar/muradına erenler bunlardır.”⁵⁶⁷ Âyette **هم** fasl zamiri ile kasr yapılmıştır. Kazanan, başarılı olan ve isteğine kavuşanların inanan, hicret eden, canlarıyla ve mallarıyla Allah yolunda cihâd edenler olduğuna vurgu yapılmıştır.

2.5. Vasl ve Fasl

Vasl: İki cümlelerin birbirine “vâv” harfiyle atfedilmesine vasıl denir. Bu atıfta vâv harfinin kullanılması söz konusudur. Vasl; iki cümlelerin, i’rab hükmünde ortak edilmesi istendiğinde, iki cümlelerin de haberî ya da inşâi olması durumunda ve fasıl mânâyı bozuyorsa yapılır.⁵⁶⁸

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ

Onlarla savaşın ki Allah onları sizin elinizle cezalandırsın, onları rezil rüsvâ etsin, sizi onlara karşı başarılı kılsın, inananların yüreklerine su serpsin, kalplerindeki öfkeyi yatıştırın.⁵⁶⁹ Bu âyette “يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ / Allah onları cezalandırsın, يُخْزِهِمْ / onları rezil etsin, يَنْصُرْكُمْ / sizi onlara galip kılsın ve وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ / mümin tolumun kalplerini ferahlatsın” cümleleri cevap-ı şart olup irap açısından aynı mahalde olduklarından vâv ile atıf yapılar vasl

⁵⁶² Ali el-Cârim, /Mustafa Emin,(2005). *el Belagatul- Vadiha*, s. 170.

⁵⁶³ Ali İmran, 3/122

⁵⁶⁴ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 98.

⁵⁶⁵ Tevbe, 9/88

⁵⁶⁶ Abdurrahman b. el-Kemâl Celâluddin es-Suyûtî (2015). *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, s. 469.

⁵⁶⁷ Tevbe, 9/20.

⁵⁶⁸ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 488-489.

⁵⁶⁹ Tevbe, 9/14

yapılmıştır.”⁵⁷⁰

Vaslın diğeri bir örneği de iki cümle arasında bütünlük olmasından birbirine bağlanmasıdır. “**إِ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَالْيَاجِدُوا فِيكُمْ غِلظَةً وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ**”⁵⁷¹ âyetinde birinci cümle nidâ edatıyla, ikinci cümle ise emir olarak inşa cümlesidir.

Fasl ise; iki cümle peşpeşe geldiğinde arada birleştirici bir bağ varsa, bunlar birbirine vâv ile bağlanır. Eğer bu ki cümle arasında böyle bir durum yoksa o zaman ikisi birbirinden ayrılır. Bu şekilde iki cümlenin birbirinden ayrılmasına fasıl denir.⁵⁷²

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا أَنْ جَاهِدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

“sonra şüphesiz ki Rabbin, eziyete uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah yolunda cihâd edip sabredenlerin yanındadır. Şüphesiz Rabbin bundan sonra da çok bağışlayandır, çok merhamet edendir⁵⁷³. Âyette yer alan **لِلَّذِينَ** başındaki **غَفُورٌ رَحِيمٌ** e mütealliktir. Ayrıca **إِنَّ** nin ismi ile haberi arasındaki fasıl uzun olduğu için **ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ** ifadesi tekrarlanmıştır.⁵⁷⁴

Faslın diğeri bir örneği de iki cümle arasında fasıl zamiri olmadan kullanılan türüdür. “**يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْإِنْفَالِ قُلِ الْإِنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ**”⁵⁷⁵ birinci cümle haber, ikinci cümle ise emir olarak inşa cümlesidir.⁵⁷⁶

2.6. İcâz, İtnâb, Müsâvât

1. İcâz

İcâz az sözle çok anlam ifade etmektir.⁵⁷⁷ “**وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيوةٌ**”⁵⁷⁸ âyeti kısa, anlamı çok olan bir örnektir. Zira insan öldürünce kendisinin de öldürüleceğini bilirse öldürmeye cesaret edemez, yeltenemez. Böylece insanların birbirlerini öldürme olayları azalır bu da onlar için hayat/yaşam demektir.

Yine “**وَفِيهَا مَا تَشْتَهيه الْأَنفُسُ وَتَلذُّ الْأَعْيُنُ**”⁵⁷⁹ âyeti de kısa, ama anlamı çok olan bir örnektir. Bu âyeti ayrıntılı bir şekilde yorumlamak için bütün mahlukât bir araya gelse yine de içinden çıkamazlar.⁵⁸⁰

⁵⁷⁰ Muhammed Fatih Ergen, (2017). *Tevbe Sûresinin Meâni İlmi Açısından Tahlili*, s. 81

⁵⁷¹ Tevbe, 9/123

⁵⁷² Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 85.

⁵⁷³ Nahl, 16/110

⁵⁷⁴ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:XXVI, s. 267.

⁵⁷⁵ Enfal, 8/1

⁵⁷⁶ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 386.

⁵⁷⁷ Abdurrahman b. el-Kemâl Celâluddîn es-Suyûtî (2015). *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, s. 484

⁵⁷⁸ Bakara, 2/179

⁵⁷⁹ Zuhruf, 43/71

⁵⁸⁰ Abdurrahman b. el-Kemâl Celâluddîn es-Suyûtî (2015). *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, s. 484.

”بعضهم أولياء بعض بعضهم“⁵⁸¹ âyetinde hazf yapılmıştır. Takdîri “بعضهم أولياء بعض” şeklindedir.⁵⁸² Bu âyette dikkat çeken husus hazf’in bir îcaz yöntemi olarak kullanılmasıdır.

Hazf, bir sözü düşürmek, atmak veya zikretmemek⁵⁸³ demektir. Hazf ve ihtisâr/kısaltma Arapların geleneklerindedir. ”واسأل القرية“⁵⁸⁴ âyetinde hazf yapılmıştır ve söylenmek istenen ”واسأل أهل القرية“⁵⁸⁵ dir. Yine ”شَرُّ مَنْ ذَلِكُمْ مِنَ النَّارِ“⁵⁸⁶ âyetinde de hazf yapılmıştır. Hazfedilen bölüm ”النار“ kelimesinden sonra gelmek üzere ”شَرُّ مَنْ ذَلِكُمْ“ ifadesidir.⁵⁸⁷

”فصبر جميل“⁵⁸⁸ âyetinde hazfedilen bölüm ”جميل“ kelimesinden sonra gelmek üzere ”أَجْمَلُ“ ifadesidir. Bu durumda âyetin olması gereken takdîri ”فصبر جميل أجمل“ dır. Bu âyet ile ilgili olarak bir başka takdîri ifade de ”فأمرني صبر جميل“ dır. Yine ”طاعة معروفة“⁵⁸⁹ âyetinde hazfedilen bölüm ”معروفة“ kelimesinden sonra gelmek üzere ”أمثل“ ifadesidir. Bu durumda âyetin olması gereken takdîri ”طاعة معروفة أمثل“ dır. Bu âyet ile ilgili olarak bir başka takdîri ifade ”طاعتكم معروفة“⁵⁹⁰ dır.

”إن الله يحب الذين يقاتلون في سبيله صفاً كأنهم بنيان مرصوص“⁵⁹¹ âyetinde ”يقاتلون“ fiilinin mefûlu hazfedilmiştir. Bundan amaç sadece müşrikler, Yahudiler, Hıristiyanlar, ağaçlara tapanlar, taşlara tapanlara karşı savaş değildir. Aksine savaşılan kişi Müslüman olsa bile, fitnesinin yok edilmesi, zararlarının engellenmesi, kötülüğünün yok edilmesi için Allah’ın dinine karşı koyan herkesle savaştır.⁵⁹²

”فلم تغن عنكم شيئاً“⁵⁹³ âyetinde hazf kınama vardır. Hazfedilen bölüm yerine konulduğunda âyet şu şekilde olacaktır: ”فلم تغن عنكم شيئاً من الأغنياء“ / zenginlerin size hiçbir faydası olmadı.⁵⁹⁴

Bir başka âyette ”وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أحيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرَزَقُونَ“ Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah’ın, lutfundan kendilerine verdiği nimetlerin yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar.⁵⁹⁵ buyrulmaktadır. Âyetin başında yer alan لا nehiy içindir. Şehitlerin ölü sanılmasını

⁵⁸¹ Maide, 5/51

⁵⁸² el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 392.

⁵⁸³ Nusrettin Bolelli (2016). *Belâgat*, s. 397.

⁵⁸⁴ Yusuf, 12/82

⁵⁸⁵ İbn-i Faris, *es-Sahibî*, s. 156.

⁵⁸⁶ Hacc, 22/72

⁵⁸⁷ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 305.

⁵⁸⁸ Yusuf, 12/18

⁵⁸⁹ Nur, 24/53

⁵⁹⁰ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 307.

⁵⁹¹ Saf, 61/4

⁵⁹² el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 460.

⁵⁹³ Tevbe, 9/25

⁵⁹⁴ el-Huneyn, *en-Nuzumu*, s. 432.

⁵⁹⁵ Âli İmran, 3/169-170

yasaklamaktadır. Bundan sakınılması için de **بَلْ أَحْيَاء** “bilakis diridirler” ifadesi yer almıştır. Ayrıca **بَلْ هُمْ أَحْيَاء** ifadesinde mübteda hazfedilmiştir. Olması takdir edilen hali **بَلْ هُمْ أَحْيَاء** şeklindedir.⁵⁹⁶

2. İtnâb

Kelime anlamıyla sözü veya betimlemeyi uzatmak⁵⁹⁷ demek olan itnâb/إطناب.’ın terim anlamı, muhatabı ikna etmek veya sözü pekiştirmek için sözü uzatmaya denir.⁵⁹⁸

أَنْتَى لَا أُضِيعُ عَمَلٍ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى “kadın erkek hiçbirinizin amelini zayıf etmeyeceğim.”⁵⁹⁹ ayetinde yer alan **مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى** “erkek-kadın” ifadesi **مِنْكُمْ** “sizden” zamirine açıklama yapmak ve muhatabın sadece erkekler olmadığına dikkat çekmek için itnab yapılmıştır.

3. Müsâvât

Müsavât/مساواة kelime anlamıyla eşitlik demektir. Terim anlamıyla “insanların alışık olduğu lafız ve ifadelerle maksadı söylemektir.”⁶⁰⁰

بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ “kim inkar ederse, inkarı kendi aleyhine olur.”⁶⁰¹ Yine **مِنْ كَفَرٍ فَعَلِيهِ كُفْرُهُ** “Sizler birbirinizdensiniz.”⁶⁰² Âyeti müsavât örneğidir.⁶⁰³

⁵⁹⁶ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:IV, s. 165.

⁵⁹⁷ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, c:VIII, s. 206.

⁵⁹⁸ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 247.

⁵⁹⁹ Ali İmran, 3/195

⁶⁰⁰ Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 124.

⁶⁰¹ Rûm, 30/44

⁶⁰² Ali İmran, 3/195

⁶⁰³ İbni Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c:IV, s. 203

SONUÇ

Gerek İslâm öncesi literatürde, gerekse Kur'ân-ı Kerîm'de **جَاهِد**/cehd kökünün yormak, bitkin hale getirmek, çaba ve gayretin son noktasını harcamak gibi anlamlara gelmektedir. Bu anlamlar ele alındığında **جَاهِد**/cehd kelimesi ve müştaklarının modern anlamda, *karşı trarafî canlı veya cansız etkisiz hale getirmek, eylem yapamaz hâle dönüştürmek* anlamlarına geldiği düşünülmektedir.

Kur'ân'da insanın en çok değer vermesi istenen anne babasına karşı sadece şirke konusunda itaatsizliğe izin verilmiştir. Anne babaya sadece şirke çağrıda bulunmalarında karşı gelmek vardır. Bu eylemin ne kadar zor olduğu “**جَاهِد**/cahede” fiilinin kullanılmasından anlaşılmaktadır.

Cihâd, yeri ve zamanı ne olursa olsun, can ve malı feda etmeyi gerektirebilecek ölçüde büyük bir çaba ve gayretin sarf edilmesini gerektiren bir eylemdir. İster şirke karşı ister düşmana karşı olsun sabrın son noktasına kadar sınıdığı ve sabretmeye, dayanmaya fedakârlığa bağlı bir fiildir.

Cihâd kavramı Allah için, şirke davet için olmak üzere iki değişik şekilde kullanılmaktadır. Savaş anlamında cihâd kavramına eş anlamlı olarak kullanılan “**قَاتِل**” fiili de tağut için savaşmak olarak kullanılmıştır. Bu itibarla denilebilir ki, *cihâd inanç uğruna yapılan ve harcanan her türlü çabadır*.

Cihâd, Allah yolunda ve Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan ve karşılığı sadece ve sadece Allah'dan beklenen eylemdir. “Tevbe suresi 14-15. ayetlerde cihâdın temel amaçları özetlenmiştir. Bunlar: suçluyu ve saldırganı hak ettiği cezaya çarptırmak, saldırganı zelil ve perişan etmek ve başkaldıramaz hale getirmek, Müslümanların şan ve şerefini yüceltmek, ezilmiş ve acı çekmiş olan Müslümanların gönüllerini rahatlatmak, kin ve öfkelerden korumaktır. Cihâdın en büyük amacı da Allah'ın adını yüceltmektir.

Cihâd edenlerin övülmeleri, cennetle müjdelenmeleri, bu uğurda ölenlerin “şehitler” olarak görülmesi, cihâdın gereklerini yapan Müslümanlar açısından çok önemlidir. Bu uğurda hayatlarını feda edenlerin ölü muamelesi görmelerinin yasaklanması da bu bağlamda okunmalıdır.

Silahlı çatışma ortamında “haddi aşmamak” uyarısının yapılması son anda bile hak ve hukuk sınırları içinde kalınmasını öngörmektedir. *Fırsat ele geçmişken* inancıyla her türlü katliam, yıkma, yakma ve yok etmelere bu inanç izin vermemiştir.

Cihâd âyetlerinde vurgu, betimleme, kınama, dışlama vb. konular incelendikten sonra canı isteyen istediği an eline silahı alıp cihâd iddiasıyla karşı taraf insanlarını öldürmeye girişemeyeceğini göstermektedir.

Cihâd ve diğer İslami kavramların doğru anlaşılması ve doğru bir şekilde eyleme geçirilmesi, doğru anlaşılmasına bağlıdır. Kur'ânâyetlerinin Meânîbilimi açısından incelenmesi konusuna daha çok önem verilmeli ve bu konudaki çalışmaların arttırılmasına gayret gösterilmelidir. Bu konuda yeni ve daha kapsamlı çalışmalar yapılmasının gerektiği düşünülmektedir.

Kur'an âyetlerinin Meâni bilimi açısından değerlendirilmesi, Arapça konusunda yeterli bir bilginin yanı sıra âyetlerin indiği döneme, nüzul sebeplerine ve tefsirlerine de vakıf olmayı gerektirdiği bir gerçektir.

Cihâd âyetlerinin Meâni bilimi açısından incelenmesi, yer ve zamana göre ne ifade ettiklerinin bilinmesi açısından önemlidir. Bu anlamda cihâd kelimesinin mastar olarak türetildiği “جَاهِد/câhede” fiilinin sadece savaş ve öldürme anlamında kullanılmadığı anlaşılmaktadır.

Fiilin temelde çaba, gayret ve inanç uğruna elden gelen her şeyi yapmak, bu uğurdaki zorluklara katlanmak anlamına geldiği ortaya çıkmaktadır. Anne-babanın çocuğunu şirke davet etmesi karşısında çocuğun şirki kabul etmeme çabası, câhede fiili ile ifade edilirken fitne ortadan kalkıncaya kadar savaşma emri de aynı fiille dile getirilmektedir.

Zaman, yer, durum ve pozisyona göre cihâdın gerekliliği ya da gereksizliği Meâni bilimi açısından incelendikten sonra daha net anlaşılacaktır. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm âyetleri birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemez. Siyâk ve sibâk çerçevesinde ele alındıklarında ve Kur'ân'ın bütünü çerçevesinde incelendiğinde cihâdın sadece ve sadece Allah'ın rızasına uygun bir eylem yapmak için yapılacağı görülecektir. Aksi takdirde dini kötü amellerine alet etmeye çalışan terör gruplarının bu âyetleri kötü bir şekilde yorumlaması kaçınılmaz olacaktır. Bu tür bir eyleme yol açmamanın en önemli yolu Kur'ân-ı Kerîm'i bir bütün olarak anlamak ve hayata geçirmektir.

Bugün bazı terör gruplarının en önemli silahlarının Kur'ân konusunda bilgisizlik ve bu bilgisizliği bile bile kullanmak olduğu her geçen gün daha da belirginleşmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbâs, Fadl Hasan (1997). *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuha*, 4. Baskı. Amman, Dâru'l-Furkân.
- Akkâvî, İn'âm Fevvâl (1996). *el Mu'cemu'l-Mufassal*, 1. Baskı. Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Aksan, Doğan (2015). *Her Yönüyle Dil*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Algül, Hüseyin (1995). *TDV İslam Ansiklopedisi*, Emîn Mad. Cilt 11. İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Arpacı, Işıl (2017). Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19. Sayı: 34, s. 263-294.
- Asutay, Muhammet Mücahit (2017). *Arap Dilinin 100'ü*, 1. Baskı. Ankara, Otto.
- Bolelli, Nusrettin (2016). *Belâgat*, 10. Baskı. İstanbul, İfav.
- Baghowî, Abdu'l- Hakam (2010). *Nazariyyetu'l- Kur'ân ani'l-Cihâd*, Surabaya İain Sunan Ampel Üniversitesi, Usûlu'd-Dîn Fakültesi, yayınlanmamış Lisans Tezi, Surabaya, Endonezya.
- el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (2002). *Sahîhu'l-Buhârî*, 1. Baskı. Şam, Dâru İbn-i Kesîr.
- Bulut, Ali (2015). *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 1. Baskı. İstanbul, İfav.
- _____ (2016). *Belâgat-ı Müyessera*, 1. Baskı, İstanbul, İfav.

el Cârîm, Ali ve Emin, Mustafa (2005). *el Belagatu'l- Vâdiha*, 1. Baskı. Şam, Mektebetu İlmî'l-Hadîs.

el Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf (2008). *Delâilü'l-Î'câz*, (Çev: Güman, Osman) 1. Baskı. İstanbul, Litera.

_____ (2004). *Mu'cemu't-Ta'rîfât*, thk: Muhammed Sıddîk Minşâvî, Kahire, Dâru'l-Fadîla.

Çağrıcı, Mustafa (2000). *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, *İnfak* Maddesi.

Çelik Hüseyin (2017). Kuran'da Savaşla İlgili Getirilen Düzenlemeler, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6. s.21-51.

Ebû Abdillâh el-Huseyn b. Muhammed ed-Damgânî (ts). *el-Vucûh ve'n-Nazâir*, thk: Arabî Abdu'l-Hamîd Ali, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Ebu Üde, Üde Halil (2014), “*Ana-Babaya İtaati Emreden Ayetlerle İlgili Edebî Yaklaşımlar Bağlamında Kur'an Cümlelerinde Teşrî ve İ'câz*”, Çev: Ramazan Şahin ve Harun Çağlayan, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 37, 2014, ss. 165-206.

Ergen, Muhammed Fatih (2017). *Tevbe Sûresinin Meâni İlmi Açısından Tahlili*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

el- Ferâhî, Abdulhamîd (2002). *Mufredâtu'l-Kur'ân*, 1. Baskı. Beyrut, Dâru'l-Garbi'l- İslây.

el-Feyrûzâbadî, Mecduddîn Muhammed b. Yakub (1998). *el-Kâmûsu'l-Muhît*, 6. Baskı. Şam, Muessesetu'r-Risâle.

el Galâyînî, Mustafa (1983). *Camîu'd-Durûsi'l-Arabiyye*, 16. Baskı. Beyrut, el-Mektebetü'l

Asriyye.

Gezgin, Ali Galip (2018). *Tefsirde Semantik Metod*, 3. Baskı. İstanbul, Rağbet Yayınları.

Hacıbekiroğlu, Abdullah (2015). *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler*, Sosyal Bilimler Emstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

el-Huneyn, Nâsır b. Abdirrahmân b. Nâsır (1996). *en-Nuzumu'l-Kur'ânî fi Âyâtî'l-Cihâd*, Riyad, Mektebetu't-Tevbe.

İbn-i Âşûr, Muhammed Tahir (1984). *Tefsîru't-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 1. Baskı, Tunus, Dâru't-Tûnusiyye.

el-Ezdî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan b. Dureyd (1987). *Cemheretu'l-Luga*, thk: Remzî Munîr Ba'lebekkî, 1. Baskı. Beyrut, Dâru'l-İlmi li'l-Melayîn.

İbn-i Faris, Ebu'l-Hasan (1997). *Es-Sahibî Fî Fıkhı'l-Lugati'l-Arabiyye ve Mesâilihâ ve Suneni'l-Arabi fî Kelâmihâ*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

İbn-i Manzûr (1999). *Lisânu'l-'Arab*, 3. Baskı. 15. Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.

İbn-i Sîde, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail (ts). *el-Muhassas*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

İldeş, Mehmet Fatih (2008). *Kur'ân-ı Kerîm'in Cihad ve Teröre Bakışı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi.

el-İsfahânî, er-Râgıb (2009). *el Mufredât fî Garîbi'l Kur'ân*, thk: Dâvûdî, Safvân Adnân, 4. Baskı. Şam, Dâru'l-Kalem.

İzutsu, Toshihiko (1975). *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev: Süleyman Ateş, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- el-Kazvîni, el-Hatîb (2003). *el-îzah Fî Ulûmi'l-Belâga el-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedi'*, 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Kılıç, Ünal. (2013). Düşmanlarına Bile Merhametli Muhammed (sav) (Savaşlar Çerçevesinde), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:17, Sayı: 2, s. 11-34.
- Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye (Heyet), *el-Mu'cemu'l-Vasît* (2004). 4. Baskı. Kahire, Mektebetu's-Şurûki'd-Devliyye.
- Mukâtil b. Süleymân (2011). *el-vücûh ve'n-Nazâir f'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk: Hâtim Sâlih ed-Dâmin, 2. Baskı, Bağdat, Mektebetu'r-Ruşd.
- Mustafa, İbrahim ve Ahmed Hasan ez-Zeyyâd, Hâmid Abdulkâdir, Muhammed Ali en-Neccâr (1989). *el-Mu'cemu'l-Vasît*, İstanbul, Çağrı.
- Nargül, Veysel (2014). İslam Hukukunda Çevrenin Savaş Sırasında Korunması, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 23, s. 223-249.
- Özel, Ahmet (1993). *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cihad Mad. İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, Cihad Maddesi.
- Paçacı, Mehmet (2015). *Şiddet Karşısında İslam / Kur'ânda Şiddete Karşı "Haklı Savaş"* Editör: Bünyamin Erul B. 2. Baskı. Ankara, DİB Yayınları.
- Palmer, F.R. (2011). -*Semantik-Yeni Bir Anlambilim Progesi*-Editör: Mehmet Said Hatipoğlu, Çev:Ramazan Ertürk, 1. Baskı, Ankara, Katbiyat Yayınları.
- er-Râzî, Fahrüddîn (1997). *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân*, thk: Hüseyin Elmalı, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- es-Sekkâkî, Ebu Yakub b. Muhammed b. Ali (2000). *Miftâhu'l-'ulûm*, thk: Hindâvî A. Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

es-Suyûtî, Abdurrahman b. el-Kemâl Celâluddîn (2015). *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, Dâru ibn-i Hazm.

et-Tehânevî, Muhammed Ali (1996). *Mevsûatu Keşşâfî İstilhâti'l-Funûn ve'l-Ulûm*, 1. Baskı. Beyrut, Mektebetu'n-Naşirûn.

Teyfurov, Mansur (2014). “Kur'an-ı Kerim'de Aile Yapısı”, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:3&4, s. 183-200.

Umar, Ahmed Muhtâr Abduhamîd (2008). *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyyetu'l-Mu'âsura*, 1. Baskı. Kahire, Âlemu'l-Kutub.

Urfalıoğlu, Nur (2009). *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, *Sebil Maddesi*.

Yakıt, İsmail (1994). Doğru Bir Kur'ân Tercümesinde Semantik Metodun Önemi, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:1, s. 16-24.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi (1992). *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1. Baskı, İstanbul, Azim Dağıtım.

Yılmaz, Hasan (2017). Modern Kur'ân Yorumunda Dilbilimsel ve Semantik Yöneliş, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:7, s.14-30.

Yılmaz, Yasin (2013). Cihad Kavramı ve Hz. Peygamber'in (sav) Mekke ile Medine'deki Uygulamaları, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 22, s. 285-307.

ez-Zemahşeri, Carullaâh Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Umar (1998). *el-Keşşâf*, 1. Baskı. Riyad, Mektebetu'l-'Abîkân.

_____ (1998). *Esâsu'l-Belâga*, thk: 'Uyûn es-Sûd Muhammed Bâsil. 1. Baskı. Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

KİŞSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	: Şeyma Çetinkaya
Doğum tarihi	: 25.11.1993
Doğum yeri	: Ankara
Medeni hali	: Bekar
Uyruğu	:T.C.
Adres	: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Temel İslami Bilimler Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı, Ankara
Tel	: 05546902792
Faks	:-
E-mail	: symcky651@gmail.com
EĞİTİM	
Lise	: Anafartalar Anadolu Ticaret Meslek Lisesi / 2007-2011
Lisans	: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi /2011-2015
Yüksek lisans	: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Temel İslami Bilimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı /2016-2019
Doktora	: -
İŞ TECRÜBESİ:-	
YABANCI DİLLER:	İngilizce, Arapça
ÖDÜLLER:-	
YAYINLAR:	Düzce İlahiyat Fakültesi Dergisi, “ <i>Cihad ve Kital Ayetlerinde Te'kid</i> “ Aralık 2019
ÜYE OLUNAN MESLEKİ KURULUŞLAR:-	